

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
v OLOMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

**KOMENTOVANÝ PŘEKLAD POVÍDKY
DINY RUBINOVÉ „ZDVOJENÉ PŘÍJMENÍ“**

diplomová práce

VYPRACOVALA: Bc. Martina Kotásková

VEDOUCÍ PRÁCE: Doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc.

2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 8. 3. 2012

Děkuji Doc. PhDr. Zdeňce Vychodilové, CSc. za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní diplomové práce i v průběhu celého studia poskytla.

OBSAH

1. Úvod.....	6
2. Biografie Diny Rubinové.....	9
3. Tvorba Diny Rubinové.....	12
4. Inspirace Diny Rubinové.....	14
4.1. Anton Pavlovič Čechov.....	14
4.2. Ivan Alexejevič Bunin.....	15
5. Strategická rozhodnutí při překladu.....	16
6. Postup práce.....	19
7. Překlad povídky „Zdvojené příjmení“.....	21
8. Povídka „Zdvojené příjmení“.....	50
8.1. Skryté významy v díle.....	52
9. Povídka „Zdvojené příjmení“ v kontextu současné literatury.....	53
9.1. Povídka „Zdvojené příjmení“ v kontextu současné ruské literatury.....	53
9.1.1. Ljudmila Ulická.....	53
9.1.2. Viktoria Tokarevová.....	54
9.1.3. Sergej Dovlatov.....	55
9.2. Povídka „Zdvojené příjmení“ v kontextu současné české literatury.....	57
9.2.1. Petra Soukupová.....	57
9.2.2. Iva Procházková.....	58
9.2.3. Věra Nosková.....	59
9.3. Povídka „Zdvojené příjmení“ v kontextu současné světové literatury.....	60
9.3.1. William Saroyan.....	60
10. Literární vymezení překládaného textu.....	61
10.1. Povídka.....	62
11. Struktura povídky.....	63
11.1. Tématika.....	64
11.1.1. Postavy.....	65
11.1.2. Prostředí.....	66
11.1.3. Děj.....	66
11.2. Kompozice.....	67

11.3. Jazykové umělecké prostředky.....	70
11.3.1. Obrazná pojmenování.....	72
11.3.2. Syntaktické prostředky.....	76
12. Odlišnosti výchozího (ruského) a cílového (českého) jazyka.....	81
13. Překlad frazeologismů.....	88
13.1. Překlad frazeologický.....	93
13.1.1. Překlad rovnocenným frazeologismem v cílovém jazyce.....	93
13.1.2. Překlad pomocí relativního frazeologického ekvivalentu.....	93
13.1.3. Překlad pomocí individuálního frazeologizmu.....	94
13.2. Překlad nefrazeologický.....	94
14. Překlad metafor.....	96
15. Překladové transformace.....	99
15.1. Lexikální transformace.....	100
15.2. Gramatické transformace.....	105
15.3. Lexikálně-gramatické transformace.....	114
16. Film „Zdvojené příjmení“.....	117
16.1. O filmu.....	117
16.2. Film versus kniha.....	118
17. Soutěž Jiřího Levého.....	119
18. Závěr.....	120
19. Seznam literatury.....	122
20. Ruské resumé (Русское резюме).....	126
21. Přílohy.....	138
21.1. Originální text povídky.....	138
21.2. Kompletní bibliografie Diny Rubinové.....	171
21.3. Fotografie Diny Rubinové.....	173
21.4. Kopie čestného uznání poroty Soutěže Jiřího Levého.....	175

1. ÚVOD

Ve své diplomové práci jsem se rozhodla volně navázat na problematiku, kterou jsem se zabývala již ve své bakalářské práci, a jako téma této práce jsem si opět zvolila komentovaný překlad současné ruské prózy do češtiny.

Pro překlad jsem si tentokrát vybrala delší povídku „*Zdvojené příjmení*“ (*Двойная фамилия*) současné izraelsko-ruské spisovatelky Diny Rubinové, a to zejména proto, že se jedná o populární autorku tzv. ženské prózy, což je žánr, který je mi blízký a který v současnosti v Rusku zažívá velký rozmach.

S Rubinovou se mohl český čtenář seznámit prostřednictvím jejího románu „*Už přichází Mašiach*“ (*Вот идет Мессия!*), který u nás vyšel v roce 2003 v překladu Veroniky Sysalové. Já se však domnívám - a internetové ohlasy čtenářů Rubinové mi dávají zapravdu - že mnohem působivější jsou rané povídky této autorky, z nichž zatím žádná do češtiny přeložena nebyla. V čem tkví tato čtenářská obliba rané tvorby Diny Rubinové? Domnívám se, že je to v její přístupnosti, srozumitelnosti, prostotě a laskavosti, s jakou přistupuje ke svým hrdinům, kteří jsou reálnými lidskými bytostmi se všemi chybami a nedostatky. Rubinová píše o tom, co nejlépe zná - o lidech, a pro lidi. Nevyhýbá se ani smutným či citlivým tématům, dokáže je však zpracovávat věcně a s určitou nadsázkou.

V povídce „*Zdvojené příjmení*“ autorka popisuje tragédii jedné rodiny, jejíž příčinou může být neschopnost komunikace, lhostejnost či falešná hrdost, což jsou nadčasové problémy, které jsou aktuální i v dnešní době. Hrdinové jsou obyčejní lidé, kteří touží po lásce, štěstí, spokojeném rodinném životě. Jakkoliv banálně to může znít, v průběhu děje se ukazuje, že nic z toho nám nenáleží automaticky, nic člověk nezíská zadarmo. Rubinová se však dokázala vyhnout zbytečnému sentimentu a patosu, povídce nechybí určitý životní nadhled a humor. Navíc autorka nenásilně konfrontuje a propojuje přístup dvou generací - otce a syna, střídá chronologickou a retrospektivní kompozici a používá velmi rozmanité jazykové prostředky, včetně frazeologizmů a metafor, které text oživují a dodávají mu zvláštní kouzlo.

Cílem diplomové práce bude nejen překlad této povídky, ale také komentář a analýza jednotlivých jazykových problémů a konkrétních překladatelských řešení.

To předpokládá důkladné seznámení s biografií autorky a její tvorbou, a také hlubší poznání příslušné problematiky v teorii překladu. Metodologie zpracování tématu bude tato: nastuduji teoretickou literaturu, jak z oblasti translatologie, tak z oblasti literární vědy, provedu jazykovou analýzu a rozbor zvolené povídky, následně povídku přeložím a nakonec se zaměřím na komentář přeloženého textu.

Struktura práce se zakládá na tradičním rozdělení na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část sestává ze 17 kapitol, praktickou část představuje samotný překlad. Po obecném úvodu a kapitole věnované autorce popíši postup práce a zmíním strategická rozhodnutí předcházející překladu, v následujících kapitolách se zaměřím na rozbor povídky z literárněvědného hlediska, následně okomentuji hlavní překladatelské problémy, vybrané typy překladových transformací a obtížná místa; zvláštní pozornost věnuji také překladu frazeologie.

Ve své práci budu postupovat od obecného ke konkrétnímu, jádro práce bude tvořit překlad povídky „*Zdvojené příjmení*“. Před samotným překladem je zapotřebí odpovědět si na celou řadu otázek. Co by nemělo chybět správnému překladu? Je důležitější obsah, nebo forma? Jak dosáhnout adekvátního překladu? A jak si poradit s odlišnostmi originálního a překladového jazyka? Odpovědi na tyto otázky budou součástí této diplomové práce.

Při vlastním překladu budu usilovat o naplnění zásad funkčního a komunikativního přístupu k překladu. „*Je třeba počítat s tím, že překlad není pouhé překódování výchozího textu v text výsledný, není to pouhá změna jazykového kódu. Je to jistě i přeorientování textu na jiného čtenáře, je to uzpůsobení textu tak, aby byl přijatelný nejen pro jinojazyčné čtenáře, nýbrž i pro příslušníky jiné kultury.*“ (PŘEKLÁDÁNÍ A ČEŠTINA 2003, s. 13)

Mým cílem bude nejen vytvořit adekvátní překlad, který by vystihl význam originálu a autorčin záměr, který by byl čtivý, srozumitelný a přístupný pro českého čtenáře.

Pokusím se vytvořit překlad, který zachová atmosféru a náladu originálního textu, budu se snažit zprostředkovat čtenáři emoce, jimiž je povídka doslova nabitá, předat veškeré zoufalství, lásku i naději, které jsou v krátkém příběhu skryty.

V závěru práce vyhodnotím, do jaké míry se mi podařilo splnit stanovené cíle, čím mě tato práce obohatila a jaké zkušenosti mi přinesla. Jako přílohy zařadím originální text povídky, kompletní seznam tvorby Diny Rubinové, autorčiny fotografie a také kopii Čestného uznání poroty Soutěže Jiřího Levého 2010 - 2011; součástí práce bude resumé v ruském jazyce.

2. BIOGRAFIE DINY RUBINOVÉ

Dina Rubinová se narodila v roce 1953 v Taškentu, v Uzbekistánu, v rodině umělce a učitelky. Oba rodiče pocházeli z Ukrajiny, otec z Charkova a matka z Poltavy. Matka se do Taškentu dostala s vlnou emigrace, otec tam po návratu z války odešel za svými evakuovanými rodiči.

Dětství Rubinová prožila ve stísněných prostorech malého bytu, kde měl otec svůj ateliér a kde dospívající člověk neměl ani trochu soukromí. Tuto část svého života popisuje v povídce „*Камера наезжает!*“. Studovala speciální hudební školu pro nadané děti, ale ani na tu nemá příjemné vzpomínky. Na svých internetových stránkách píše: „*Co může být děsivější a neskutečnější, než zkoušky z klavíru?...Nervozita a úzkost, nevolnost, mdloby – nikdo se nebál vystoupení tak jako já. V dětství a mládí jsem ze sebe dostala tu příšernou hrůzu, ten předsmrtný, posmrtný zimničný chlad, který mě obklopoval. Už se nebojím ničeho... Viděla jsem vše, vrátila jsem se z pekla. Proto jsem vždy při svých literárních vystoupeních klidná.*“

(Rubinová, Dina. САЙТ ДИНЫ РУБИНОЙ. Биография. [online]. Cit. 1.7.2011. Dostupné z: <<http://www.dinarubina.com/biography.html>>, překl. M. Kotásková)

Na svá studia na hudební škole vzpomíná i ve sbírce povídek „*Уроки музыки*“. Po ukončení hudební školy absolvovala konzervatoř a začala vyučovat v Institutu kultury v Taškentu.

Publikace své první povídky „*Беспокойная натура*“ se Dina Rubinová dočkala již v 16 letech. Byla zveřejněna v časopise Junost', v rubrice s názvem „*Зеленый портфель*“. Zde byly publikovány ještě dvě další povídky, následně byla tvorba Rubinové přemístěna do sekce prózy, kde publikovala pravidelně až do svého odjezdu ze Sovětského svazu.

„*Samozřejmě, že mé nejlepší věci nepublikovali. Sem tam nějakou povídku. Ale čtenáři si mě zapamatovali, zamilovali a čekali na časopisy s mými dílky. Takže když jsem zemi opouštěla, byla jsem už docela známá.*“

(Rubinová, Dina. САЙТ ДИНЫ РУБИНОЙ. Биография. [online]. Cit. 1.7.2011. Dostupné z: <<http://www.dinarubina.com/biography.html>>, překl. M. Kotásková)

Dina Rubinová vzpomíná na svou spisovatelskou kariéru v Taškentu s úsměvem. V 80. letech jí vyšly tři knihy - „*Когда же пойдет снег...?*“ (1980), „*Дом за зеленой калиткой*“ (1982), „*Отворите окно!*“ (1987), v roce 1990 vyšel sborník povídek „*Двойная фамилия*“.

Kromě toho si přivydělávala překladem uzbeckých autorů. Za hru „*Чудесная дойра*“, kterou napsala na motivy uzbeckých národních pohádek společně s básníkem Rudol'fem Barinským, získala Cenu Ministerstva kultury Uzbekistánu. Inscenace této hry byla velmi populární, o čemž svědčí i fakt, že se nakonec hrála nejen v hudebním divadle, pro které byla původně napsána, ale i v řadě jiných divadel. Přesto sama autorka tuto hru nepovažuje za zdařilou. Důvodem k jejímu napsání byla finanční tíseň, ve které se ocitla poté, co opustila svého prvního manžela a zůstala sama se synem. Za honorář, který obdržela, si koupila jednopokojový byt.

Zdramatizována byla i známá povídka „*Когда же пойдет снег...?*“. Jako rozhlasová i televizní hra byla mnohokrát vysílána, divadelní představení se hrála a stále hrají nejen v Moskvě, ale i v Permi, Brjansku a řadě dalších měst.

Jiná povídka, „*Завтра, как обычно*“, se dokonce stala předlohou filmu. Film byl nazván „*Наш внук работает в милиции*“ a dle slov autorky byl „příšerný“. Během natáčení se seznámila se svým druhým manželem, za kterým se přestěhovala do Moskvy. Muž byl režisérem divadla na Tagance, ona byla spisovatelkou na volné noze, psala hry pro rozhlas, povídky pro časopisy, vydávala knihy.

V posledních deseti letech byly na motivy povídek a románů Rubinové natočeny další čtyři filmy: *На Верхней Масловке* (2004), *Двойная фамилия* (2006), *Любка* (2009), *На солнечной стороне улицы* (2011). A to přesto, že sama autorka na svých stránkách uvádí: „*Jsem přesvědčená, že mou prózu lze pouze číst. Nejde mě hrát v divadle či filmu, tak jako nejde hrát Iskandera nebo Dovlatova. Próza spisovatelů s výraznou autorskou intonací se nedá přenést na scénu či obrazovku. S tím se musíme smířit.*“

(Rubinová, Dina. САЙТ ДИНЫ РУБИНОЙ. Биография. [online]. Cit. 1.7.2011.

Dostupné z: <<http://www.dinarubina.com/biography.html>>, překl. M. Kotásková)

V roce 1990 Dina Rubinová emigrovala s rodinou do Izraele. První roky v jiné zemi nebyly pro spisovatelku jednoduché, procházela hlubokou osobní i tvůrčí krizí. O tomto neradostném období píše ve sbírce povídek „*Во вратах твоих*“ a v románu „*Вот идет Мессия!*“. Postupně se jí však podařilo navázat na úspěch předchozích děl a její povídky a romány opět začaly plnit pulty knihkupectví. Jen v letech 1990 – 2002 bylo v Rusku a Izraeli publikováno více než 30 jejích děl, překlady jejích knih vyšly mimo jiné ve Francii, Bulharsku, Estonsku i České republice.

Dina Rubinová je nositelkou několika cen. Za knihu povídek „*Один интеллигент уселся на дороге*“ byla v Izraeli oceněna cenou Arje Dul'čina, za román „*Вот идет Мессия!*“ získala cenu Svazu spisovatelů Izraele. V sezoně 2007-2008 získala třetí cenu v soutěži Большая книга za román „*На солнечной стороне улицы*“ a za tentýž román byla oceněna hlasujícími čtenáři. V březnu 2008 získala cenu Charitativní nadace Olega Tabakova za povídku „*Адам а Мирям*“, otištěnou v časopise Дружба народов. Zatím posledním oceněním byla cena Портал za nejlepší fantasy literární dílo za román „*Почерк Леонардо*“ (duben 2009).

V současné době žije Dina Rubinová ve městě Ma'ale Adumim a od roku 2000 pracuje jako představitelka Židovské agentury pro práci s komunitami v Moskvě.

3. TVORBA DINY RUBINOVÉ

V současné ruské literatuře není mnoho autorů, kteří by u čtenářů vzbuzovali tak rozporuplné reakce. Jedni Rubinovou milují a nedají na její tvorbu dopustit, druzí jí opovrhují a považují ji za „masovou“ autorku, jejíž díla už dávno ztratila svou estetickou hodnotu. Jaká je vlastně tvorba této spisovatelky?

Není sporu o tom, že Dina Rubinová je nadanou vypravěčkou. Její příběhy mají spád, jednak díky dynamickým dialogům (často užívá i tzv. nevlastní přímou řeč), jednak díky lakonickým, strohým popisům. Její tvorba je doslova nabitá emocemi. Jazyk, který užívá, je hovorový, srozumitelný, přirozený, oživený množstvím metafor, přirovnání a frazeologizmů.

K její popularitě mezi čtenáři nemalou měrou přispěly i náměty, které Rubinová volí. Rubinová píše o lidech a pro lidi. Píše o životě, o tom, co ho naplňuje. O různých lidech, místech, příbězích a zážitcích. Nevyhýbá se ani takovým tématům, jako jsou nenávist, žárlivost, nepochopení, láska či smrt, která představuje únik od všeho, co nemůžeme nebo nechceme pochopit. Základní motiv její tvorby představují štěstí a neštěstí, které se vzájemně proplétají, a hranice mezi nimi je velmi tenká. Rubinová dokáže vtáhnout čtenáře do děje, dotýká se člověka velmi hluboko a čtenář jen těžko může po přečtení zůstat lhostejný, bez emocí. Přitom autorka sama je pouze vypravěčem, který nehodnotí, nefilozofuje, nedává rady, jak žít, jak milovat, co je dobro a zlo, co je správné a co špatné, pouze nadhazuje základní otázky, které si čas od času klade každý člověk. Jediný, kdo může nakonec vynést soud nad konáním hrdinů, je čtenář.

Postavami jsou lidé, kterým čtenář věří, které se zdají být natolik skutečné, že není těžké si představit, že žijí ve vedlejší bytě, domě, ulici. Životní situace, které prožívají, a problémy, které řeší, jsou reálné, popisované bez patosu a příkras. Styl Rubinové je přehledný, strohý, úsporný, přímočarý, v tom je její síla.

Svou tvorbu zahájila D. Rubinová kratšími povídkami, postupně se ale propracovala až k velkým románovým formám – za určitý mezník mezi těmito žánry je možné považovat její přestěhování do Izraele. Novější romány Diny Rubinové byly kritikou navrženy na řadu ocenění, čtenáři však nedají dopustit na její rané povídky.

Nejvýstižněji to popsala Marina Cholodova v článku pro internetový server myjane.ru:
„Kdysi, v 70. - 80. letech, Dina Rubinová ještě nic netušila o své budoucí světové slávě a nebyla hlasem židovského národa. Tehdy ještě nemusela kázat, ale mluvila tiše, důvěrně, téměř šeptem. Tak, jak rozprávíme v kuchyni nad šálkem čaje s blízkým člověkem nebo v kupé s cizincem. Takhle mluvíme, když chceme sdělit vše, co máme na srdci. Čtenář rád věřil, že jsou její povídky autobiografické. Ne v tom smyslu, že by odpovídaly životopisu, ale ve smyslu prožitého, procítěného.“ (Cholodova, Marina. ЧИСТЫЙ ТОН [online]. Cit. 20.7.2011. Dostupné z: <http://www.myjane.ru/articles/text/?id=8236>, překl. M. Kotásková)

Kdo je vlastně čtenářem Diny Rubinové? Na tuto otázku autorka odpovídá sama v rozhovoru s E. Šafranskou:

„Svého čtenáře si představuji především jako člověka citlivého. Jestliže sáhnul po mé knize, neodložil ji a dočetl do konce; a jestli o ní navíc nějakou dobu přemýšlel – pak je to člověk, který se v Rusku odedávna označuje jako „inteligent“.“

(Šafranskaja, E. F. НЕ УРОКОМ ЕДИНЫМ [online]. Cit. 20.7.2011. Dostupné z: http://www.elkost.com/dina_rubina/critical_reports/post_12.html, překl. M. Kotásková)

4. INSPIRACE DINY RUBINOVÉ

Povídky Diny Rubinové se vyznačují jednoduchostí, někdy až lakoničností, a velkým emocionálním nábojem. Inspiraci tato autorka hledá ve světě, který ji obklopuje, ve svém životě, stejně jako v osudech jiných lidí. Přestože povídky nejsou autobiografické, budí dojem příběhu skutečně prožitého, hluboce procítěného. Kromě přirozeného talentu mají velký podíl na formování spisovatelčina autorského stylu dvě velké osobnosti ruské a světové literatury – Anton Pavlovič Čechov a Ivan Alexejevič Bunin.

4.1. Anton Pavlovič Čechov

„Чехов. Его с детства читаю а с ним и помру.“

(Šafranskaja, E. F. НЕ УРОКОМ ЕДИНЫМ [online]. Cit. 20.7.2011. Dostupné z: http://www.elkost.com/dina_rubina/critical_reports/post_12.html)

Dina Rubinová v četných rozhovorech odkazuje na díla Antona Pavloviče Čechova, kterého si velmi váží pro jeho schopnost psát maximálně střízlivě, úsporně, bez patosu popisovat i složité měnící se mezilidské vztahy, a především nacházet humor v tom, z čeho jiní autoři udělají tragédii. I když se jedná o typicky čechovovský „smích skrz slzy“.

Co tedy spojuje díla, zejména pak povídkovou tvorbu, A. P. Čechova a D. Rubinové? Vyjděme z motivů, které jsou vlastní oběma autorům. Na prvním místě to jsou především nepochopení, mlčení, strach. Neschopnost hrdinů komunikovat a porozumět jeden druhému, přestože oba mluví stejným jazykem. Slova se stávají zbraní, a ať by měla jakoukoliv formu, mohou zabíjet. Oba autoři ve své tvorbě užívají stejnou metodu – snaží se text maximálně zhutnit, ustupují od sáhodlouhých úvodů a jdou přímo k věci, každé slovo má svůj přesný význam. I u postav můžeme najít společné rysy. Hrdinové jsou obyčejní lidé, nevýrazní, „šediví“. Ničím se neodlišují, nejsou to výjimečné osobnosti.

Rubinová, stejně jako Čechov, na mnoha místech povídky volí místo přímého pojmenování náznaky, místo jednoznačného popisu nedopovězenou výpověď a nechává tak prostor pro čtenáře, aby si udělal svůj názor sám.

4.2. Ivan Alexejevič Bunin

Ivan Alexejevič Bunin je dalším autorem, kterého D. Rubinová obdivuje. Nejvíce se Buninovým slavným „*Temným alejím*“ přibližuje svou sbírkou povídek „*Neskolko toroplivých slov ljubvi*“. Porovnáním těchto dvou děl se zabývá např. projekt na internetových stránkách: www.likt590.ru/project/rubina/1.3.htm. Společným jmenovatelem obou těchto povídkových souborů je láska. Láska jako věčný a zároveň pomíjivý okamžik, láska jako výbuch citů, v jehož světle všechno, co existovalo do té doby, ztrácí svůj význam, láska jako nevyhnutelná katastrofa.

Láska je také ústředním tématem v povídce „*Zdvojené příjmení*“. Láska k nevlastnímu synovi, které se hlavní hrdina Vozdviženskij marně snaží vzdorovat, jej nakonec překvapí svou intenzitou, kterou neoslabí ani dlouhé odloučení. Buninovi hrdinové jako by neměli právo na štěstí, stejně tak upírá toto právo svým hrdinům Rubinová. Jen na konci povídky probleskne naděje, která je vzápětí zmařena doručeným telegramem.

Stejně jako Čechov, i Bunin v určité fázi umlká a nechá výpověď nedokončenou. V rovině lidských citů není možné vždy slovy vyjádřit všechnen ten zmatek, bolest, chaos, který cítí člověk ve zlomových okamžicích svého života. Právě síla tohoto citu způsobuje, že jej nelze vypovědět, vysvětlit, vykřičet ani vyplakat. Dokáže zasáhnout člověka natolik, že není v danou chvíli schopen uvažovat o tom, zda a jak bude žít dál.

I. A. Bunin je považován za typického představitele ruského impresionismu, který zdůrazňuje subjektivně významné okamžiky, nikoli přesné plynutí času, popisuje událost, která nezmění svět, ale člověka velmi výrazně vnitřně zasáhne, stejně jako to popisuje ve své povídce „*Zdvojené příjmení*“ Dina Rubinová.

A. P. Čechov a I. A. Bunin představují v ruské literatuře dva diametrálně odlišné směry – realismus a impresionismus. Dina Rubinová si však od obou autorů vybrala jen něco z jejich tvorby a dokázala to nenásilně, a dle mého názoru velmi působivě, propojit nejen v povídce „*Zdvojené příjmení*“, ale i v řadě dalších próz.

5. STRATEGICKÁ ROZHODNUTÍ PŘI PŘEKLADU

Překlad už se dávno neomezuje jen na mechanické převedení textu z jednoho jazyka do druhého - v současnosti se zdůrazňuje nezbytnost komplexního přístupu k překládanému textu, který by rozhodně neměl být kopií originálu. Zvláště jedná-li se o překlad umělecký, vystupují do popředí kromě složky sémantické také složka estetická, stylistická a pragmatická.

Za základní princip překladu je dnes považován funkční přístup. V podstatě to znamená, že nezáleží na tom, zda využijeme stejné nebo jiné jazykové prostředky, musí však plnit stejnou funkci, pokud možno jak po stránce významové (denotační), tak také po stránce konotační a pragmatické. Platí zásada, že musíme zachovat ty formy, které mají nějakou sémantickou, popř. estetickou funkci, naopak nelze trvat na zachování forem jazykových. Bohuslav Ilek zdůrazňuje, že: „...o volbě ekvivalentu rozhoduje funkce, jakou mají překladové jednotky vzhledem ke zřetelnosti zobrazené situace“. (ATUP 2004, s. 173).

Současně je umělecký překlad pojímán jako činnost komunikační. „V komunikačním přístupu se klade důraz na fungování uměleckého textu v jistém komunikačním kontextu v určitém časovém období i na společenskou zakotvenost a determinovanost komunikátu i subjektů vstupujících do tohoto procesu.“ (HRDLIČKA 2003, s. 14). Zjednodušeně řečeno jde o to, aby čtenář popisovanou situaci pochopil a dokázal si ji představit.

Jak tedy k překladu přistoupit? J. Levý cituje polského teoretika překladu Zenona Klemensiewiczze: „Originál je třeba chápat jako systém, a nikoliv souhrn elementů, jako organický celek, a nikoli jako mechanické seskupení elementů. Úkolem překladatelovým není reprodukovat, a tím méně přetvářet elementy a struktury originálu, nýbrž vystihnout jejich funkci a užít místo nich elementy a struktury vlastního jazyka, které by v míře co největší mohly být jejich substituty a ekvivalenty stejně vhodnými a účinnými.“ (LEVÝ 1998, s. 28)

Mnoho teoretiků překladu se přiklání k zásadě co nejpodobnějšího komunikačního efektu výchozího a cílového textu na čtenáře. Jsou ale i badatelé (např. M. Hrdlička), kteří pokládají tento požadavek za nereálný či dokonce nesprávný.

Argumentují tím, že uvedený požadavek „...*ve svých důsledcích může vést překladatele k utilitární deformaci a k adaptačním úpravám originálu v zájmu nekritického saturování společenských nebo skupinových potřeb, k přílišnému přizpůsobování se čtenáři a odhlížení od kvalit předlohy.*“ (HRDLIČKA 2003, s. 9-10)

S tímto názorem se ztotožňuje i B. Ilek, který konstatuje, že adekvátní umělecký překlad je vždy pouze optimální aproximací originálu. Kromě toho ruský teoretik překladu Komissarov upozorňuje, že identický účinek na všechny čtenáře (vzhledem k různému věku, vzdělání, pohlaví, životním zkušenostem, atd.) nemá ani originál, natož pak překlad. Tohle všechno musí vzít překladatel před začátkem své práce v úvahu. Musí se zamyslet a ujasnit si, jaký by měl překlad být a jaké parametry by měl splňovat.

Při strategickém rozhodnutí v otázce mého vlastního překladu pro mě byla poměrně zásadní myšlenka Milana Hrdličky, kterou uvádí v knize Literární překlad a komunikace:

„Uvažujeme-li o uměleckém překladu, resp. o překladu uměleckého textu, je třeba si uvědomit důležitou skutečnost, a sice nutnost zachování uměleckého charakteru přeloženého díla. V praxi to znamená upuštění od maximalistického požadavku „identického“ přetlumočení všech informací obsažených v předloze. Překlad totiž znamená výběr optimální varianty z řady možností.“ (HRDLIČKA 2003, s. 34)

M. Hrdlička tak volně navazuje na myšlenku Jiřího Levého: *„Objevování a volba začínají tam, kde překladatel má k dispozici více stylistických možností a musí mezi nimi volit podle potřeb kontextu: tam také končí řemeslo a začíná umění.“* (LEVÝ, 1998, s. 80)

Přeložený text je tedy výsledkem záměrné překladatelovy volby, je jeho interpretací výchozího textu. Překladatel text nejen překládá, ale i vykládá, nutně do něj vnáší své vlastní názory, postoje a vědomosti. Uvědomuji si, že právě tohle představuje obtížný moment pro mnoho překladatelů, proto se budu snažit nevkádat do textu více, než je v originále. Mým záměrem je vystihnout a sdělit povídku českému čtenáři, nikoliv vytvořit dílo nové. Jak uvádí Jovanka Šotolová: *„Je důležité mít stále na paměti – překládat neznamená dílo psát (écrire), nýbrž psát je znovu (ré-écrire).“* (TAJEMNÁ TRANSLATOLOGIE 2008, s. 117)

Při svém překladu budu usilovat o komplexní přístup, o vystižení a adekvátní ztvárnění předlohy, přičemž budu brát v úvahu dva zásadní faktory – čtenáře, kterému bude přeložená povídka adresována, a zároveň záměr autora, kvality, dominantní rysy originálu a ideové a estetické hodnoty v něm obsažené. Mým cílem bude najít rovnováhu mezi těmito faktory, aby výsledkem mé práce nebyl ani doslovný překlad, ani překlad volný, adaptační.

Při své práci se proto budu řídit zásadou Jiřího Levého: *„Stejně jako východiskem překladatele nemá být text originálu, ale ideové a estetické hodnoty v něm obsažené, stejně také jeho cílem by neměl být text, ale určitý obsah, který tento text sdělí čtenáři.“*

(LEVÝ 1998, s. 52)

6. POSTUP PRÁCE

Předpokladem pro započetí vlastní práce bylo nastudování odborné literatury, jak z oblasti translologie, tak i literární vědy. Dalším krokem pak bylo seznámení s tvorbou autorky, s jejím kulturním a sociálním zázemím a profesním působením.

Při samotném překladu povídky jsem postupovala ve třech fázích, které uvádí Jiří Levý. Jednalo se o pochopení předlohy, interpretaci předlohy a přestylizování předlohy.

(LEVÝ 1998, s. 53-82)

Fáze pochopení předlohy je zcela zásadní, protože není-li text plně pochopen, nemůže být správně přeložen. Předpokladem pro správný překlad je porozumění filologické, tj. pochopení textu, kdy se zaměřujeme na text jako celek. Znalost celkového textu zabraňuje mylnému chápání některých složitějších pasáží, umožňuje rozlišit jednotlivé textové celky, pomáhá najít ekvivalent některých složitějších výrazů. Při opakovaném čtení povídky jsem si všímala struktury díla, jeho kompozice, tématu, jazyka. Následně jsem se zaměřila na ideově-estetické hodnoty, např. náladové ladění povídky, její ironické, místy skoro až tragické podbarvení, a zamýšlela se nad tím, jakými prostředky jich autor dosahuje. Postupně jsem se dopracovala až k pochopení uměleckých celků, jako jsou postavy a jejich vzájemné vztahy, prostředí či autorčin ideologický záměr. To vyžadovalo zapojení představivosti, nezbytné pro celostní pochopení díla. V této etapě pro mě byla nezbytná práce se slovníky, využila jsem také konzultací s rodilými mluvčími.

Neméně důležitá byla fáze interpretace předlohy, která následovala. Jelikož u žádných dvou jazyků není možná úplná významová shoda vyjádření mezi originálem a překladem, nestačí jazykově správný překlad a je třeba přistoupit k interpretaci. Ta spočívala především ve výběru stylistických prostředků, stylistického ladění. *„Text je výsledek motivované, záměrné volby autorovy a každé čtení je vlastně interpretace. Do překladu nutně vnášíme vlastní názory, postoje a vědomosti, takže do jisté míry odráží překladatelův duševní a kulturní rozhled. Opět je ale třeba mít cit pro míru, nevkládat do textu více, než je záhodno.“* (KNITTLOVÁ 2010, s. 30).

V této fázi jsem se snažila především o objektivitu, aby nedošlo ke stylistickému přehodnocování či vkládání estetických kvalit, které v díle nejsou.

Poslední fází bylo přestylování předlohy, tedy formulace překladu jako „sekundárního textu“, kdy jsem pro známý text v cizím jazyce (ruštině) hledala a dosazovala postupně ekvivalenty v mateřském jazyce (češtině).

„Základní složka textu je sémantická (obsahová), vyjádřená lexikálními prvky uvedenými ve vztah gramatickým systémem. Vedle denotační informace, zaměřené na věcnou situaci je nedílnou součástí textu obsahová informace konotační, daná funkčně stylistickým a expresivním zabarvením jazykového výrazu. ... A konečně neméně důležitou složkou obsahu je aspekt pragmatický, zkušenostní, který je dán vztahem mezi jazykovým výrazem a účastníky komunikativního aktu. Všechny tři obsahové komponenty jsou těsně organicky spjaty a k jejich zachování je třeba různých překladatelských posunů či operací.“
(KNITTLOVÁ 2010, s. 7 - 8)

Vzhledem k odlišnostem obou jazyků jsem tedy při překladu musela využít různých tzv. transformací. Snažila jsem se mít na paměti následující myšlenku Jiřího Levého: *„Překladatel potřebuje živou jazykovou představivost a vynalézavost, aby se jí zmocňoval velkého množství výrazových prostředků a měl možnost z nich vybrat ten nejvhodnější. Zároveň však musí mít vkus a kázeň, aby se lákavým výrazem nedal strhnout od reprodukčního úkolu, nebo neupadl do stylistických nevhodností.“* (LEVÝ 1998, s. 80)

Jak uvádí D. Knittlová ve své knize Překlad a překládání, pro anglosaské monografie je typická jednotná fronta, která se zaměřuje v první řadě na makropřístup, který zahrnuje kulturní zázemí, historické a lokální zasazení, reálie, literární narážky, typ textu a jeho funkci, vztah autora k tématu a publiku, a teprve po tzv. strategickém rozhodnutí nastupuje fáze detailního rozhodování. Pak se uplatňuje mikropohled, který si všímá konkrétních jednotlivin, gramatických struktur a jejich lexikální náplně a dochází k výstavbě definitivního cílového textu. (KNITTLOVÁ 2010, s. 27)

Jedná se v podstatě o zjednodušenou verzi postupu, který uvádí Jiří Levý.

Po dokončení překladu jsem přistoupila ke komentáři problematických míst, použitých překladových transformací a konkrétních jazykových jevů, mj. překladu frazeologie a metafor.

7. PŘEKLAD POVÍDKY „ZDVOJENÉ PŘÍJMENÍ“

A o co vlastně jde, ptal jsem se ho, proč tě moje zdvojený příjmení tak vzrušuje? Koneckonců, tvoje jsem si vzal, hele, jak se vyjímá v občance, a jak vznešeně zní – Blahoslavenskij. Až by člověk poklek. No co? Jak říkám – pěkný, zvučný, církevněslovanský... Dívej se na cestu, řek jsem mu, nebo to napálíme do stromu...

Jo, mámino nezní tak dobře, ale chápej, přece jenom mě vychovala. A jestli tě to zajímá, řek jsem mu, i Viktorovo příjmení bych si vzal, jen se bojím, že už by se nevešlo na řádek. Tři jména si stejně nikdo nezapamatuje. Hlavně v armádě, představ si, jak by mě vyvolávali z nastoupený jednotky? Nebo kdyby mě chtěli zavřít do basy? Už to neřeš, řek jsem mu, nezní to špatně – Krjukov-Blahoslavenskij.

Tak se netvař, co je, máš málo místa? Nesedí se ti pohodlně?... Proč je to hloupý? A co Goleniščev-Kutuzov, řek jsem mu hned, nebo Lebeděv-Kumač, nebo Borisov-Musatov, nebo Rimskij-Korsakov? A Semjonov-Tjanšanskij, a Musin-Puškin? Co ty na to?

Jo, to jsem vyčet, řek jsem mu. Mám prostě takovou slabost. On to není ani tak nedostatek, spíš přednost...

...No jasně, změnil jsem se, taky jsme se tři roky neviděli. Vždyť rostu, tati, řek jsem mu. A vůbec, život jde dál... Tak už si s těma dvěma jménama nedělej hlavu. Však na Západě má skoro každé dvě nebo tři. Proč jako kašleš na západ, zajímalo mě, proč na ně koukáš svrchu, tati, to není moc pěkný. Co když zrovna narazíš na Ericha Mariu Remarqua, nebo Federica Garciu Lorcu, nebo Gabriela Garciu Marqueze? A bude ti trapně... Jestli mám rád Západ? Jasně, že mám, tati: i Západ, i Východ, Jih i Sever.

Já ne-od-mlou-vám, řek jsem mu, já po-le-mi-zu-ju. A pak, pubertu ještě nemám za sebou, tak se nevzrušuj. A dívej se na cestu, řek jsem mu, nebo se rozplácnem o sloup!

Ale, radši se neptej, to je citlivý místo. Tak tak jsem prolez. Z matiky trojka, z fyziky reparát. Máti doufá, že se se mnou přes léto budeš učit. Hlavně proto mi dovolila jet. Přece víš, řek jsem mu, jak se vždycky dívala na ty naše výlety. Z chemie mám taky trojku, ale s tou by se snad dalo něco dělat. Víš, řek jsem mu, sám se divím, po kom jsem tak tupej? Máti je konstruktérka, chytrá baba, a ty taky nejsi žádný béčko, vynálezce s vyznamenáníma, milion patentů. A já když vidím řádky vzorců, udělá se mi blbě, hele tady, pod žebrama. Dívám se na ty čísla a hlava mi to nebere. Organismus protestuje. Tak proč musím lízt k tý pitomý maturitě, proč? V podstatě, řek jsem mu, je to znásilňování osobnosti... Jak čí? Mojí, samozřejmě! Čemu se směješ? To je vážná věc. Mám narušenou psychiku.

No, a z literatury a z dějáku mám jedničky, jasně, řek jsem mu, a k čemu mi to je? Nedávno jsem udělal referát, učitelka mi zadala téma „Odras historie Ruského státu na plátnech ruských malířů.“ Docela se mi to povedlo. Zběžně a dost rámcově, to je jasný, řek jsem mu, copak se dá takový téma zvládnout za hodinu a půl... Reprodukce mi půjčil Viktor, dyť v tom dělá, máme doma hromady knih. Udělali z toho událost, sehnali do houfu tři devátý třídy, učitelka seděla v zadní lavici a úplně se rozplývala – taky se jí to počítá jako mimoškolní aktivita. Vždyť je to, tati, vlastně blbost, řek jsem mu...

Ani za nic! Mít to jako práci? A bejt jako Viktor, nějaký vědec přes umění nebo literaturu? Prosím tě, tati, co si o mě myslíš, řek jsem mu. Celej život znásilňovat umění jenom proto, že mám proříznutou pusou a docela se vyznám v malířství? Ne, dík. Dělat do umění bych moh, jen kdybych vytvářel něco vlastního. Chápání, to je jen, když ti to dobře myslí, ale copak z toho jde dělat povolání? A pak, když slyším to slovo „kunsthistorik“, chce se mi smát. Týpka, kterej má na starosti umění, si představuju jako správce se svazkem klíčů. Ne a ne! A navíc stejně nemám talent, ach jo...

Ničím. Ne, fakt, nechci bejt ničím. Ptáš se mě vážně, a já ti vážně odpovídám. Ale ne, tys mě nepochopil. Ne že si budu válet šunky. Prostě nechci bejt celej život k něčemu uvázaný – k práci, k takovému a takovému bytu na takový a takový adrese, k nějaký ženský zapsaný v mojí občance. Vždyť je to vlastně nevolnictví...

Jak si to představuju? Tak hele, řek jsem mu: jsem svobodnej, jako úplně, jdu, kam chci, kdy chci a jak chci, vydělávám si pár kaček, abych měl na chleba, brambory a knížky, když se zadaří. Někde vyložím vagón, někde se nechám najmout na pletí záhonů... u nás by řekli, že seš příživa a můžou tě za to zavřít, ale ve Francii se člověk klidně může nechat najmout na sezónu do Holandska na sázení tulipánů.

Ale tati, co to pořád meleš, řek jsem mu, prej „díváš se na Západ!“. Dívám se všude kolem sebe, nejenom na Západ. Dívám se kolem, řek jsem mu, nejen určitým směrem, i když se mi směr snažil ukazovat už od dětství každý, kdo nebyl línej. S rodičema to ještě ujde, řek jsem mu, když tě popadnou za límec, šoupnou do rozjetýho vlaku a hurá všichni jedním směrem: nejdřív Jiskřička v Pionýru, pak třídní kolektiv, komsomolská buňka na vysoké, a tak až do konce života... Ajajaj, až jsem se vyděsil, jakej jsem individualista! Doufám, řek jsem mu, doufám, že jsem individualista. Všechno, co v umění a vědě za něco stojí, vytvořili individualisti...

Fajn, řek jsem mu, nelekej se, tati, vypadáš nějak zaraženě. Určitě si myslíš, že jsem se dostal do spárů našich nepřátel. Co já všechno nenakecám, že jo, řek jsem mu, to je tím věkem, puberta, víš, navíc jsme se tři roky neviděli. Však si mě za to léto vezmeš do parády. Dívej se na cestu... Olůvko už sis koupil? Šíkula!

Vzpomínáš, jak jsme viděli na Tyrkysovejch jezerech volavku? Byla úplně jak ten tvůj Kiril Sanyč! To byla sranda! Tati, a že už mám pěkně hlubokej bas? Jaktože baryton? Bas, bas, řek jsem mu, normální bas. S Viktorem si nás bůhvíproč pletou v telefonu, říkaj, že máme podobnej hlas. Podle mě ne. A vůbec, co s tím má co společnýho Viktor... Co doma? Normálka... Máma? Přece víš, řek jsem mu, že je furt nemocná...

Proč jsem mu vlastně začal předhazovat ta jména? Prostě ve chvíli, kdy mi tak hrdě předvedl svoji novou občanku s tou řadou jmen, jako by mě praštili po hlavě – všechno ví! Bože můj, jak jsem se na něj těšil! Jak jsem se ho to léto snažil vytáhnout z domu telefonáty, dopisy, telegramy. Poslal jsem mu na tu cestu celé prémie, i když by na lístek stačila pouhá pětina. Do včerejška jsem si nebyl jistý, jestli ho pustí. Vždyť si dokázali hledat záminky celé tři roky.

Ale to nic, prostě jsem byl hrozně nervózní. V pohodě, šéfe, všechno je v pohodě. Nepříjemné selhání - dvě noci jsem nespal, ráno jsem běžel na trh pro ovoce, cídil ten svůj brloh a celou dobu jsem si říkal: teď už je velký kluk, už je skoro dospělý. Tři roky jsme se neviděli. A potom mi tak hrdě ukáže svoji občanku se zdvojeným příjmením, k sakru! Já pitomec se toho tak hloupě chytil, ubohý starý pitomec...

Jo, rozhodilo mě to. Co že s tím má společného to zdvojené příjmení? Tady se dostáváme na tenký led. Tolik roků jsem v duchu litoval Viktora, a vůbec mě nenapadlo litovat sebe. Říkal jsem si „chudák Viktor“, tak jsem si to myslel. A když by mi teď nakonec Viktora mělo být líto, dostal jsem strach. Poprvé jsem pochopil, jak se člověk cítí, když mu na zádech vyvstane ledový pot.

...No budiž, bylo by naivní myslet si, že chlapec prožije celý život, aniž by se dozvěděl pravdu. To vůči němu bylo nespravedlivé. Někdy mu budeme muset říct všechno, uvést to na pravou míru, vyjasnit tuhle divokou situaci, rozplést tu pavučinu lží, kterou jsme vytvořili pro klid jeho duše. Co mu pak řekneme? A budu mít vůbec příležitost mu něco říct?

Vidíš to, chlape, řekl bych mu, lhali jsme jen kvůli tobě. Kvůli tobě udržují tři dospělí lidé dobré vztahy, telefonují si, řeší každodenní drobnosti, probírají tvou povahu a plány do budoucna... Tři dospělí lidé, kteří by na sebe už dávno nejraději zapomněli...

Vidíš to, chlape, řekl bych mu, neměli bychom začínat od tebe, ale od toho, že osm let jsme byli sami a s každým rokem jsme přestávali doufat, že se ještě kdy objevíš. Matka byla vždycky nemocná – ledviny, vysoký tlak, jednou to a pak zas tamto, a hlavně ty orgány, které jsou potřebné k...no, však jsi už velký kluk, chápeš... Osm let...

Jo, řekl bych mu, tak je to, náš život vcelku neměl smysl. Ne hned, samozřejmě, ale postupně se naše naděje ztrácela jako jarní sníh. Víš, ono to narušuje vztah muže a ženy. Ne, jasně, jsou rodiny, které výborně fungují bez dětí, ale u nás to bylo něco jiného. Zkrátka, když už jsme přestali doufat, najednou to přišlo. Pro mě to byl nádherný den. Doktoři tvrdili, že náš případ je jeden z tisíce. A tehdy jsem si řekl: můj malý musí být dítětem štěstěny, když se mu podařilo vzniknout a přežít, ačkoliv se to nepodařilo tisícům jiných. Můj malý bude šťastlivec, myslel jsem si, vždyť měl štěstí už teď. A začal jsem se na tebe těšit. Šíleně jsem se na tebe těšil, chlape, řekl bych mu, pro mě jsi už tenkrát nebyl jen nezřetelným uzlíčkem, ale konkrétním člověkem, osobností, která se projevila už tím, že jako malinkatá buňka vzala život do svých rukou a na hraně bytí a nebytí přežila.

Víš, chlape, řekl bych mu, tehdy se u nás všechno změnilo. Tvoje máti zněžněla. Její obvyklá podrážděnost se rozplynula v našem společném očekávání. No vida, říkal jsem si, tak je to pravda, že je žena v tomhle období mírnější a rozechvělejší. Už jsi velký kluk, chlape, řekl bych mu, dej si sakramentský pozor na náhlou ženskou něžnost. Je to něžnost blížícího se hroznýše, který už dopředu lituje svou oběť.

Necítím k tvójí matce nenávisť, chlape, řekl bych mu. Prostě s ní mám své účty, ale to se tě netýká. Jo, je to tak, nezapomněl jsem a nikdy jí neodpustil...ne zradu, to ne – všichni jsme jen lidi, chlapče, a může se stát cokoliv... Neodpustil jsem jí tu předem promyšlenou něžnost. A později jsem to neodpustil žádné ženě, kterou jsem v životě potkal. Proto jsem sám, chlape, řekl bych mu...

...Máma? No však víš – máma je furt nemocná, proto nás všechny přežije. Že jsem hrubej? Nejsm hrubej, řek jsem mu, ale kritickej. Mám ji rád, vychovala mě, jenom objektivně hodnotím skutečnost. Ale kdo poslední dobou fakt sešel, to je Viktor. Psal jsem ti, myslím, že ho před půl rokem trefil šlak? Co je to za slovo? Ale nech toho, tati, řek jsem mu, to není hulvátství, prostě si jenom neberu servítky. Chtěl jsi vědět, jak je doma, tak ti to říkám. Tak teda Viktor...Po tom infarktu zestárnul, jako by byl najednou ze všeho hrozně unavenej. Byl fajn, víš, že jsme spolu vždycky vycházeli, ale poslední dobou je zamračeněj, vzteklej, dokonce už jsme se několikrát chytli... No a co? Zdravej, nemocnej, to snad není důvod, aby na mě řval.

Tak třeba teďka: seděli jsme v kuchyni a snídali. Já, už ani nevím proč, říkám matce, prej, co jste mi to s tátou vybrali za jméno – Filip! Ta kráva třídní už dvakrát dělala vtipy, že u maturity budu hledět jak Filip na jelito. To jsem se nemoh jmenovat nějak normálně, Saša nebo Dima? A máti na to, mimochodem, celkem klidně: „zato takových Dimů a Sašů je v každé třídě aspoň pět, a ty jsi jediný na celé škole...“ Tati, proboha, dívej se na cestu, řek jsem mu, co na mě pořád civíš!

No...tak jí říkám: tak jste mě měli pojmenovat Osteochondrosis a byl bych jedinej na celým světě. Normální sranda. Tak. Jmenoval bych se, říkám, Osteochondrosis Georgijevič Krjukov-Blahoslavenskij... Jde o to, že si máti našla novou bolístku, takovej miloučkej osteochondrosis. Celej den slyšíš: osteochondrosis tam, osteochondrosis sem. Je pořád s náma, jako další člen rodiny. Znáš to, když se máti nechá unést nějakou svou novou nemocí, dělá to vždycky nadšeně a celým srdcem.

Ale nemysli si, řek jsem mu, že mi jí není líto, jenže nejvíc ze všech se lituje ona sama.

Jo, dobře, nech mě to dopovědět a pak mi můžeš vyjádřit soustrast.

A jak jsem si dělal z tý osteochondrózy srandu, Viktor najednou z ničeho nic bouchl pěstí do stolu a začal: bla-bla-bla vděčnost, bla-bla-bla úcta k matce, no bylo to úplně mimo mísu a hlavně to není vůbec jeho parketa. Výchovnej moment jako z nějaký pitomý televizní estrády. Byl jsem z toho celej vyjevenej. Samý kecy, živíme tě, šatíme tě. Není to hnus, tati? Navíc na mě dost slušně platíš. Naštval jsem se a svůj nakousnutej chleba jsem mu demonstrativně strčil pod nos. Mimochodem, odjel jsem, ani jsme se neusmířili. Musím říct, že to Viktor prožíval a poslední den mi dokonce trochu podlízal, chtěl to urovnat. Ale houby, jsem prostě drsňák.

Nedělej si ze mě blázný, tati, proč bych měl snášet nespravedlnost jenom proto, že si člověk uhnal infarkt? Ale ne, „uhnal“, to jsem se samozřejmě přeřek, řek jsem mu. Kde by se Viktor honil, s tím jeho bříškem a pleškou. Zato ty jsi borec, řek jsem mu, urostlej, štíhlej jako Američan. Šedivá hříva, hluboký vrásky na čele. Koukám na tebe, a říkám jsi, jak dobře budu vypadat ve stář...ve zralým věku, jsem chtěl říct...

Mimochodem, co tvůj soukromej život, tati, žádný novinky? ...No tak promiň, promiň, řek jsem mu, hlavně se dívej na cestu, ještě se mi nechce natáhnout brka...

„Proto jsem sám, chlape... Ale na jednu ženu stále vzpomínám s úctou a něžností neznámého. Ani jsem neznal její jméno. Nevěděl jsem o ní vůbec nic. Jen jsem ji pozoroval. V noci, když rozsvěcela lampu, aby nakrmila své dítě.

Určitě už si nepamatuješ náš starý byt. Malý dvoupokojový byteček, jako stavěli před třiceti lety. Domy tehdy byly naplácané jeden na druhý. Naše okna a okno té ženy byly přímo proti sobě.

Bylo to období, kdy jsem počítal dny do tvého narození. Víš, jak rád pracuju v noci. Silné kafe, krabička cigaret, rýsovací prkno a sešit s výpočty – jo, jsou večery, kdy se při práci cítím šťastný. A v těch měsících, chlape, se mi všechno nezvykle dařilo, až jsem chvílemi věřil, že můžu vytvořit něco velkého...

Tak teda kolem půlnoci se v okně naproti rozsvěcelo tlumené světlo. V osvětleném obdélníku okna bez záclon se pomalu a ospale, jako ryba v akváriu, pohybovala prostovlasá žena v noční košili. Někdy, když nakrmila dítě, je hned položila do kočárku a zhasla. A někdy, když ho uspávala, dlouho chodila po bytě jako náměsíčná. Nikoho jiného jsem v tom okně nikdy neviděl. Ta žena byla vždycky sama. Ona a dítě.

Nejdřív se mi zdálo divné, že ji ani nenapadlo pověsit si záclony, když domy byly tak těsně jeden vedle druhého a celý pokoj s tou ubohou železnou postelí a dětským kočárkem byl osvětlený od stěny ke stěně. Pak jsem to pochopil – bylo jí to jedno. Když člověka noc co noc budí hladový dětský pláč a když jen obtížně zvedá těžkou hlavu z polštáře, když se vlastní tělo zdá slabé a zároveň jako z olova, a opakuje se to den za dnem, přesněji noc za nocí mnoho měsíců, pak je mu úplně fuk, co vidí sousedi. A i když vidí, ať si jdou ke všem čertům.

Pochopil jsem to za několik měsíců, když ses narodil a naše okna se začala rozsvěcet téměř současně - na výzvu Velkého bratrstva krmících. Měla proti mně jenom jednu výhodu – prsa s životodárným mlékem. A já zatím narážel do zárubní dveří a pro sebe jsem si pofňukával, jak strašně jsem byl unavený, když jsem se šoural do kuchyně ohrát ti láhev. Ale to všechno se stalo až potom, řekl bych mu, až později po tom telefonátu.

Ten den, kdy ses narodil, kdy jsem se tě nakonec dočkal... Dobře, vynechám to, nebudeme tady bulit, chlape, i když úplně bez slz to asi nepůjde, řekl bych mu. Vidíš, a to mi tehdy bylo čtyřicet. Když má chlap na krku čtyřicítku, není to, jak ty říkáš, brnkačka. Bylo mi čtyřicet, už jsem ve svém oboru leccos dokázal a najednou se mi narodil syn.

Dodnes si pamatuju ten hlas, když mi volali z porodnice, zpěvný hlas s ukrajinským přízvukem, s tím jejich protahováním samohlásek: „Máte sy-yna...“

Jo, chlape, řekl bych mu, není důvod proklínat osud...ten okamžik jsem přežil. A pak jsem celé dva dny měl syna. Měl jsem syna, chlape, celé dva dny. Stihnul jsem mu nakoupit všechno, co potřeboval ke šťastnému životu – plínky, košilky, čepičku a nádherný kočárek barvy moře.

A potom zazvonil telefon... Den předtím jsem si šel lehnout pozdě – do jedné jsem tapetoval tvůj budoucí pokojíček. Celou noc se mi zdálo o našem přesunu do Taškentu, davu lidí spálených sluncem a matka...viděl jsem ji tak zvláště zřetelně, živě. Celá noc byla jako únavný kolotoč – těžké srdce se svíralo, hlavou mi vířily vzpomínky na dětství, a o půl osmé mě vzbudil telefon.

„Georgij?“ zeptal se ženský hlas přerývaně. „Víte, že to narozené děcko není vaše?“

Zlý sen pokračoval.

„To jste se musela splést,“ řekl jsem.

„Ne, ne, nespletla!“ vykřikla hystericky. Zdálo se mi, že plakala. „Bože, kam jste dal rozum! Vy snad neumíte počítat? Manželka po návratu z lázní porodí čtyřkilové osmiměsíční dítě a manžel se raduje jako slepý hlupák!“

„Z jakých lázní?“ zeptal jsem se a srdce se mi úplně zastavilo. „Co to melete?“

„No zájezd, kam jen to jeli – do Kyjeva? Do Minsku? Jaký je v tom rozdíl?!“ plakala.

„Kdo jste?“ zeptal jsem se, i když už mi bylo úplně jedno, co je zač, protože jsem najednou definitivně pochopil, chlape, že je to všechno pravda.

„Já jsem Viktorova žena!“

„Jakého Viktora?“ zeptal jsem se. Zdálo se, že mám klidný hlas, úplně bez emocí.

„Spíte nebo co?“ zakřičela.

„Chápete, co jsem vám řekla? Bože, chápete, co se stalo? Byli jsme u vás loni, vzpomínáte si, na oslavě narozenin!“

„Na nic si nevzpomínám,“ řekl jsem.

„Přišli jsme s Taruševičovými!“

„Na nic si nevzpomínám,“ zopakoval jsem tiše. Vidiš, chlape, kdo kam přišel s Taruševičovými, proč a kdy – to už mě vůbec nezajímalo. Hlavní bylo, že mi vzali syna.

„Co mlčíte?“ křičela. „Haló! Je vám špatně? Slyšíte mě? Já jsem Viktorova manželka. Předevčirem mě opustil, odešel, prý miluje vaši ženu. Musíme jim to zarazit, slyšíte?! Udělejte přece něco, vždyť jste chlap!“ vzlykla a tiše dodala: „Jenom ji nebijte, ať nepřijde o mlíko.“

Pitomá ženská solidarita, pomyslel jsem si, zvláště v takové situaci.

O co jí šlo, co tím ta žena sledovala, když její rodina byla v troskách a ona se rozhodla zničit cizí? Ale kdoví, co se děje v hlavě ženy šílené bolesti...

Položil jsem sluchátko, ale celý den jsem měl pocit, že když ho zvednu, zase se v něm ozve ten hysterický pláč.

Sbalil jsem si kufr. Při mém zaměstnání, chlape, a s tou mojí palicí jsem se mohl usadit kdekoliv, mohl jsem jet kamkoliv, radši co nejdál. A mohl jsem s čistým svědomím, jak se říká, obrátit list a začít znova. Taky že jsem se to chystal udělat.

Bylo mi čtyřicet, ve svém oboru jsem leccos dokázal, byl jsem sám a svobodný. Není to málo, vid'? Ale nemá smysl rozebírat, jak jsem se cítil, řekl bych mu. Na mou duši, nemá cenu dělat cavyky s tím, co jsem tenkrát prožíval. Nevídáno – někdo někoho zradil, přesněji zrazoval, vypočítavě a dlouho. Jo, v životě se stávají různé věci, chlape, život je svině.

Už zbývalo jenom odvézt ji a dítě z porodnice. Vždyť byla v Moskvě úplně sama a shánět po městě toho úžasného Viktora, aby snědl, co si nadrobil... Kdepak, dejte pokoj. Nějaký Viktor mi byl ukradený. Prožil jsem s tvou matkou devět let, to není – jak že to říkáš? Brnkačka? Odbýt to vzkazem na stole? Od dětství jsem byl zvyklý řešit věci tváří v tvář, a taky by mi přišlo divné odjet bez vysvětlení. Nicméně nějak zvlášť rozebírat jsem se to nechystal, kde se setkávali, kolikrát a kdy – ať táhnou k čertu!

Jednu otázku bych jí přece jen položil. Je to těžké, zeptal bych se, nosit pod srdcem dítě cizího muže a objímat jiného? Je to těžké, zeptal bych se, říkat přitom něžně „náš maličký“? Je to těžké, hrozně těžké, usmívat se, když se muž opatrně dotýká toho velkého, jemu tak drahého břicha, aby cítil pohyby cizího dítěte?... No, budiž.

Prostě jsem ten den sbalil všechny ty věci pro kojence, tak jak to má být, a vydal se do porodnice. Mimochodem, dokonce s kytkou. No co, říkal jsem si, kytku si zasloužila, však se natrápila, porodila dítě, moje nebo cizí, jaký v tom byl rozdíl, bolest je jen jedna. Seděl jsem v té hale, kam po jedné přiváděli rodičky s krajkovými peřinkami, žmoulal jsem kytici karafiátů a čekal, až přivedou ji.

Byl jsem ze všeho hrozně unavený. Cítil jsem jen únavu a černou prázdnotu, jako by mi bolest vzala kus sebe samého.

Seděl jsem a lhostejně poslouchal pištění novorozenců v místnosti za dveřmi, kde je oblékali. Co mi bylo do toho pištění, když můj syn neexistoval! Nakonec ji přivedli. Vypadala utrápeně, byla voskově bledá, pohublá, jak se říká – jen ji položit do rakve, až mi jí bylo líto. Bůh ví, o čem přemýšlela tam na pokoji, když se dívala na své dítě.

Taky to asi nebylo snadné – jedna věc je nosit neznámé dítě pod srdcem, a jiná věc podívat se mu do očí – tak je tady, leží v plenkách, dýchá, saje. Hotový člověk. Dříve nebo později se zeptá.

Musel jsem vypadat hrozně. Celou cestu se mě úzkostlivě ptala: „Co je ti? Co se stalo?“

A když v předsíni uviděla můj kufr, všechno pochopila – celá se schoulila, nahrbila a jakoby zmenšila.

Položil jsem ten balíček do postýlky, miminko se zavrtělo a dvakrát legračně kýchlo, úplně jako dospělý... Neměl obočí, mračil se a vypadal, jako by byl naštvaný. A místo nosu měl dvě dírky.

„Tváří se důležitě,“ řekl jsem, když jsem si ho tak prohlížel. „Jako nějaký ředitel. Asi je podobný Viktorovi, ne?“

„Přísahám ti!“ vykřikla žalostně a pronikavě. „Všechno to jsou pomluvy, lži! Je tvůj, přísahám!“ A podle toho, jak se svíjela, jak křičela – přiškrceně, úplně jako ptáče, kterému kluci krouť krkem, jsem definitivně pochopil, že je to všechno pravda. A pak se vrhla před postýlku, aby ji zakryla svým vyzáblým tělem a uchránila přede mnou to své mládě, jako kdybych mu snad mohl ublížit.

Bylo mi jich líto. Jí, i toho cizího drobečka. Vždyť byli sami, sami dva na celém světě. Bezmocní, patřili jeden k druhému, tak jako patří pecka ke švestce, v tom byla velká pravda života, a všechno ostatní, i to moje mizerné trápení, neznamenal nic.

A tehdy jsem už neměl chuť cokoliv vysvětlovat a vyptávat se. Vypadala tak utrápeně a byla tak strašně vyhublá – koho jsem měl trestat, s kým účtovat? Co se dělo v její duši, v jejím svědomí, že se dokázala zničit za pouhý týden? Bůh ví...

A potom děťátko začalo plakat a dlouho srdceryvně křičelo, potom bylo třeba ho nakrmit, potom počuralo a posmolilo neuvěřitelné množství plínek, a bylo třeba je hned vyprat a zároveň vyžehlít z obou stran ty, které už uschly, a...začal kolotoč, jaký bývá v domácnosti s neustále křičícím týdenním kojencem.

Pochopil jsem, že musím zůstat aspoň dva dny, pomoci jí, aby si zvykla – byla úplně ztracená, už za hodinu padala únavou a dokonce se asi pětkrát bezmocně rozplakala, když děťátko pořád zoufale křičelo.

Kvečeru bylo jasné, že má vysokou teplotu a bolelo ji na prsou. V noci začala plést páte přes deváté a slabě plakat. Zavolal jsem sanitku. Korpulentní soucitná doktorka ji prohlédla a poslala do nemocnice. Tvá matka sebou házela, chytala doktorku za cípy pláště a prosila, aby ji nechala doma. Ta ji přesvědčovala: „Ale no tak, drahoušku, netrapte se přece, vždyť ho necháváte otci, a ne nějakému cizímu strejdovi!“

Když tvoji matku odváděli k autu, otočila se a podívala se na mě tak zoufale, že jsem nohou zasunul kufr pod stůl, tak, aby to viděla.

Jo, chlape, řekl bych mu, tak jsme zůstali jeden na jednoho, když ti byl sotva týden.

Už za hodinu jsi šíleně křičel a dožadoval se matčina prsu. Přebaloval jsem tě. Tisknul jsi k břichu červené vrásčité nožky, zmateně jsi škubal pěstičkami a ječel hlady.

Co jsem mohl o půlnoci dělat? Obchody se spásnou dětskou výživou otevřely v osm, a do té doby bys sice nejspíš hlady neumřel, ale jistě bys od toho křiku vypustil duši.

Chodil jsem po pokoji, houpal tě a chtělo se mi křičet zoufalstvím, jak jsem tady byl zbytečný.

A pak se najednou rozsvítilo okno v domě naproti. Teď už jsem věděl, že ta žena nerozsvěcuje nahodile, ale kvůli půlnočnímu krmení. V tu hroznou noc mi to tlumené světlo stolní lampy připadalo jako dar z nebes.

Rozhodl jsem se. Křičícího jsem tě položil do postýlky, seběhl dolů, proběhl přes tmavý dvůr do čtvrtého patra a zazvonil.

„Kdo je?“ zeptal se za dveřmi rozespálý ženský hlas.

„Otevřete, prosím vás, potřeboval bych trochu mléka!“ bezhlavě jsem vykřikl a snažil jsem se zklidnit dech.

Hned otevřela. Dodnes nepochopím, že se ta osamělá žena nebála v noci otevřít cizímu muži, který tak nesrozumitelně řval. Ale otevřela. A pohotově se zeptala:

„Co se děje?“

Stála tam tak, jak jsem ji vídal v okně – v noční košili, rozcuchaná, nebyla už nejmladší, v obličejí se jí zračila chronická únava...

„Co se děje?“

„Chlapec...“ řekl jsem přihloupě rozzechvělým hlasem a ani na vteřinu jsem nezapomněl, že tam ležiš sám, droboučký, křičící červíček, který se ničím neprovinil. Chlapec...pouhý týden...matka v nemocnici...jsem zoufalý...úpěnlivě vás prosím...

„Doneste ho sem,“ řekla klidně. „Nemám moc mléka, ale tomu vašemu střízlíkovi to bude stačit.“

Vrátil jsem se, popadl tě, rudého od křiku, zabalil do deky a proběhl přes tmavý dvůr do čtvrtého patra.

Žena už stála ve dveřích, v té stejné košili, ani si neoblékla župan. Vzala tě a řekla:

„Ale jdi, ty křiklounku. Máš hlas jako zvon, málem bys probudil celý dům,“ sedla si na postel a aniž by ji přiváděla do rozpaků přítomnost cizího muže, vytáhla z hlubokého výstřihu košile prs prokvetlý modrými žilkami.

Žíznivě jsi popadl bradavku, zakuckal ses, zakašlal, jak jsi napínal tenký krček.

„Ale ale!“ okřiknula tě a pleskla tě palcem po tvářičce. „Ty jsi ale nenasyta!“

Zase jsi popadl prs a hltal, hlasitě jsi mlaskal a polykal. I já jsem nakonec polknul a otřel si zpoceně ruce o kolena.

„Zachránila jste nás,“ řekl jsem.

„To nestojí za řeč,“ řekla, jak si tě tak prohlížela, „Za týden dva už to budete zvládat líp. Co je s matkou?“

„Mastitida. Záchranka ji odvezla před třemi hodinami.“

„Aha,“ zamumlala rozespale, klížila se jí víčka. „To nic, to se srovná... Všechno se srovná...“

Krmila tě se zavřenýma očima, mírně se pohupovala a palcem ti přidržovala prs nad nosem. Její dítě tiše spalo v kočárku u stěny. Netušila, že u nás už se nesrovná nic, vůbec nic...

Žluté světlo stolní lampy jí měkce osvětlovalo ramena, ňadra i loket, v jehož ohybu pohodlně spočívala tvoje hlava. Bylo to krásné a posvátné, jako na plátnech starého Rembrandta.

Jako očarovaný jsem se díval, jak plaché stíny tančí po její kolébající se hlavě, po unavené tváři, po hubených nervózních rukou, a v hrdle mi... ale, na to jsi ještě malý, řekl bych mu, to bys nepochopil... Jsi malý a hloupý, jak to bývá v té tvé pubertě.

Nakonec jsi bradavku pustil a směšně jsi přitom sešpulil droboučkový spodní ret. Z koutku rtu ti stekla po tváři bílá kapička mléka, zpoceně čelo se ti lesklo. Spal jsi.

„A je to,“ řekla. „Jak málo stačí ke štěstí.“

„Jo,“ souhlasil jsem. „Za šestnáct let bude mnohem těžší učinit ho šťastným.“

Podívali jsme se na sebe.

„Jak jste na to vlastně přišel?“ zeptala se najednou. „Že kojím?“

„Každý večer vás vídám v okně,“ řekl jsem. „Mám pracovní stůl u okna.“

„Ach tak,“ usmála se. „Měla bych si pověsit záclony, ale to víte, není kdy. Brzy odjedeme,“ dodala. „Kamarádka mi na tři měsíce půjčila byt, je teď pryč. Prozatím s ní bydlím po pronájmech...“ ukázala směrem ke kočárku.

„Víte co,“ navrhla mi. „Nechte u mě chlapečka do rána, vždyť v šest bude mít zase hlad. Uložím ho tady u sebe.“

Jasně, že pro tebe bylo lepší do rána zůstat v teplé ženské náruči, blízko krmení.

„Tak tedy ano,“ souhlasil jsem. „Díky za všechno. Ani nevím, jak vám poděkovat.“

„Nijak,“ usmála se. „Viděla jsem dobrého otce a hned je mi líp. Vypadá to, že i takoví na světě existují.“

...Vrátil jsem se domů, sedl si za stůl a byl připraven čekat na ráno. Světlo v okně naproti zhaslo, ale já jsem se nedokázal donutit jít si lehnout a usnout. Chodil jsem po pokoji kolem tvé prázdné postýlky a nemohl jsem se vzpamatovat z toho všeho, co se na mě najednou navalilo. Prázdná postýlka přímo bila do očí. Tak jsem se tě tedy zbavil, zaradoval jsem se. Vyvázl jsem z toho. Sice jen do rána, ale vyvázl. Silný chlapík hodinu a půl přešlapoval u prázdné postýlky a nakonec to nevydržel.

Sešel jsem dolů, přeběhl přes tmavý dvůr do čtvrtého patra a znovu zazvonil u jejích dveří. Tentokrát dlouho neotvírala. Proklínal jsem se těmi nejsprostšími slovy, ale nepřestával jsem mačkat tlačítko zvonku.

Nakonec otevřela.

„Proboha, promiňte, že vás tak trápím,“ pronesl jsem překotně a provinile. „Ale víte co, radši si chlapečka vezmu. Jsem jako na trní... postýlka je prázdná. Raději vám ho v šest přinesu.“

„Chápu,“ řekla, a vůbec se nezlobila. „Sedněte si, odstříkám vám trochu mléka do lahvičky a nakrmíte ho doma, dudlíkem...“

Cizí dítě. Uložil jsem tě na tvé zákonné místo v mém domě a vydechl si. Spal jsi. V obličejí jsi měl pořád ten ředitelský výraz, už ne nabručený, ale tak nějak důležitý, vyrovnaný. Naklonil jsem se a dlouho jsem pozoroval tvé vystouplé čelo, zavřená víčka. Pak jsem se ukazováčkem lehounce dotknul nosu – byl nádherný, jako u panenky. A najednou se ti koutek rtu cuknul stranou v posměšném úsměvu. Co se ti asi zdálo tu první neklidnou noc u nás doma?

Tehdy mi přišlo hrozně líto, že nejsi můj syn, protože ses mi líbil. Ostatně, copak v životě potkáváme málo cizích sympatických dětí s baculatými tvářičkami a nosánky jako knoflík? Ne, byl jsi syn někoho jiného a já měl to cizí dítě jen pohlídat do doby, než se z nemocnice vrátí jeho matka, moje bývalá žena...

Ráno jsem zaběhl do nejbližší lékárny, nakoupil jsem krabice dětské výživy, pro sebe v obchodě salám a brambory, abych nemusel delší dobu vycházet z domu, a po návratu jsem zavolal do práce a požádal Kirila Sanyče o dvoutýdenní neplacenou dovolenou. Vždycky se ke mně choval vstřícně, asi tušil, že v budoucnu spolu napíšeme ještě hromadu studií...

„Hlavně se, Georgiji, nerozčiluj,“ řekl, „nebo přijdeš o mlíko.“

A sám se svému hloupému vtipu zasmál.

Nachystal jsem ti, chlape, krmení na celý den a nacpal tě k prasknutí, abys tvrdě spal a nezdržoval mě, když žehlím plínky a starám se o domácnost. A tak jsme si docela klidně žili až do oběda, kdy k nám jako velká voda vpadla dětská sestra.

„Takže,“ začala hned dveřích, když si energicky otírala nohy o rohožku.

„Zdravím, tatínku, gratuluju, k čemu to vlastně? Chlapec, nebo děvčátko?“

„Chlapec,“ zamumlal jsem, celý vykolejený z její vyřídilky.

„Sláva!“ jako vichřice proletěla do koupelny, pustila nadoraz oba kohoutky, a jak si myla ruce, křičela z koupelny rychle: „Plínky nechte odmočit v kýblu, přidejte trochu hypermanganu a mýdla, pak je vymáchejte a hotovo! Jinak to nikdy nevyperete!“

Z koupelny se vrhla k tobě do pokoje a pusa se jí ani na chvíli nezastavila:

„Vodu mu dáváte? Dobře! Čurá často? Ale ale, my jsme dneska mrzutí! Táák... ukaž se tetě, no, teď tě rozbalíme! Tak! Výborně. Pupík mu mažete? Dobře. No ty máš silný hlásek! Tak, teď se otočíme na břicho...“

Najednou zmlkla a sklonila se k tobě ještě blíž. Potom nahmatala v kapse pláště brýle, a když si je nasadila, znovu si mlčky prohlížela jakýsi pupínek, který se ti objevil na vrásčitých červených zádičkách.

„Něco není v pořádku?“ zpozorněl jsem.

„Vůbec to není v pořádku!“ zamumlala. „Aha, tady je ještě jeden, v podpaždí... a za ouškem... Vypadá to, tatínku, na stafylokokovou infekci. A kde máte matku?“

„V nemocnici,“ řekl jsem sklesle. „Řekněte mi, jak je to vážné?“

„Vážné,“ odpověděla rázně. „Ale vy, tatínku, nejančete. Děťátko hospitalizujeme a budeme mu píchat antibiotika.“

Co ti budu povídat, chlape, byla to pro mě velká úleva – šoupnout tě do erární péče, na špitální stravu. Přesto jsem se necítil líp.

„Jak - do nemocnice? Samotného?“

„Samotného,“ vesele potvrdila sestra. „Jistě, že ne s vámi. Dejte se dohromady, chlape, vždyť by se ve vás krve nedořezal. Teď si malého prohlédne ještě naše doktorka a pak vám okamžitě napíše doporučení do nemocnice.“

Vypochovala z bytu. Já jsem tě přebalil, sedl si vedle postýlky a díval jsem se na tebe. Představoval jsem si tě, chlape, padesátitřicetimetrového, na velikém nemocničním lůžku, a velikou stříkačku s obrovskou jehlou, kterou ti píchnou do toho malinkatého zadečku a ty při tom křičíš jako smyslů zbavený a vůbec nechápeš, odkud a proč se vzala ta bolest.

Obvodní lékařka naštěstí nebyla tak rázná. Prohlédla si tě, pak se odmlčela, zeptala se na matku a nakonec řekla:

„Jako obvodní lékařka musím trvat na hospitalizaci. Ale jako matka tří dětí a babička pěti vnuků vám radím, abyste to odmítli a nechal si ho u sebe. Napíšu vám antibiotika a naše sestra k vám bude čtyřikrát denně chodit píchat mu injekce. Nesmíte to tak brát, i když je jako torpédo, injekce umí píchat báječně. Jen jí zaplatíte, samozřejmě to není její povinnost. Ale ráda si přivydělá, sama živí tři krky... Budeme doufat, že to dopadne dobře.“

Pak bůhví proč ztišila hlas a dodala: „Máme pochopitelně nejlepší zdravotnictví na světě, ale vlastní otec je vlastní otec. Rozuměl jste mi?“

Jako by se snad všichni domluvili, pokoušeli se mi namluvit, že mám k tobě nejbližší vztah. Ale nejvíce jsi mi to ukazoval ty sám: křičící hladovou pusinkou, dlaní, kterou jsi mě poplácával po ruce, když jsem tě krmil z lahve, obrovským množstvím mokrých plínek, které jsem musel vyprat a vyžehlit během dne...

Potom začaly špatné dny, chlape, kdy se tvé malinké tělíčko změnilo ve velkou zanícenou ránu. Nechával jsem tě rozbaleného, aby se ti na vzduchu aspoň trochu ulevilo. Už jsi ani nekřičel, ale nařikal jako dospělý a já jsem z toho sténání málem přišel o rozum. Celé noci jsem tě nosil na ruku a zpíval ti něco jako ukolébavku. Žádnou pěknou ukolébavku jsem neznal, a tak jsem ti jen huhňal: „Houpy hou, lalala, tralala...“ Tak to šlo celou noc, z jednoho rohu místnosti do druhého. A když se rozsvítilo okno v domě naproti, hned mi bylo líp a život mi nepřipadal tak strašný. Jenže asi za dva týdny se světlo přestalo rozsvěcet a já jsem pochopil, že žena s dítětem odjeli.

Nosil jsem tě po pokoji až do rána, kdy přišla rázná sestřička, kdy jsi dostal injekci, na kterou jsem tak čekal a v kterou jsem tak věřil. Na doporučení přátel a známých jsem během těch dní pozval několik soukromých dětských lékařů, různých, levnějších i dražších. Nic nového mi ale neřekli. Antibiotika, domácí ošetřování, organismus se s tím musí poprat. Jedna babka ze sousedství mi poradila, abych tě koupal v odvaru z dvouzubce, jiná mi doporučila vařit heřmánek. A tak jsem dělal odvar z dvouzubce i z heřmánku. Svařil bych klidně i starého čerta, kdyby ti to ulevilo. Když jsme měli to nejhorší za sebou a já si všiml, že ti voda dělá dobře, začal jsem ti třikrát denně dopřávat dlouhou koupel a postupně ti doléval do vaničky teplou vodu.

Organismus se s tím musel poprat. A taky že se popral. Ani tomu nemohlo být jinak, vždyť už jednou jsi přežil tam, kde to nezvládly tisíce jiných. Už jsi měl zkušenost s přežitím, a kromě toho, narodil ses jako osobnost.

Jo, vypiplal jsem tě, chlape. I později mi doktoři říkali, že jsem tě otužil, protože jsem tě nebalil do plenek. Od té doby jsi lehával v postýlce nahatý, růžový, baculatý a vůbec ti nebyla zima. (Za rok jsem tě postavil na zem, a ty jsi nejistě zaťapkal bosýma nožičkama po parketách. Však i dnes chodíš celý rok doma bos, ke zděšení všech kamarádek tvé matky.)

...Z nemocnice se vrátila za měsíc a půl - tichá, slabá, ušlápnutá. V té době už jsi na tom byl líp, zesílil jsi a z utrápeného bledého skřítky ses pomalu začal měnit v dítě – zrzavé, modrooké a sladké.

Vrátila se během dne, zrovna když jsi spal, jednu ručičku jsi měl nataženou a druhou sis legračně tiskl k hrudníčku. Zastavila se na prahu tvého pokoje a dlouho stála a dívala se na tebe jako pomatená, neodvážila se jít blíž. Stála a tiše plakala, hubená záda se jí otřásala.

Potom si dlaní setřela slzy a řekla, aniž se otočila: „Celý život budu tvým dlužníkem.“
„Však se vyrovnáme,“ odpověděl jsem suše. „Jsme přece rodina.“

A tehdy, chlape, jsem měl znovu vytáhnout svůj kuffík, však jsem taky splnil, co se sluší a patří a nenechal tě umřít. Tebe – cizí dítě. Jenomže právě to, že jsi cizí dítě, jsem teď chápal, abych tak řekl, hlavou. Ale na mou duši, ten den, kdy se tvá matka vrátila z nemocnice, jsem ještě byl schopen sbalit svých pět švestek a vzít nohy na ramena.

Jo, říkal jsem si, samozřejmě jsem si k mrňousovi vytvořil vztah, na tom není nic divného. Když v sanatoriu měsíc bydlíš na pokoji s fajn člověkem, taky je ti při loučení smutno. To nic, přesvědčoval jsem se, odjedu a zapomenu. Copak je na světě málo cizích dětí...

Ale nemohl jsem odjet. Víš, chlape, řekl bych mu, zjistil jsem, že se tě tvoje matka bojí. Jednoduše nevěděla, z které strany má k tobě přistoupit a s uctívou bázní sledovala, jak tě obratně otáčím, krmím. Když se tě pokoušela vzít do náručí, křičel jsi a chtěl ke mně.

A vůbec, chlape, byla slabá, vystrašená, zlomená tím, že je pro tebe úplně cizí. Nemohl jsem hned odjet, musel jsem jí pomoci, aby se s tebou seznámila. Kromě toho se mi nezdálo chlapské nechat jí hned na krku plný koš špinavých plínek, vaření a celý ten cirkus, který doprovází péči o mládě.

Zavolal jsem Kirilu Sanyčovi a vyprosil jsem si ještě jeden týden neplacené dovolené, a pak, když už jste si s matkou na sebe pomalu začali zvykat, jsem šel do práce. První den jsem ale jen bloumal od jednoho výkresu ke druhému, hulil cigarety a představoval si, co v tu chvíli zrovna děláš – jestli spíš, broukáš si tím svým hrdelním hláskem nebo piješ z lahvičky a poulíš přitom ty své třpytivé modré oči.

Večer jsem pospíchal domů a sám sebe přesvědčoval, že spěchám pomoci tvé matce s praním plínek. Sám sobě jsem lhal. Pospíchal jsem, abych byl s tebou. Začínal jsem si s tebou povídat už cestou z metra.

„Už jdu, můj maličký,“ mumlal jsem si, „už běžím... Táák, už jdu po schodech... už hledám klíče...“

...Když ti byly dva měsíce, řekl jsem si: a dost. Šmytec. Už jsi udělal všechno, co se od tebe žádalo. Nebuď bačkora. Beztak není v tvých silách odpustit jí tu prokletou něžnost, tu vyhybavou lež. Beztak už se tvé ruce nikdy nedotknou jejích ramen, jejích ňader s obvyklou něhou. A proto vytáhni kufr a buď konečně svobodný.

Odhodlával jsem se k tomu, chlape, celé ráno. Osprchoval jsem se, oholil a naposledy jsem v laboru přepral špinavé plínky, které se nahromadily za noc. No co, pomyslel jsem si, teď už si bude muset poradit sama, jako to dělají tisíce jiných žen.

Skládal jsem si do kufru prádlo a košile, ty jsi spal, tvá matka seděla v křesle zády ke mně, napjatě, jako kdyby očekávala ránu zezadu.

Mlčela. Zarytě a bezmocně mlčela. Nechystal jsem se cokoliv vysvětlovat. Proč taky, vždyť všechno bylo jasné, a já už to dávno překonal.

K tomu domu už mě nic nevážalo. Nic, kromě tvé postýlky.

Jenomže i na tu si mohl kdykoliv začít dělat nárok někdo jiný. Takže všechno bylo jasné a jednoduché, chlape, jasné a jednoduché.

Když jsem si sbalil kufr, probudil ses. A já jsem šel do pokoje – rozloučit se s tebou a nějak překonat tu úzkost na prsou.

Ležel jsi v postýlce, ještě rozespálý, teplý a důležitě jsi na mě kulil oči, úplně jako by ses chystal mi vynadat. Položil jsem pod tebe suchou plínku, chytil a podržel v dlani kopající hebkou patičku, naklonil jsem se k tobě a mlasknul jazykem. A pak se stalo něco neuvěřitelného – najednou ses na mě usmál! Širokým, bezzubým, ohromujícím úsměvem. Poprvé ses na mě vědomě usmál, právě na mě, a ukázal jsi mi, že jsem se pro tebe z obsluhujícího aparátu přeměnil v živou bytost, důležitou a velmi sympatickou. Nemluvně. Jako kdybys cítil, že se tě chystám opustit a vynesl jsi svůj jedinečný ohromný triumf.

Trhnul jsem dveřmi a odešel do kuchyně. Abych nemusel křičet nahlas, rozmlátil jsem o zem postupně tři talíře – jeden, druhý, třetí. Proklínám se, řekl jsem si, proklínám všechno, proč musím opustit své dítě? Ať mi někdo zkusí říct, že to děťátko není moje!

A čím je tedy, čím? Zpřerážím kosti tomu, kdo se opováží sem za mým synem, řekl jsem si, rozbiju mu palici! Ale na obzoru nebylo vidět nikoho, komu by na tom dítěti záleželo. Nikoho, kromě mě.

Pak jsem se vrátil do pokoje, otevřel kufr a začal všet košile zpátky do skříně. A tvá matka seděla pořád stejně, mlčky, zády ke mně a ta její záda o mnohém vypovídala...

A ten, kterého jsem neviděl nikde na obzoru... Tak tedy, chlapče, zjistil jsem, že celou tu dobu tady byl, chápeš, byl blízko nás, chodil za tvou matkou do nemocnice, trápil se a trpěl, ale o tom jsem se dozvěděl až později, mnohem později..."

...„Nonka? V září jí bude jedenáct. Je v pohodě, srandovní. Akorát děsně hloupá. Nejvíc jí baví módní časopisy a magnetofonové nahrávky. Nečte, neví ani houby, zato je aktivní! Předsedkyně třídy. Ale hrozný nemešlo!

Představ si, řekl jsem mu, nedávno náhodou poslouchala pořad „Vremja“ a tam zrovna mluvili o té události s Janem Pavlem II. Nonka běží do kuchyně – oči vykulený, ofina jí poskakuje, a křičí na rodiče: „Vy si tady klidně pijete čaj?! A v Římě se stala dvojnásobná vražda! Zabili Jana a pak i Pavla!“ To je sranda, co?

Podobná? Viktorovi je podobná, řekl jsem mu. Mámina kamarádka, ta afektovaná hrošice Margarita Semjonovna nás pořád přesvědčuje, že jsme si s Nonkou „hrr-rozně podobní“. Baba jedna pitomá, jak si můžeme bejt podobný, když je Nonka podobná svému otci a já svému. Že jo?

Podle mě jsou všechny ženský, i ty nejchytřejší, strašný nány, nezdá se ti? Jakej negativismus? Já jsem jenom všímavej. Ne, nic špatnýho mi neudělaly, ale myslím, že to ještě přijde. Potkal jsi aspoň jedenkrát chlapa, kterému ženský v životě neprovedly nic zlýho?

...Ale nejsem do nikoho zamilovanej, nech toho, co tě to zas chytlo! To ona je do mě zabouchnutá... Jedna holka z vedlejší třídy. Akorát jsme se před odjezdem pohádali, takže jsem morálně vzato volnej...

Čemu se usmíváš? Ne, já to viděl, usmál ses! Ale ne, fakt, neprožívám to, řekl jsem mu, jenom je to nepříjemný, když tě zradí... Ach jo, nechce se mi o tom mluvit... No dobře, povím ti to, jenom, prosím tě... no, chápeš...

Pochop, načapal jsem ji s Romaňukem, řekl jsem mu. To je takovej holčičí miláček z 10. B. Sportovec, borec... Vycházeli z vedlejšího domu, mimochodem, cizího. Oba dva. Tak se ptám – co asi můžou dva lidi spolu dělat v cizím domě? Jasně, že se líbali...

A já osobně, tati, nesnesu zrádčovství. Nikdy a od nikoho. Rozhodl jsem se vyřešit to jednou provždy. Víš, jak brečela? Zachoval jsem se jako opravdovej chlap. Byl jsem chladnej a zdvořilej, jízlivě zdvořilej. Bulila a já na to, že je mi líto, hrozně líto, že jsem způsobil tolik bolesti, ale že chápu tu citlivou povahu, která dala přednost skvělejším Romaňukovejším bicepsům. Tím spíš, řek jsem kousavě, že nejsilnější a nejtvrďší sval má Romaňuk tam, kde mají ostatní lidi mozek... Dobrý, ne? Přisahám, tati, že to byla improvizace. Teda skoro...

Mimochodem, delikátní otázka – která dáma nás letos bude oblažovat svou přítomností? Ne fakt, já jen, jestli nějakou máš, abych věděl, jak jí mám říkat - vykat, nebo jako kdysi, teta Valja, teta Nataša, teta Olga?

Jaktože nebude? Jestli si myslíš, že bych se k ní choval nějak blbě, jako že už jsem vyrost a tak, to se pleteš. Ne, fakt, já jsem tolerantní, tati, řek jsem mu. Předemnou si nemusíš na nic hrát. Koneckonců, je to tvoje věc. Ale nebyl bych proti, kdyby ses najednou chtěl oženit. Fakt, budu loajální, řek jsem mu.... Přece nemůžeš bejt celej život sám.

Rodinněj život stojí podle mýho za houby, ale jak říká naše sousedka, je třeba na starý roky mít někoho, s kým si člověk dá čaj ...

Pozoruju takhle naše: víš, jak to chodí, přes den se poštekaj, zvlášť když mají oba blbou náladu. Posloucháš, jak mu zničila život, a co všechno jí on proved, a večer hele – ona mu nese prášek od bolení hlavy, on jí někam lepí náplast. Idylka!... Takže jak chceš, tati, jestli tě to bere – dělej, ožeň se. Třeba já se nikdy neožením. Fakt, čemu se směješ?

A dívej se na cestu... dřív jsi tak neriskoval.

Hele, a nezdá se ti, že už je načase vyměnit toho tvýho ubohýho zaporožce za nějakou slušnou káru? Třeba za žigulíka, nebo dokonce volhu. Jak, kde na to vzít? Ále, nedělej ze sebe chudáka... Vynalezni nějaký perpetum mobile, to zvládneš raz dva, a dostaneš cenu a deset litrů... Nebud' ironickej, co s tím má co dělat mercedes? To se pleteš, já jsem patriot tuzemský výroby...

Tak si kup třeba volhu, a aby ti nebylo líto zaporožce, dej ho mně. A já, když už to musí bejt, si ten krám vezmu. Cha cha! Dělán si srandu. Kašlu vám na všechny statky tý vaší lidský civilizace. Cože? Jo, je mi to úplně fuk. Co budu jíst, co si oblíknu, kde budu bydlet a v čem budu jezdit. A hlavně – je mi úplně fuk, co si o mně lidi pomyslej.

Vem si jenom to zdvojený příjmení. Víš, jak se ti tupouni u nás ve třídě řehtali?... Je to zajímavý: máme holku, která se jmenuje Svinskaja a kluka, kterej má příjmení Umlčik – a kdyby aspoň něco! Nikdo nic. A z mýho jména s pomlčkou se div nepominuli, vyvolalo výbuch jejich ubohý mozkový činnosti...

Ale ne, nekašlu na všechny, řek jsem mu, prostě s nima chodím od první třídy, znám je jako svý boty a všichni se mi děsně zprotivili. Jako v normální rodině – sice se máme rádi, ale občas se pěkně žerem. Protože lidi si začnou hrozně rychle lízt na nervy, nezdá se ti?

Mimochodem, k té rodině: příhoda s mým zdvojeným příjmením otřásla naší milou rodinkou od základů... Cože? Bůh ví proč. V každém případě tam panovalo slušný napětí, řek jsem mu. Víš přece, jak je máti nervní a tumáš! Asi dva měsíce před mýma šestnáctinama začala zkoumat terén ohledně toho...no, čí jméno si prý vezmu. Jen tak, opatrně, jako by si to nebezpečný téma chtěla nejdříve oťukat. Jako když vikláš bolavým zubem...

Proč nebezpečný? Víš, pověděl jsem mu, nechtěl jsem ti to říkat, ale matka už dávno opatrně naznačovala, že Viktor mě prý vychovává, chová se ke mně hezky, že některý lidi prý maj dvě příjmení, no... a podobný srandičky...

Ale nemysli si, řek jsem mu, nejsem žádněj hajzl, jsem Viktorovi docela vděčnej, že se mi za celý ty roky nevtíral, netrousil rozumy a vůbec, byl to celkem fajn chlap. Mohlo to bejt horší. Ale co s tím má co dělat moje občanka a příjmení? Ne, fakt, mně to nevadí, ale přece si nemůžu připsat příjmení všech dobřejch známejch, že jo, tati? Mám svýho vlastního otce a vlastní příjmení, a na mou duši, obojí mi plně vyhovuje...

A tak jsem to matce taky řek, když mě dopálila těma svejma narážkama. A tos měl vidět, co se dělo! Slzy, kapky na uklidnění, měření pulsu – přes hysterii je máti machr.

Tak jsem si řek budiž, máte mít dvojí příjmení! A taky že jo. Přinesu si domů občanku, ukazuju jim ji a hned začalo druhý dějství tragikomedie, a kdo byl tentokrát v hlavní roli? Viktor! Neměl jsem ani tušení, že tak bude řešit, čí příjmení budu mít – jestli tvoje nebo jeho. Zamknul se v koupelně a seděl tam půl dne. To bys musel vidět – máti kvokala u dveří koupelny: „Vít’o! Vít’o!“ – a zevnitř se ozývalo takový šaljapinský: „Ho-lím se!“

To ti byla sranda... Co na mě tak hledíš?... Ale ne, akorát se tváříš nějak divně, řek jsem mu... A dívej se před sebe, proboha, rád bych tu cestu přežil...

...Takže, chlape, ten, kterého jsem neviděl nikde na obzoru... Poprvé se objevil v den, kdy ti byly tři roky. Tou dobou už jsem úplně zapomněl, že nejsi z mojí krve. Teda ne že bych zapomněl... akorát už se ta myšlenka vynořovala jen zřídka, jako nepodstatná, vedlejší informace. Asi jako oznámení o setkání představitelů dvou evropských států nebo o stavbě jaderné elektrárny kdesi ve Švédsku – jako něco nesporně existujícího, co se nás ale ani trošku netýká.

Rád jsem tě bral všude s sebou – do obchodu, do práce, na polikliniku. Byl jsi společenský, zábavný klučina a hned ses skamarádil s každým, kdo ti věnoval trochu pozornosti.

A jistojistě se v řadě vždycky našla babička, kterou jsi okouznil:

„Hned je vidět, že je to tátův kluk,“ poznamenala laskavě, když jsi mi s rozběhem vlítnul mezi kolena.

„No a? Je mi aspoň podobný?“ ptal jsem se a s hrdostí jsem ti nedbale čečral hebké vlasy.

„Jako by vám z oka vypadl,“ odpovídala přesvědčivě. A v koutku mé duše, někde úplně hluboko, se ozvala tichá a sladká bolest...

Ten den, kdy ti byly tři roky, jsme až do vyčerpání řádili v dětském parku a všechny atrakce byly jen naše. Cestou zpátky jsme zajeli na ptačí trh a koupili dárek s velkým D v litrové sklenici – dvě perleťově šedé guramy, dva kardinály a párek rybiček guppy. Tou dobou už jsi měl dávno spát. Byl jsi unavený z dlouhé, veselé a vyčerpávající oslavy narozenin, táhnul ses za mnou a poňukával si, jak jsi byl přetažený. Když jsme zahrnuli k nám do dvora, zastavil jsem se, abych tě vzal do náručí, a v tu chvíli jsem na lavičce vedle pískoviště uviděl povědomého člověka. Zběžně jsem na něj pohlédl a odvrátil se, ale v následující vteřině se mi všechno vybavilo jasně jako facka: ta oslava narozenin kdysi u Tarusevičů, a cizí pár, který se náhodou zastavil na kus řeči.

Zkrátka a dobře, byl to tvůj otec. Díval se na tebe a nemohl se odtrhnout.

Už ani nevím, jak to přesně bylo, asi se mi zpotily ruce – sklínka mi vyklouzla a roztřískla se o asfalt.

Perleťově šedé guramy, krasavci kardinálové a duhový páreček rybiček guppy sebou pleskali v loužičce vody. Ohromeně jsi pozoroval jejich předsmrtné pohyby a najednou jsi začal rvát – sytým táhlým hlasem. Tehdy jsi měl, chlape, bas. Tehdy, ne dneska. Dneska máš přece jen baryton...

Popadl jsem tě do náruče a při chůzi tě rameny kryl před zraky toho člověka na lavičce. A i když jsem na to měl ramena dost velká, stejně jsem se cítil jako ta ryba mrskející se na asfaltu v předsmrtné hrůze.

Když jsme přišli domů a ty jsi byl konečně uklidněn, nakrmen a uložen, šel jsem do pokoje tvé matky a bezbarvým, vyrovnaným hlasem jí řekl, aby ho upozornila: jestli ho ještě jednou uvidím v našem dvoře...a nejen v našem...jestli ho vůbec kdy uvidím, třeba i náhodou na druhém konci města – prostě jsem řekl všechno, co obvykle říkají lidé v bezmocném stavu, jako byl ten můj...

Od toho dne jsem se cítil jako štvaná zvěř. I při pouhé myšlence jsem se vzteky roztrásl jako zvíře, kterému berou mládě. To jsem ještě nevěděl, že tvůj otec není vůbec lovec, ale zvíře stíhané osudem stejně jako já...

Podruhé osud udeřil na chatě.

V to promoklé pošmourné léto ti bylo pět. Bez kamarádů ses nudil a od samého rána, sotva začalo být jasné, že počasí zase nebude stát za nic, jsi sklesle seděl na verandě, stavěl si věže z kostek a čekal, až přijedu z města.

To smutné léto jsem ti zpestřoval nekonečnými příběhy o hajném Michejičovi a jeho věrných zvířátkách. Tenhle Michejič byl něco mezi odvážným kovbojem a pohádkovým dědečkem, a každá další historka připomínala tramskou polévku, do které člověk nahází všechno, co má zrovna po ruce - lanšmít, rybí konzervy, klobásu, těstoviny. A ty jsi tu šlichtu hltal se stále stejným nadšením.

Michejič se mi velmi rychle zprotivil, ale ty ses ke mně každý večer, sotva jsem vstoupil na terasu, vrhal s radostným křikem a už ses nemohl dočkat nové porce dobrodružství.

Po večeři jsem tě ukládal do postýlky s barevnými nebesy a uštvaný po celém dni, ze všech těch obchodů, front a tramvajů jsem se svalil vedle. Nenáviděl jsem Michejiče a jeho zvířátka a unaveně jsem uvažoval, kam a pro co bych hrdinu ještě poslal.

V lese, který jsem si vymyslel, žila kromě kovboje Michejiče a jeho chytré vnučky Máni různá místní havěť – lesní duchové, vědmy, vodníci, skřítki a taky zvířata všech zeměpisných šířek, od ledního medvěda až po krokodýla.

Dneska už si nepamatuju, co všechno naši hrdinové zažívali, ale za dva týdny už jsem byl v koncích a každý den z kolegů mámil nějaký pěkný námět na večer.

V tu neděli, kdy jsi mě nemilosrdně probudil poplácáváním po nose, rtech, zavřených víčkách, kdy jsi neustále opakoval: „Tati, já už jsem vstal, tati, už jsem vzhůru, otevři oči, rychle, na oknech už uschly všechny kapičky!“ – v tu neděli se poprvé po několika dnech ukázalo slunce. A kolem poledne už žíznivě posbíralo rosu z keřů a trav, osušilo schůdky verandy a vzneslo se nad žebrované střechy chat. Vydali jsme se na procházku a ze samé radosti jsme se dlouho toulali, zabloudili jsme až na sousední stanici, došli jsme na trh a koupili si u upravené babičky dvě velké kyselé okurky. Domů jsme se vrátili hladoví, unavení a hrozně spokojení.

Tvá matka nám nachystala oběd a odešla na nákup. My jsme si šli lehnout – předtím jsme samozřejmě prodiskutovali vyloupení lesního domečku zákeřnou, ale docela sympatickou babou jagou.

„Víš, co je pro mě největší štěstí?“ zamumlal jsi ospale. „Spát, jíst a chodit na procházky...“

Nakonec jsi usnul. Já jsem ležel vedle, tvář položenou na tvém hebkém zátylku, díval jsem se z okna a přemýšlel – dneska už si pochopitelně nepamatuju o čem.

V polospánku jsem uslyšel, jak zaskřípala branka a v trávě zašustily čísi kroky. Nevím, jakým smyslem, jakým zvířecím instinktem jsem vycítil, že něco není v pořádku, naráz jsem otevřel oči a prudce otočil hlavu k oknu. Tam, s tváří přitisknutou ke sklu a zacloněnýma očima s dychtivou úzkostí nahlížel do pokoje tvůj otec. Na dvě, tři sekundy jsme strnuli a hleděli na sebe. Krev mi vybuchla ve spáncích a vymrštila mě ke dveřím. Rozrazil jsem je pěstí a vyletěl na dvůr.

Tvůj otec utíkal po cestičce k brance. Vrhł jsem se za ním – dohnat ho... Zbít? Zabít? Nevím, naštěstí jsem ho nedohnal. Běžel obdivuhodně rychle na svou poněkud impozantní tělesnou konstrukci. Na košili mu vystoupily mokré skvrny, brunátná pleš se mu leskla.

Vyběhl jsem na hlavní ulici naší chatové osady a srazil se se sousedkou. Zastavil mě zmatený výraz v její tváři. Najednou jsem se viděl, jak v trenkách a nátělníku uháním ulicí za plešatým chlápkem.

Zastavil jsem se, zahrnul za roh a tam, u plotu čísi veselé zelené chaty, dlouho seděl v trávě a vzpomatoval se. Přepadla mě úzkost a strach, úzkost a strach... Měl jsem ho dohnat, řekl jsem si, dohnat a vytrást z něj tu jeho ubohou dušičku. Aby si příště nechal zajít chuť plížit se kolem cizích chat a šmírovat cizí děcka.

Úzkost a strach mě úlisně popadly za ruce a vedly bočními uličkami k naší chatě. Ale byla tady ještě jedna emoce, která trýznila mou duši a škobrtal jsem o ni jako o suchý pařez. Najednou jsem poznal, co je to lítost. Lítost k pleši, rudé námahou, k pytlovitě, neohrabané postavě.

Ale hovno, řekl jsem si, to ty jsi tady cizí, on jen přišel jedním okem nakouknout na svou ženu a své dítě. To ty jsi tady falešný pán situace, vždyť ti tu ve skutečnosti nic nepatří. Všechno to je jenom naoko, stejně jako u odvážného kovboje Michejiče. Falešná žena, falešný syn...

Bože, co se to s námi děje? Kdo a proč převrátil náš život vzhůru nohama, to bych rád věděl...

Tvoje matka si na terase tiše uklízela nádobí. Báł jsem se na ni podívat. Prošel jsem do pokoje a přilehl si k tobě. Srdce mi tak bušilo, že jsem se raději otočil, abych tě nevzbudil.

A tehdy mě zase chytila pod krkem ta myšlenka, kterou jsem se celé roky zbaběle snažil zahnat. To je konec, pomyslel jsem si. Ještě den, týden, měsíc – někdy se budeme muset rozloučit. A taky že jo.

Smutné léto pozvolna přešlo v tíživý podzim. Vrátili jsme se zpět do města, a brzy mezi mnou a tvou matkou padla jediná slova vysvětlení. Ten večer viselo ve vzduchu loučení...

Už jsi dávno spal, já jsem pracoval ve vedlejším pokoji a kouřil jednu cigaretu za druhou, protože se mi ten večer nic nedařilo, jako vůbec celý podzim. Bylo mi těžko, úplně jako bych tušil nějaké neštěstí.

Proto, když tvá matka zakleपालa a vešla do pokoje, srdce se mi zastavilo. Seděl jsem, ani jsem se neotočil, stejně jako to udělala ona tehdy, když jsem se chystal opustit tenhle dům. Podle toho, jak tiše vešla, jako kdyby mě chtěla na něco připravit, jsem všechno pochopil. Všechno jsem pochopil, chlape, a přísámbohu, že nemělo smysl ten zbytečný rozhovor vůbec začínat. Ale tvoje matka ho stejně začala.

Nakonec, řekla, okolnosti vše uvedly do správných kolejí. Okolnosti to zařídily tak, že to naše bolestné soužití musí skončit. Promlouvala ke mně mdlým hlasem, tiše a unaveně. Zvuk jejího hlasu měkce dopadal na má záda a klouzal na podlahu.

Čekám druhé dítě, řekla. Viktor dostal práci v novosibirském vydavatelství, dají nám byt, zatím jen dvoupokojový, pozítří odjíždíme. Už máme lístky. Pozítří, přemítal jsem, pozítří...

Rozvod, řekla, vyřídím tam, ty jen pošleš podepsané papíry. Rozvedou nás rychle, když čekám dítě. Vůbec se nestarej, ani se tě to nedotkne.

Ani se mě to nedotkne, pomyslel jsem si.

A ještě něco, řekla bezbarvým, unaveným hlasem. Neboj se, pro všechny bude Filip dál tvým synem. Tvé příjmení, tvé jméno po otci. Dokonce jsem ochotná posílat ho k tobě na prázdniny. Nebudeme kluka zbytečně trápit, miluje tě, považuje tě za svého otce a tak to zůstane, už jsem se rozhodla... Viktor souhlasí, on souhlasí se vším, jen abychom už odjeli, a aby celá tahle noční můra byla za námi...

Óó, tak on souhlasí, řekl jsem, stále zády k ní a vztekle jsem v ruce ohýbal úhломěr. No vida, jak je ke mně laskavý. A kde byl ten dobrák před pěti lety, když mi jeho dvoutýdenní syn umíral v náručí, zajímalo mě.

Stálo mě to, chlape, pekelné úsilí, abych mluvil klidně, protože to „pozítří“ mi tepalo ve spáncích a vráželo hřebíky do hrdla.

Jsi nespravedlivý, protože nic nevíš, namítla. Viktor se hrozně trápil, chtěl si malého vzít hned ten den, co mě odvezli do nemocnice, ale já mu to nedovolila, žil ve špatných podmínkách, kdesi si pronajímal byt... Zakázala jsem mu, aby se nám pletl do života...

Jo tak, už rozumím, já byl vhodnější kandidát na roli otce, co se týče bytových podmínek, zdvořile jsem poznamenal. A pak, když tě pustili z nemocnice?

A když mě pustili z nemocnice, řekla tiše, viděla jsem, jak jsi k malému přilnul, a nechtěla jsem ti ublížit.

Zasmál jsem se, chlape, zle jsem se rozesmál, jak mě pobavila ta ženská logika: zabíjí člověka, a přitom se bojí, že ho raní!

Pořád jsem k ní seděl zády. Báł jsem se, že když se otočím, budu ji muset zabít. Chytit a oběma rukama zmáčknot ten její ubohý hubeňoučký krček, chybělo jen málo, chlape, a já tvoji matku zabil!

Ksindl, pomyslel jsem si, sprostá děvka, která si vybírá, co se jí zrovna hodí! Celé ty roky spala s ním a já vychovával jejich syna, miloval jsem ho, miluju ho více než svůj život! Bože můj, svázala mi ruce tou mou láskou, jsem bezmocný, jsem slaboch...

A celou tu dobu mi v uších znělo pronikavé „pozitíí“.

Ty jsi spal za stěnou, spal jsi a věřil, že náš nádherný život nikdy neskončí, tak jako nikdy neskončí nebe, vzduch, stromy...

Náš život měl skončit pozitíí.

Vzpomněl jsem si na pleš tvého otce, rudou napětím, na jeho pytlovitou postavu... „zakázala jsem mu, aby za námi chodil“, „Viktor souhlasí, on souhlasí se vším...“ a poprvé jsem si pomyslel: chudák...

Nakonec jsem se k ní otočil. Hloupá, bezohledná ženská, řekl jsem tiše, co jsi to vyváděla se mnou i s ním, co jsi to udělala se dvěma chlapama!

A tehdy vyskočila a roztrásla se. Začala křičet. Křičela šeptem a dívala se na mě očima plnýma nenávistí, dusila se slzami a zuřivým vztekem.

Ne, vykřikla, to je tvoje vina! To ty jsi to všechno zavinił! Tys mě odstrčil, tys mě štitivě odkopl, jako psa! Óó, zato ty jsi lepší než ostatní, čistý, zásadový, sterilní jak chirurgická rouška! Jdi k čertu s těma svýma ušlechtilýma zásadama, tys mě úplně rozšlapal!

Celých těch pět let, každou minutu jsi mi dával najevo, že jsem ubohé, podlé stvoření, které není hodno být ani tvou ženou, ani Filipovou matkou.

Já nezapomenu, nikdy nezapomenu, jak jsi mě celých těch pět let odstrkoval od mého chlapečka. Tím tvým zdvořilým pohledem a hlasem plným pohrdání!

Bylo jasné, že jsi pro něho stokrát důležitější než já, že bez tebe nemůže žít. Vytrvale a umíněně jsi mi bral syna! Zbožňuje tě, napodobuje tvá gesta, tvou chůzi. Dělal jsi všechno, aby pro mě bylo těžké opustit tě, abych se bála od tebe odtrhnout!...

Jo, šlápla jsem vedle, řekla hystericky, bylo to...jo, jedinkrát jsem tě podvedla – hloupě a nesmyslně, tak už to na zájezdech bývá. Okamžitě jsem ho začala nenávidět, toho náhodného známého, a hlavně jsem začala nenávidět sebe, protože jsem tě milovala, jenom tebe, celý život.

A on se na mě přilepil jako žvýkačka, nehnul se ani na krok, a když jsme se vrátili do Moskvy, každý den za mnou chodil do práce. Vůbec se od něj nedalo odtrhnout!

Mluvila rychle a nesouvisle, plakala, zpocené čelo se jí v polotmě lesklo a já si jen opakoval: pozítří, pozítří...

Neumíš si představit, řekla, jakou smrtelnou hrůzu jsem cítila, když jsem pochopila, že jsem těhotná. Lítala jsem po doktorech, vůbec nepřipadalo v úvahu nechat si to cizí děcko, protože celé ty roky jsem tě milovala a snila o dítěti, tvém dítěti...

Jenže všichni doktoři jednohlasně tvrdili, že jsem měla neuvěřitelné štěstí, že se to stane v jednom případě z tisíce a jestli nevyužiju téhle šance, další už možná nebude...

Plakala, ale mluvila dál – žalostně a překotně, jako by se bála, že ji přeruším, že ji to nenechám doříct, doplakat, vykřičet se ze své bolesti...

Nenáviděla jsem své břicho, řekla, a taky toho, kdo se tam usídlil. Ani jsem si ho nepředstavovala jako své děťátko, zdálo se mi, že v sobě nosím zákeřné, vychytralé zvíře, který požívá mou duši i nervy.

Nikdy jsem ti nelhala a chystala jsem se ti všechno říct, nemilosrdně ti povědět všechno po pořádku, i když jsem věděla, že tě navždy ztratím.

Ale sotva jsem začala ten rozhovor, sotva jsem řekla, že čekám dítě... Ne, co budu živa, nikdy nezapomenu na výraz tvých očí v té chvíli a na dětsky pootevřená ústa. Byl jsi celý bez sebe štěstím a já nemohla, chápeš, prostě jsem nemohla...

Tehdy jako by mě osvítilo. Pochopila jsem, že musím na všechno zapomenout, že musím vytěsnit z paměti ten zájezd, že musím sama sobě namluvit, že je to tvé dítě, tvé! A taky se mi to povedlo. Skoro...

Viktora jsem vyhnala, zakázala jsem mu chodit mi na oči. Ale on každý den přicházel k vrátnici ústavu a z určité vzdálenosti mě sledoval až domů. Nejvíc na světě jsem se bála, že se o tom všem dozvíš.

Copak můžeš pochopit, řekla, jak mi ty měsíce trhaly srdce, jaké noční můry mě v noci pronásledovaly, jak často jsem tomu dítěti přála smrt. Ale on neumřel, rostl, rostl ve mně, chtěl se narodit a žít.

Co ty o tom můžeš vědět, řekla. Když mi ho poprvé přinesli a já uviděla, že je to celý Viktor a já budu mít celý život před sebou tu cizí, náhodnou, a hlavně ne tvoji tvář! Chtěla jsem umřít sama, bože, jak já chtěla chcípnout!

Copak můžeš někdy pochopit, jakou úzkost, jakou hrůzu jsem prožívala, když jsem si v noci tiše brečela do erárního polštáře, tam, v pokoji plném cizích ženských! A pak, když jsem uviděla tvůj výraz a pochopila, že všechno víš – teprve tehdy se můj život proměnil v opravdovou noční můru.

Jo, neodešel jsi, řekla, ale ani jsi nezůstal, a to bylo na tom všem to nejhorší – trestal jsi mě každý den, celých pět let. Každý boží den jsem čekala, že odejdeš.

Zpočátku jsem v něco doufala. Zdálo se mi, že když tak miluješ malého, jednou mě pochopíš a odpustíš mi, jeho matce, pochopíš a odpustíš.

Každou noc jsem napjatě ležela, se svírajícím se srdcem naslouchala tvým krokům v předsíni a čekala, že právě dnes nakonec vejdeš a já se ti vrhnu k nohám a budu řvát, řvát a plazit se před tebou tak dlouho, dokud mi neodpustíš, a pak u nás zase všechno bude jako dřív.

Ne! Tvé kroky neustále mýjely mé dveře a ve dne jsi klepal, než jsi vešel. Zdvořile jsi klepal.

Óó, ty jsi tak způsobný, drahý můj, pokračovala.

Pět let jsme žili vedle sebe. Já přesto čekala. Odháněla Viktora pryč. Odháněla jsem ho, toho protivného chlapa, čtyři roky, dokud jsem ještě v něco doufala. Pak jsem to vzdala.

Jo, vykřikla. Jo, jsem slabá, nemůžu žít sama! Ty jsi silný, hrdý, ušlechtilý, ty nejsi člověk, ale ostrý nůž. Pět let, každý den jsi mě zabíjel, a já tak chtěla žít! Chápeš, já chtěla žít, protože miluju život!

Bude se mi těžko odjíždět, řekla, nemiluju ho, ale aspoň se vedle něj cítím jako žena, a ne jako prašivý pes. Proto odjedu a odvezu Filipa.

Jsi kámen, tak ať tě to bolí! Možná někdy pochopíš, co mě stálo těch pět let...

Neřekl jsem jí na to ani slovo a ona zmlkla. Seděli jsme v přítmi pokoje, daleko od sebe, každý sám se svým neštěstím a oba jsme nejspíš cítili, že i kdybychom mluvili ještě týden, ten druhý nás stejně nepochopí, nechce pochopit.

Říkal jsem si: no co, vždyť to tak bývá, že jak děti vyrůstají, odjíždějí a žijí v jiných městech. Budeme si říkat, že jsi vyrostl příliš rychle, že jsi ode mě příliš brzy odjel. Budeme si říkat...

Když se zvedla k odchodu, zeptal jsem se, aniž bych otočil hlavu:

„Znamená to, že mohu doufat...“

„Dávám ti své slovo,“ řekla pevně. „Chlapec se nic nedozví. Řeknu mu to, až jeden z vás zemře.“

V tu chvíli, chlape, mi přeběhl mráz po zádech a já si byl jist, že jednoho z nás pochová. No co, pomyslel jsem si, v tom případě by bylo lepší, kdybych šel první já...

Další den jsi odjel. Dokonce mi nedovolili tě vyprovodit: abych se setkal s Viktorem na letišti, to tvá matka považovala za zbytečné. Naposledy jsem tě v předsíni oblékal – bundičku, kožešinou čepici, boty, a tys nafukoval tvářičky a hlasitě mlaskal. Nevěděl jsi, že odjíždíš navždy, narychlo pro tebe slepili jakousi verzi o týdenním výletě k mámině tetě.

Zaboha jsem ti nemohl zavázat šňůrky čepice, ne proto, že se mi hrozně klepaly ruce, ale proto, že jsi jako vždycky ani vteřinku nepostál na místě.

„Stůj chvíli klidně, synku,“ zašeptal jsem zlomeně. Tehdy se mi zdálo hrozné, a dokonce urážlivé, že nic necítíš. Směšné – vždyť ti bylo teprve pět...

Nakonec jsem čepici zavázal, ty jsi zvednul hlavu a podíval ses nahoru, na mě, pozorně a šibalsky.

„Tati, umíš z břicha nafouknout vzduch do pusy?“ zeptal ses vážně.

Popadl jsem tě do náručí, zabořil tvář do měkké hnědé ovčí čepice a límce, a uběhlo několik okamžiků, než jsem se vzmužil.

Tvá matka stála s kufrem ve dveřích, bledá, usouzená. Když jsem vás ve dvoře usazoval do taxíku, najednou se rozplakala a vydala se ke mně – patrně mě chtěla obejmout, rozloučit se lidsky...

Nevyšel jsem jí vstříc a pak, když jsem sledoval odjíždějící auto, pomyslel jsem si, že snad má pravdu: jsem kámen a není pro mě omluvy, jestli jsme všichni nešťastní...

Jo, chlape, řekl bych mu, tak je to. Takže promiň, člověče, ani šedivou hřívu, ani moji americkou urostlost nezdědíš. Připravuj se na břicho a pleš svého otce, řekl bych mu, a slova „svého otce“ by mi nešla z pusy...

Ne. Ne! Ne! Nikdo nikdy ze mě nedostane tato slova! Nikdo nikdy mě nepřinutí, abych mu řekl pravdu. Zuby nehty se budu držet své dlouholeté lži.

Co? Jaký Viktor?, řeknu mu. Co tě to napadlo za pitomost! Podívej se do zrcadla, synku, řeknu mu, jsi mi podobný, ten srandovní nos, oči, obočí, pitomý zvyk sfukovat si vlasy z čela... Tak o čem se bavíme?! Co je to za hloupé vtipy, řeknu mu, však jsi chytrý kluk a chápeš, proč sesmolili tuhle verzi!

Jo, jo, přesně tak! A kdo mě za to odsoudí? Podruhé už mi tě nevezmou. Budu si stát na svém až do konce a moje pravověrná lež přebije tu jejich zahnilou pravdu!

Držím volant napjatými dlaněmi a co chvíli pohlédnu na jeho profil. Před odjezdem se chlapec nechal ostříhat a připadalo mi legrační, jak ze zvyku špulí rty a sfukuje si z čela neexistující čupřinu.

Jsem šťastný... Je se mnou, jenom se mnou, vytáhl jsem ho, budeme spolu celé léto. Nejdřív si zajedeme do Karélie, k jezerům. Potom, jako vždycky, na Krym, do Koktebelu. Potom...uvidíme, něco vymyslíme...

A za rok ho vytáhnu do Moskvy, půjde na vysokou. Proč taky ne, štěně moje, půjde na vysokou, na tu, kterou mu vybereme. Zapojím všechny své kontakty. Naštěstí mám dost přátel. Zůstane se mnou, musí zůstat se mnou, vždyť na světě nemám nikoho než jeho...

Jsem šťastný... Dobře, říkám si, sper to čert, to dvojité příjmení. Koneckonců, matka mu dala život a zbožňuje ho, tak proč by neměl mít v občance i její jméno...

Ty ses úplně pomátl, ty starý osle, říkám si, rozhodl ses uzurpovat si chlapce, a on už je dospělý, má právo myslet si, co chce, a na mou duši, teď má ještě právo být hloupým štěnětem...

Dobře, říkám si, tak ať... I Musin-Puškin, i Goleniščev-Kutuzov, a kdo všechno ještě z minulých století... Dobře. O to nejde.

Sleduji cestu a slyším svůj hlas – odměřený, nudný. Musíš být na mámu hodnější, říkám, máma je vynikající člověk, jen je nemocná a dost si toho v životě vytrpěla... I Viktor je skvělý člověk, říkám, chytrý, pracovitý, jeho poslední kniha o ruských ikonách ze 14. století je pozoruhodná... Ze samé radosti celou cestu vedu výchovné kecy a on mi odsekává, ale podle jeho štěněčího ňafkání cítím, že je taky šťastný. Tři roky jsme se neviděli!

...Zabočuji do našeho dvora, dojíždím ke vchodu a vypínám motor. „Konečně!“ říká chlapec a vzrušeně si prohlíží známý dvůr, pískoviště, prolézačku, lavičky u vchodů. „Tak nás ten krám nakonec dovez!“

Vytahujeme z auta kufr, zamykáme dveře a stoupáme po schodech. On jde trochu napřed, něco mi vypráví a máchá přitom rukou, úplně jako já.

Když uslyší naše hlasy moje souseďka, milá bábinka Nina Semjonovna, vyhlédne: „Filípek přijel!“ vykřikne, a stařecký obličejík se jí celý rozzáří.

„Tak jsme se tě dočkali... Ty ses nám vytáhl, Filipe Georgijeviči ... Máš tady telegram. Před chvílí tu byl pošťák, podepsala jsem to.“

Chlapec nechápavě bere podlouhlý lístek, otevírá ho a já vidím, jak mu tuhne šíje a blednou tváře. Pokouší se něco říct, ale jen mumlá jako hluchoněmý a ukazuje mi telegram.

Vytrhuji ze ztuhlých prstů šedý lístek a než mi dojde smysl slov, několik vteřin tupě zírám na větu, ostrou a krátkou jako zvuk padajícího granátu:

„OKAMZITE SE VRAT TATA UMREL.“

8. POVÍDKA „ZDVOJENÉ PŘÍJMENÍ“

O mezilidských a rodinných vztazích už toho bylo napsáno opravdu mnoho. Zatímco dříve se tato témata v mnoha případech neobešla bez značné dávky patosu a sentimentu, v dnešní době se často setkáváme s pokusy o nový, neotřelý, někdy až záměrně šokující a novátorský přístup, ať už se jedná o obsah, formu či jazykové prostředky.

Dina Rubinová v povídce „*Zdvojené příjmení*“ neinklinuje ani k jednomu ze zmíněných přístupů. Při popisu emocionálně vypjatých situací nezabředá do zbytečného sentimentu, na druhou stranu se dokáže obejít bez vulgarismů a naturalistických popisů. Přesto při čtení povídky „*Zdvojené příjmení*“ čtenář zažije mrazení i husí kůži, napětí, úzkost i úlevu, zklamání.

Kromě poutavého příběhu je povídka zajímavá i stylem a jazykem, k jehož originalitě přispívá především střídání knižního jazyka s hovorovým jazykem, hojné využívání frazeologizmů, metafor a dalších prostředků výrazové obraznosti, užití slov zdobnějších vedle výrazů velmi expresivních, střídání dynamických krátkých vět s dlouhými souvětími.

Jedná se o psychologické drama s obecně lidským podtextem, které však nepostrádá jistý nadhled a vtip. Povídka se vyznačuje existenciální hloubkou a přitom prostotou, jednoduchou, promyšlenou kompozicí a zároveň bezprostředností, a to vše D. Rubinová podává jazykem blízkým čtenáři.

Samotný děj povídky je v zásadě jednoduchý. Žena podvede muže, z náhodné známosti se narodí syn. Hlavní hrdina Vozdviženskij se dlouho zmítá mezi touhou zůstat a jakousi morální „povinností“ odejít, nakonec vítězí láska k synovi. Své ženě však odpustit nedokáže, a tak manželé žijí vedle sebe až do doby, kdy se Vozdviženská rozhodne neúnosnou situaci vyřešit tím, že odejde i se synem.

V centru děje nestojí problém či událost dějinná nebo společenská, ale ryze osobní tragédie obyčejného člověka. V okamžiku, kdy se Vozdviženskij dozvídá krutou pravdu o „svém“ synovi, hroutí se mu svět a jen pomalu si zvyká na tuto novou myšlenku a učí se s ní žít, život kolem něj ale jde dál.

Domnívám se tedy, že se jedná o psychologickou povídku, přestože hlavním uměleckým prostředkem není psychologicky vyostřená charakteristika postav, prostředí, situace.

Vyprávění a vzpomínky otce se střídají s promluvami syna Filipa, který nechápe (a ani nemůže pochopit) vše, co se kolem něj děje. Svět dospělých je konfrontován se světem šestnáctiletého kluka. Pochopí? A odpustí? Tato otázka zůstává otevřená. V závěru do příběhu vstupuje i ženský pohled, promluva, či spíše jakási osobní zpověď Vozdviženské. V příběhu se iluze rozbíjí o tvrdou, lhostejnou realitu. V celkovém vyznění povídky nejsou vítězové, ale jen poražení. Trápení nepřichází jako trest, je běžnou součástí života. Hledání chyb a obviňování není k ničemu. Slabší povaha se zhroutí, silnější se otřepe, ale jizvy na duši zůstávají všem bez rozdílu.

Zvláštní sílu dodává příběhu autorčin úsporný, lakonický styl. V nejvyhrocenějších momentech povídky neplýtvá slovy, nevolí zvláštní jazykové prostředky, kterými by popsala vnitřní zmatek hrdiny. Jako příklad může posloužit zvlášť silný okamžik, kdy Vozdviženská oznamuje svému muži, že od něj odchází i se synem. Klíčovým se zde stává obyčejné slovo «*послезавтра*» („pozítrí“), jak dokládám na následujících příkladech ze stran 164 - 165:

- Я жду второго ребенка, сказала она, Виктора приглашают в Новосибирское издательство, дают квартиру, пока двухкомнатную, и *послезавтра* мы едем. Билеты уже взяты.
- *Послезавтра*, подумал я, *послезавтра*...
- И чтобы говорить спокойно, я, мужик, прилагал дьявольские усилия, потому что это "*послезавтра*" долбило меня в висок и заколачивало гвозди в мое горло.
- Наша с тобой жизнь должна была кончиться *послезавтра*.

Přesto je celá scéna nesmírně působivá a opravdová, tato prostá slova působí na čtenáře mnohem silněji, než rozvláčný popis toho, co si hrdina v danou chvíli myslel a co cítil.

Působivost této povídky dle mého názoru tkví v tom, že hrdinové jsou obyčejní lidé, kteří prožívají reálnou životní situaci, jedná se o příběh hluboce lidský, který je svým způsobem nadčasový, má schopnost aktualizovat se v různých dobových kontextech a oslovovat čtenáře různých generačních zkušeností.

8.1. Skryté významy v díle

„Badatelé se snad bez výjimky shodují v názoru, že je umělecký překlad interpretací originálu. Významová mnohoznačnost literárního díla, různé umělecké postupy (symbol, náznak aj.) spolu s odhalováním smyslu díla skýtají pro různá možná chápání a výklady uměleckého textu vhodné podmínky.“ (HRDLIČKA 2003, s. 27)

V psychologickém dramatu, kterému nechybí humor a ironie, se hrdinové snaží více či méně úspěšně vyrovnat s rodinným traumatem. V krátkém příběhu dokázala Rubinová nenásilně nadnést otázky viny a trestu, obětí a viníků. Zpočátku se zdá, že každá postava má v povídce své jasně vymezené místo, že vina je po zásluze potrestána, nicméně v konečném vyznění se ukazuje, že nic nemusí být takové, jak se na první pohled zdálo. Pravda je zcela subjektivní – záleží, z jakého úhlu pohledu se na celou věc podíváme.

Autorka naráží na to, že mezilidské vztahy je třeba chápat v celé jejich složitosti, je nutno jít více do hloubky, pochopit vzájemné vazby, vztah příčiny a následku. Ani pak však člověk s čistým svědomím nemůže soudit.

9. POVÍDKA „ZDVOJENÉ PŘÍJMENÍ“ V KONTEXTU SOUČASNÉ LITERATURY

Tématika, která se zabývá složitostí rodinných vztahů, se objevuje častěji v tzv. ženské próze, u ženských autorek, a to jak na literární scéně ruské a české, tak i světové. V této souvislosti bych ráda zmínila několik následujících jmen.

9.1. Povídka „Zdvojené příjmení“ v kontextu současné ruské literatury

9.1.1. Ljudmila Ulická

Velmi oblíbenou ženskou autorkou v Rusku je kromě Rubinové i Ljudmila Ulická. Ulická se narodila roku 1943 v Baškirsku, kde byla její rodina v evakuaci. Svě povídky začala publikovat v časopisech na konci 80. let, první z nich nebyly příliš úspěšné, slávu jí přinesla až povídka *«Сонечка»*, publikovaná v časopise „Novyj mir“ v roce 1992. Na motivy jejích děl vzniklo několik filmů. Podobně jako k Rubinové, i k Ulické se kritika staví poněkud rozporuplně. Jedni ji vnímají pouze jako představitelku „ženské prózy“, ženských románek, jiní v ní vidí postmodernistku, další ji spojují s neosentimentalismem.

Jelikož Ulická spolu s Rubinovou patří mezi představitelky ženské prózy, jejich tvorba má řadu společných rysů. Co se týče témat, rodinné problémy, vztahy rodičů a dětí, rozvod, rodinné konflikty, je možné najít téměř v každém díle Ulické. Stejně jako Rubinová často volí střídání vypravěčských postupů. Střídání vypravěčů, jako je tomu v povídce *„Zdvojené příjmení“*, je u Ulické nejvýraznější v epistolárním románu *«Даниель Штайн, переводчик»*. Jejimi hrdiny jsou psychologicky propracované, výrazné osobnosti. Velkou roli hrají symboly, zvláště co se týče popisu krajiny, interiéru, portrétu hrdinů. V kompozici povídky - stejně jako u Rubinové - je velmi důležité zakončení, které může být rozuzlením nebo se může jednat o otevřený konec, tedy zakončení, jež neřeší konflikt, pouze zdůrazňuje jeho neřešitelnost.

Ulická volí různé vrstvy jazyka, včetně hovorového, často užívá nevlastní přímou řeč jako prostředek ozvláštňení textu (stejně jako Rubinová v povídce *„Zdvojené příjmení“*). Jak mě upozornila při konzultaci Mgr. Natalija Shvedyuk, tvorba Ulické se vyznačuje jednou zvláštností – špatně pracuje s řečí hrdinů, která je prakticky u všech postav stejná.

Téma rodinných vztahů můžeme najít například ve sborníku povídek «*Бедные родственники*». Téma rodičovské lásky je hned v první povídce cyklu «*Счастливые*». Jedná se o příběh stárnoucího páru, Berty a Matias. Povídka začíná tím, že Berta otěhotní a manželům se narodí syn Vladimír. Milují ho víc než cokoliv jiného na světě, Ulická ukazuje ohromnou sílu rodičovské lásky. Tuto idylku však překazí míč, který se kutálí na cestu, za ním se vrhá chlapec a končí pod koly automobilu. Povídka končí tím, že už patnáctý rok visí v rohu dětská bunda a Matias s Bertou hraje karty.

Natalja Judina v rozhovoru s M. Edelšteinem uvádí: „...*Nicméně srovnávat ji s Ulickou není zcela oprávněné. Rubinová stále zůstává spisovatelkou pro „intelektuální dívky“... Ulická je o něco přístupnější, tematicky její romány připomínají články ve „SPID-info“¹. Jestliže se pokouší vydávat své romány za intelektuální čtení, romány Rubinové jim skutečně jsou. Autorky spojuje jedině sklon k pikantním detailům, který je u tohoto žánru nezbytný. Ulická se v nich však vyžívá, zatímco Rubinovou většinou až tolik nezajímají... Co se týče dějových zápletek, tady Ulická jednoznačně vítězí. U Rubinové není děj na prvním místě, je to jen ústupek žánru a čtenáři.“*

(Edelshteyn, M. ВОКРУГ ДИНЫ РУБИНОЙ [online]. Cit. 18.6.2011. Dostupné z: <http://www.lechaim.ru/ARHIV/215/edelshteyn.htm>, překl. M. Kotásková)

9.1.2. **Viktorija Tokarevová**

Viktorija Tokarevová je další představitelkou ženské prózy. Narodila se roku 1937 v Leningradu, a již její první publikovaná povídka «*День без вранья*» byla velmi úspěšná. Podle jejích scénářů bylo natočeno několik filmů.

Tokarevová stejně jako Rubinová píše o obyčejných lidech a banálních problémech všedního, každodenního života, jednoduše, stručně, pochopitelně, nesoudí, nehodnotí. Jejími hrdiny jsou často ženy, není to však pravidlem. Hrdinové se snaží vysvobodit z rutiny, ale obvykle jim to nepřináší štěstí.

---

¹ ruský bulvární časopis

Používá jednoduchý hovorový jazyk, povídkám nechybí humor a ironie. Často využívá otevřené konce a nechává tak prostor pro čtenářovu fantazii. Kritik Ch. Schlaffer hodnotil tvorbu autorky vydanou v letech 1990-1997 takto: „*Příběhy Tokarevové jsou stejně prozaické i monotónní jako sám život, pokud jej vnímáme jako všední, a stejně zábavné jako všednost, jestliže chceme poznat její principy, strukturu.*“

(Международный Объединенный Биографический Центр. ТОКАРЕВА ВИКТОРИЯ САМОЙЛОВНА. Cit. 2.7.2011. Dostupné z: http://www.biograph.ru/bank/tokareva_vs.htm)

V povídce «*Я есть. Ты есть. Он есть.*» autorka ukazuje ohromnou sílu mateřské lásky, také povídka «*Важнее, чем любовь*» rozebírá téma mateřské lásky, díky které je žena schopna udělat vše.

9.1.3. Sergej Dovlatov

Jestliže mluvíme o tvorbě Diny Rubinové, pak v této souvislosti musí nutně zaznít jméno Sergeje Dovlatova. Přesto, že se životní cesty obou autorů velmi liší, a liší se také témata, která volí, poetika tvorby Dovlatova a Rubinové má k sobě velmi blízko. Ne náhodou kritikové někdy Rubinovou nazývají „Dovlatovem v sukních“.

Sergej Dovlatov se narodil roku 1941 v Ufě, zemřel 1990 v USA. V 60. letech byla jeho díla publikována v samizdatu, v roce 1976 byly některé jeho povídky otištěny na Západě. V roce 1978 emigroval, nejdříve do Benátek a následně do New Yorku. Za 12 let života v emigraci vydal dvanáct knih. Sám Dovlatov nazval svůj styl „pseudodokumentaristikou“, jeho cílem není dokumentovat skutečnou realitu, ale spíše subjektivně popsat její vnímání, atmosféru. Svou pozici v literatuře Dovlatov sám vymezil jako vypravěčskou, vyhýbá se označení spisovatel: „*Выправěч млуví о том, як лідé жійі. Прозаік о том, як бы лідé мєлі жіт. А спісовател о том, про со лідé жійі.*“ (Татьяна Скрябина. Довлатов Сергей Донатович. Жизнь и творчество. Cit. 25.7.2011. Dostupné z: http://www.biografii.ru/biogr_dop/dovlatov_s_d/dovlatov_s_d_2.php., překl. M. Kotásková)

Dovlatov je stejně jako Rubinová minimalista, mistr krátkých forem, povídky. Je pro něj příznačný lakonismus, smysl pro detail, hovorový a srozumitelný jazyk. Charaktery postav se odkrývají v mistrně vystavěných dialozích, které převládají nad dramatickými zápletkami. Dovlatov píše jasně, jednoduše, pro lidi.

Dalším rysem společným tvorbě Rubinové a Dovlatova je vypravěčský nadhled, v povídkách chybí jakékoliv hodnocení, vypravěč nevynáší soudy nad jednáním a konáním hrdinů. V jeho dílech se propojuje tragika a komika, nechybí ironie a humor. Podle slov literárního vědce A. Arjeva je uměleckou myšlenkou Dovlatova „*выповěдет, как подивно lidé žи́т – hned се смутнѣ смѣ́т, hned зас смѣ́шнѣ смутнѣ.*“ (Татьяна Скрябина. Довлатов Сергей Донатович. Жизнь и творчество. Cit. 25.7.2011. Dostupné z http://www.biografii.ru/biogr_dop/dovlatov_s_d/dovlatov_s_d_2.php., překl. M. Kotásková)

Téma rodinných vztahů můžeme u Dovlatova najít ve sbírce povídek «*Наша*», která je někdy označována jako „rodinný epos Dovlatových“. Sestává z dvanácti kapitol a hrdiny jsou skuteční příbuzní spisovatele.

9.2. Povídka „Zdvojené příjmení“ v kontextu současné české literatury

Zakladatel moderní české překladatelské tradice Bohumil Mathesius ve své známé přednášce O překládání Rozrušené země uvádí následující zásadu: „*Při přípravě překladu je třeba číst obdobná díla česká, aby bylo vidět, jak je podobné prostředí popsáno česky, jakými stylistickými prostředky bylo popsáno českými spisovateli.*“ (KNIHA O PŘEKLÁDÁNÍ 1953, s. 111)

Já jsem se v této fázi přípravy překladu zaměřila především na tři populární české autorky ženské prózy – Petru Soukupovou, Ivu Procházkovou a Věru Noskovou.

9.2.1. Petra Soukupová

Petra Soukupová (1982) studuje scenáristiku a dramaturgii na FAMU, pracuje jako scenáristka a produkční. Její knižní prvotina „K moři“ byla v roce 2008 oceněna Ortenovou cenou pro mladé autory a v témže roce byla nominována na Magnesii Literu a Cenu Josefa Škvoreckého.

Její druhá kniha, soubor tří povídek s názvem „Zmizet“, byla neméně úspěšná – v soutěži Magnesia Litera 2010 získala první cenu v kategorii Kniha roku.

Tématem tří delších povídek (Zmizel, Na krátko, Věneček) jsou komplikované rodinné vztahy a rodinná traumata, se kterými se hrdinové snaží vyrovnat. Pro první dva příběhy Petra Soukupová zvolila stejně jako Rubinová stylizaci dětského hrdiny, kdy děti jsou vypravěčem příběhu, třetí příběh vypráví sice dospělá žena, ale těžištěm příběhu jsou její vzpomínky na dětství. Povídky na sebe nenavazují, propojuje je spíše zvolená tematika, tedy rodina ve vší své „syrovosti“.

Přestože Soukupová v rámci vyprávění nezabíhá do podrobných charakteristik a popisů jednotlivých postav, její hrdinové (stejně jako u Rubinové) jsou neuvěřitelně věrohodní, skuteční, uvěřitelní se všemi svými vnitřními zmatky, bolestmi a trápeními.

Styl Soukupové je jednoduchý až strohý, autorka užívá srozumitelnou obecnou češtinu s množstvím hovorových slov, vyprávění má lineární strukturu (výjimkou je poslední povídka, kde se prolínají časové roviny - současnost se vzpomínkami).

Autorka nesoudí, nehodnotí, nenavrhuje řešení, pouze upozorňuje na problémy, které jsou v moderní uspěchané společnosti stále aktuální. Stejně jako v povídce „*Zdvojené příjmení*“, ani zde nenajdeme šťastný happy end, nicméně určitá naděje zůstává.

9.2.2. Iva Procházková

Ivu Procházkovou (1953) známe především jako autorku dětské literatury, v roce 2010 obdržela Magnesii Literu za knihu pro děti a mládež „*Nazí*“. V souvislosti s povídkou „*Zdvojené příjmení*“ bych však ráda zmínila, dle mého názoru velmi zdařilý, román „*Otcové a bastardi*“.

Tento román opět otevírá problematiku mezilidských vztahů, a to jak partnerských, tak rodičovských. Děj románu je postaven na třech hlavních postavách: na rozvedeném a osamělém překladateli Maxovi, Marlen, bývalé herečce, trpící od smrti manžela psychickými problémy, a Josefovi, Marlenině dvanáctiletém synovi, který musí čelit projevům matčiny choroby a dalším břemenům, která na něj nakládají dospělí. Všichni tři se dostávají do mezní situace, kdy se láme jejich život, a řeší, zda má vůbec smysl v něm pokračovat.

Iva Procházková opět pracuje se střídáním vypravěčských perspektiv, které umožňují čtenáři nahlédnout na stejnou situaci z různých úhlů, mají jeho pohled „objektivizovat“. Zvláště silně působí pasáže, v nichž promlouvá Josef. Vidění světa dětského hrdiny je v kontrastu s pohledem dospělých, dětská upřímnost se setkává s neustálým nepochopením a pragmatismem dospělých.

Kniha nutí čtenáře pokládat si klíčové otázky týkající se smyslu života, nepřináší však na ně odpovědi – ty si musí čtenář najít sám.

9.2.3. Věra Nosková

Věra Nosková (1947) dnes patří k našim nejprodávanějším spisovatelkám. Na úspěch si však musela počkat – dokonce i rukopis románu „Bereme, co je“, nominovaný na cenu Magnesia Litera 2005, zpočátku dvě nakladatelství odmítla. Proto jej Nosková vydala vlastním nákladem a téměř okamžitě se kniha stala bestsellerem.

Tématem románu, nejspíš částečně autobiografického, jsou opět komplikované rodinné vztahy. Příběh se odehrává v 50. a 60. letech na českém maloměstě, hlavní hrdinkou je dospívající Pavla. V podstatě celé vztahy v Pavlině rodině šokují svou vulgárností, nepochopením, nedostatkem lásky i elementární lidské slušnosti. Pavlina matka nenávidí muže, který ji přivedl do jiného stavu, zahořkne, ztloustne a stává se z ní domácí tyranka. Pro svou dospívající dceru nemá žádné pochopení. Čím jsou vztahy v rodině složitější, tím je nepoznaný otec více idealizován. Román má dramatický děj, nicméně nenajdeme v něm velké zápletky, spíše se zaměřuje na dospívání, touhy a sny hrdinky, lásky i tragédie, rodinné situace, které jsou často velmi vyhocené.

Pavla v průběhu vyprávění prochází vývojem, od naivního dětského vyprávění desetileté hrdinky až po neúprosně kritický pohled mladé ženy. Vyprávění i postavy působí velmi autenticky.

V dílech všech tří zmíněných autorek – Soukupové, Procházkové a Noskové – můžeme najít shodné rysy s tvorbou Rubinové.

Spojuje je nejen „ženský“ pohled a v rovině tematické zaměření na mezilidské, především rodinné vztahy, ale také některé kompoziční postupy. Jedná o retrospektivní vyprávění, nezřídka ve stylizaci dětského hrdiny, časté je také střídání vypravěčských perspektiv. Hrdiny jsou obyčejní, „všední“ lidé. Autorky jejich činy nesoudí, nehodnotí, jejich díla zpravidla nekončí happy endem a otevřený závěr nechává prostor pro úvahy a fantazii čtenáře.

9.3. Povídka „Zdvojené příjmení“ v kontextu současné světové literatury

Nejen pro ruské a české spisovatele představují rodinné vztahy a rozpad rodiny lákavé téma. Z celé řady světových autorů, kteří se touto problematikou ve svých dílech zabývali či zabývají, bych uvedla alespoň Williama Saroyana, jelikož v jeho povídce „Tati, tobě přeskočilo“ můžeme najít několik shodných rysů s povídkou „Zdvojené příjmení“.

9.3.1. Wiliam Saroyan

Novelu Williama Saroyana „Tati, tobě přeskočilo“ (angl. „Papa you are Crazy“) napsal americký spisovatel Wiliam Saroyan v roce 1957. Tato povídka se velmi liší od předchozích výše zmíněných už proto, že její celkové vyznění je optimistické, rodinné vztahy, navzdory rozchodu rodičů, jsou šťastné.

Do souvislosti s překládanou povídkou „Zdvojené příjmení“ tuto novelu dávám především kvůli postavě dětského vypravěče (kterým je v originále Saroyanův syn Aram, v českém překladu je užito jména Petr), a tématu pobytu s otcem po rozpadu rodiny. Novela sestává z kratičkových kapitol a stejně jako v překládané povídce je mezi otcem a synem velmi silný vztah.

10. LITERÁRNÍ VYMEZENÍ PŘEKLÁDANÉHO TEXTU

„Studium literárních druhů a žánrů je z hlediska literární teorie i z hlediska čtenářské i umělecké praxe velmi důležité, neboť v nich se koncentrují všechny závažné otázky uměleckého díla – poměr obsahu a formy, kompozice a stylu včetně jazyka.“

(NEUMANN 1981, s. 5)

Studiem literárních druhů a žánrů se zabývá genologie. Jako literární druhy chápeme tři základní způsoby existence literárního díla, tj. ve smyslu Aristotelovy Poetiky lyriku, epiku a drama. Ty však nemohou existovat samostatně, ale vždy jen prostřednictvím žánru a jeho forem. *„Jako literární žánr označujeme ty literární útvary, které se realizují uvnitř literárních druhů (epos, komedie, hymnus, apod.), s vědomím, že tyto literární žánry jsou dále vnitřně diferencovány na žánrové varianty (např. milostný román, historický román, sociální román atd.) a využívají různých žánrových forem.“* (PETRŮ 2000, s. 71)

Rozlišujeme tedy čtyři roviny genologického systému. Nejobecnější je rovina literárních druhů. Překládaný a analyzovaný text rozvíjí příběh ve formě vyprávění, jedná se tedy o epiku. Epiku můžeme dále rozdělit na velkou, střední a malou, kdy základním kritériem dělení je rozsah epického díla. Z hlediska rozsahu spadá mnou zvolený text do žánrů střední epiky, konkrétně se jedná o povídku.

„Ani žánry ale nejsou konečnou podobou, v níž se dílo prezentuje čtenáři. Čtenář dostává dílo v podobě konkrétních žánrových forem, které zachycují nejen tematickou charakteristiku obsahu, ale i specifikum ideově-emocionálního podání.“

(NEUMANN 1981, s. 5)

V případě povídky *„Zdvojené příjmení“* se jedná o psychologickou povídku, jelikož jejím hlavním tématem je osobní tragédie jednoho člověka, v díle převládá líčení vnitřního života hrdinů, detailní popisy prostředí i postav ustupují do pozadí.

10.1. Povídka

Povídka je rozsahem střední, event. malý epický žánr. Fabule bývá zpravidla jednoduchá, jádrem povídky je určitá událost, počet postav je omezený. Hlavní pozornost není věnována vývoji postav, povídka často pracuje s hotovými charaktery, které se projeví v nějakém konfliktu. Pohled na děj je silně subjektivizovaný, významnou roli hraje osoba vypravěče. Jako každé epické dílo má povídka dvě složky, dějovou a popisnou.

Někdy se rozlišuje mezi novelou, stručnější a tematicky soustředěnou, a mezi volněji stavěnou povídkou. Novela předpokládá neočekávané odhalení charakteru, oproti tomu v povídce může být naznačeno i jeho formování, i když mnohem stručněji než v románu. Obvykle je však novela považována jen za typologickou obměnu žánru povídky.

Ruská povídka má svá specifika, své tradice. *„V ruské malé próze existovaly dvě vyhraněné tendence, markantně se projevily zejména počátkem 20. století. Je to jednak tendence ryze novelistická, spojená spíše se západní literaturou, jednak tendence výpravná, povídková, vycházející z tradic ruských.“* (NEUMANN 1981, s. 70)

Velkou pozornost malým žánrům věnovali představitelé ruské formální školy ve 20. a 30. letech 20. stol. Touto problematikou se zabýval podrobněji B. Tomaševskij, který rozdělil epické prozaické žánry do dvou kategorií – na malou formu, povídku, a na velkou formu, román. V ruské terminologii existuje ještě střední forma, „pověst“.

Ruská teorie pracuje i s termínem skaz, který chápe jako samostatný žánr. Jedná se o označení vyprávěného příběhu, kdy vypravěčem je jedna z postav, diferenčním znakem je stylizace příběhu do podoby živého vyprávění. U překládaného textu *„Zdvojené příjmení“* se nepochybně jedná o skaz, nicméně v tomto případě by bylo možné chápat jej spíše jako variantu povídky.

11. STRUKTURA POVÍDKY

„Literární umělecké prostředky jsou trojí. ...Jev, který je do díla uveden, nazývá se téma, soubor témat tvoří tematiku díla, způsob zařazení a spojení témat je kompozice, jazyková stránka ve své umělecké platnosti představuje umělecké jazykové prostředky. ...Všechny umělecké prostředky tvoří tzv. strukturu.“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 33)

Základním prostředkem rozvoje syžetu v literárním díle se stává motiv, který lze považovat za nejjednodušší stavební prvek literárního díla. *„Svým původem z latinského ‚motivus‘, ‚to, co motivuje, co uvádí do pohybu‘, je termín motiv velmi vhodný, aby označoval zároveň to, co se stane obsahem díla, a jeho směřování.“ (PETRŮ 2000, s. 102)*

Výběr motivů charakterizuje autorský styl. V překládané povídce lze najít celou řadu motivů, mimo jiné:

- motiv beznaděje, prázdnoty a smutku, ale i radosti z krásných zážitků (především prostřednictvím vzpomínek)

Ale nemá smysl rozebírat, jak jsem se cítil, řekl bych mu. Na mou duši, nemá cenu dělat cavyky s tím, co jsem tenkrát prožíval. Nevidáno – někdo někoho zradil, přesněji zrazoval, vypočítavě a dlouho. Jo, v životě se stávají různé věci, chlape, život je svině. (s. 28)

A pak se stalo něco neuvěřitelného – najednou ses na mě usmál! Širokým, bezzubým, ohromujícím úsměvem. Poprvé ses na mě vědomě usmál, právě na mě... (s. 36)

- motiv tajemství

co skrývá kdo a před kým?

Jako by mě praštili po hlavě - všechno ví! (s. 23)

- motiv osamocení

Proto jsem sám, chlape, řekl bych mu... (s. 24)

- podvodu a zrady

Jo, je to tak, nezapomněl jsem a nikdy jí neodpustil, ale...ne zradu, to ne – všichni jsme jen lidi, chlapče, a může se stát cokoliv... (s. 24)

A já osobně, tati, nesnesu zrádcovství. Nikdy a od nikoho. (s. 38)

- motiv cesty

cesta, kdy Vozdviženská odváží syna od otce

cesta, kdy se Vozdviženskij se synem vrací domů na prázdniny

- motiv odchodu, zmizení
odchod jako bolest a současně vysvobození, v dané situaci jsou všichni nešťastní
Viktor dostal práci v novosibirském vydavatelství, dají nám byt, zatím jen dvoupokojový, pozítří odjíždíme. Už máme lístky. (s. 43)
- motiv jízdy, prostor uvnitř automobilu
poměrně těsný prostor, ve kterém se většina povídky odehrává
No tak promiň, promiň, řek jsem mu, hlavně se dívej na cestu, ještě se mi nechce natáhnout brka... (s. 25)
- motiv světla
A když se rozsvítilo okno v domě naproti, hned mi bylo líp a život mi nepřipadal tak strašný. Jenže asi za dva týdny se světlo přestalo rozsvěcet a já jsem pochopil, že žena s dítětem odjeli. (s. 34)

Motivy se sdružují do skupin a vytvářejí téma díla.

11.1. TÉMATIKA

Literární teorie obvykle pracuje se třemi obecnými základními tématy, kterými jsou postavy, prostředí, děj.

Jednotlivá témata a motivy povídky nepředstavují samostatné části, naopak, věcně spolu souvisí a vzájemně se doplňují. Témat zde můžeme najít celou řadu, jsou to jednak rodinné vztahy, především vztahy mezi otcem a synem, ale také problematický milostný trojúhelník muž – žena – otec dítěte. Velkou roli zde hraje také téma viny a trestu, lásky a nevěry.

11.1.1. POSTAVY

Téměř všechny postavy jsou zmíněny hned v druhém odstavci povídky, hlavními postavami jsou otec (Vozdviženskij) a Filip, vedlejšími postavami pak matka a Viktor.

Hrdinové nejsou nijak individualizováni, o Vozdviženském víme jen to, že je urostlý, s šedivou hřívou a hlubokými vráskami na čele, kontrastem k němu je Viktor s bříškem a pleškou, žena není popsána vůbec – není důležité, jak hrdinové vypadali, ale co si mysleli, co prožívali, převažuje zobrazení vnitřního života nad popisem zevnějšku.

Mezi hrdiny Diny Rubinové nenajdeme typicky záporné postavy, vyostřené negativní charakterly. Postavy umožňují různé interpretace, někteří hrdinové jsou nám sympatičtí více, jiní méně, ale u každého z nich může čtenář najít mnoho lidského.

Jednotliví hrdinové rozhodně nejsou šťastní, každý z nich si v sobě nese svůj pocit samoty, odcizení, nepochopení. To z nich však nedělá horší či méně reálné bytosti, právě naopak. Ukazuje se, že žádná z postav není naprogramovaným automatem nebo loutkou, ale jsou to skutečné lidské bytosti, skuteční lidé, se svými radostmi i smutky, trápením i prožitky (které odpovídají věku, viz problémy, které řeší Filip se spolužačkou a problémy jeho otce).

Psychologicky nejpropracovanější postavou je Vozdviženskij, který prostřednictvím vnitřních monologů vypráví celý příběh. Jeho vnitřní svět je plný protikladů, zmítají jím rozporuplné pocity (touha po lásce a vlastním dítěti, mravní povinnost, přání zůstat a nutkání odejít). Čtenář se stává svědkem úvah Vozdviženského, nezůstávají mu utajeny ani jeho pocity a myšlenky v nejzlomovějších okamžicích jeho života. Vzpomíná na to, jak to všechno začalo, v příběhu je i náznak budoucnosti (*Budeme si říkat, žes vyrostl příliš rychle, že jsi ode mě příliš brzy odjel. Budeme si říkat...*).

Žádná z postav nepředstavuje zcela objektivní úhel pohledu – Filip, protože neví, Vozdviženskij, protože nechce vědět, ani jeho žena, která nakonec čtenáři může být nejbližší, se svým trápením, se svou láskou a nenávistí. Věrohodnost všech tří hrdinů je až zarážející, stejně jako obratnost, se kterou Rubinová dokáže balancovat mezi jednotlivými postavami.

11.1.2. PROSTŘEDÍ

„Prostředím rozumíme veškerý vnější svět, který obklopuje postavu a v němž se rozvíjí děj.“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 36) Velká část povídky se odehrává ve stísněném prostoru auta během cesty otce a syna na prázdniny, do jiného prostředí se dostáváme pouze prostřednictvím vzpomínek některého z hrdinů (dvoupokojový byt na moskevském sídlišti, chata v chatové osadě). Prostor v povídce nehraje významnější roli, proto není podrobně vykresleno.

Také dobu, v níž se povídka odehrává, čtenář poznává spíše v náznacích. Filipem zmiňovaná „Jiskřička v Pionýru, pak třídní kolektiv, komsomolská buňka na vysoké“ představují jedno vodítko, které zasazuje děj povídky zhruba do druhé poloviny 70. let, další nápovědou může být zmínka o atentátu na Jana Pavla II., k němuž došlo v květnu 1981.

11.1.3. DĚJ

Děj je jev, resp. jevy, které znamenají změnu stavu. Děj povídky „Zdvojené příjmení“ je v zásadě jednoduchý, Rubinová nestaví povídku na složitých zápletkách, důležitý je vnitřní život hrdinů.

V povídce se jedná výhradně o děje lidské, tzn., že veškeré události jsou způsobené lidmi, nepůsobí zde přírodní či nadpřirozené síly.

11.2. KOMPOZICE

Kompozice je „*způsob uspořádání a spojování jednotlivých tematických prvků.*“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 52) nebo také „*pořadí, v jakém jsou jednotlivé informace seřazeny, a způsob, jakým jsou navzájem spojeny.*“ (PETRŮ 2000, s. 105)

V kategorii času se uplatňují dva principy – chronologický, kdy jsou tematické složky řazeny ve shodě s přirozeným uspořádáním jevů a se skutečností, a retrospektivní, kdy jsou některé jevy a události zobrazovány jakoby zpětným pohledem.

Pro povídku je charakteristická uvolněná syžetová stavba, v níž se oba postupy – chronologický a retrospektivní (resp. minulost s přítomností) – neustále prolínají. Postavy sice žijí v přítomnosti, ale vzpomínkami a myšlenkami se často vrací do minulosti.

„*Obliba podobných postupů souvisí patrně se zvýšením zájmu o vnitřní život člověka a s názorem, že v člověku je vždy těsně spjata jeho přítomnost s minulostí, že to, co žije dnes, představuje nerozlučnou jednotu s tím, co žil dřív.*“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 53)

Kombinaci chronologické a retrospektivní kompozice nevolí autorka náhodou – jednak nutí čtenáře neustále udržovat pozornost, a navíc zdůrazňuje sílu prožitku v minulosti, ke kterému se hrdina i po letech stále vrací. Příběh začíná rozhovorem otce a syna v autě během cesty na prázdniny a končí příjezdem na místo, do otcova domu.

Kompozice se výrazně podílí na zvyšování napětí. Začátek povídky navozuje atmosféru, jedná se o přátelské „kočkování“ otce se synem, jen několik detailů tento obraz již v první části narušuje, idyla jako už by nesla stopy svého konce.

„*Témata jsou komponována tak, že se čtenáři odhaluje, kam vývoj směřuje, k jaké – rozumí se závažné – události může dojít. Nejistota, zda k možné události dojde, očekávání je právě zdrojem napětí, nikoli, jak se leckdy tvrdí, událost náhlá, nepředpokládaná, ta budí leda úlek.*“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 55)

Povídka je pojata jako sled znovuvybavených dojmů a pocitů, vzpomínek. Příběh se sice soustřeďuje kolem jedné klíčové události, nicméně v celkovém vyznění podává jakýsi kaleidoskopický průřez několika lety života hlavního hrdiny, prostřednictvím jehož vzpomínek se čtenář dozvídá celou historii. Vyprávění je spíš tokem myšlenek, vzpomínek a obrazů, než celistvým, uspořádaným, jednoznačně vyznívajícím příběhem.

Mění se promluvová pásma, syn mluví s otcem, otec vede vnitřní monolog – vyprávění v třetí osobě je zaměřeno subjektivní perspektivou osobního prožitku.

Linearita času klasického příběhu je narušena. Jedna událost se popisuje na různých místech z různé perspektivy, což přispívá k větší objektivitě. Změnou vyprávěče se Rubinové podařilo dosáhnout mnohostranného pohledu na jednu událost. Zároveň autorka nastoluje věčnou existenciální otázku viny a trestu, viníků a obětí, přitom nesoudí, nehodnotí, ale nechává prostor pro čtenáře, aby si názor učinil sám.

Pro kompozici je důležité, jak jsou jednotlivá témata mezi sebou spojena – v povídce je spojení v zásadě příčinné, ne však zvláště těsné. Vyprávění je vedeno jako fragmentární sled části hrdinova života, popisuje přibližně posledních třináct let. Příběh je podán jako volný sled epizod, příběhů, myšlenek a útržků vzpomínek, někdy oddělených značnými časovými úseky a jindy na sebe bezprostředně navazující. Tyto epizody jsou mimořádně emocionálně exponované, jelikož Rubinová nechce zobrazit vnější osudy hrdiny, ale především jeho prožitek, jeho citové reakce.

Tomu podřizuje i volbu výrazových prostředků. Používá neotřelé lexikální prostředky, obratně pracuje s nevlastní přímou řečí, která je v současné době moderní jako prvek ozvláštňující text. Autorka volí i zvláštní způsob návaznosti textu – dialog Filipa s otcem je neúplný, jednostranný, ale otcovy repliky si čtenář může domyslet (*Ne, fakt, nechci být ničím. Ptáš se mě vážně, a já ti vážně odpovídám. Ale ne, tys mě nepochopil. Ne že si budu válet šunky. Prostě nechci být celý život k něčemu uvázaný...*).

Povídka má výraznou metaforiku (*zlý sen pokračoval, rodina byla v troskách, bylo mi líto jí i toho cizího drobečka*), je patrná také snaha vyhnout se jednoznačným pojmenováním, což se v textu projeví mimo jiné vysokou frekvencí neurčitých zájmen. Opakovaně se v textu objevuje také apoziopese, graficky označovaná třemi tečkami (*Vždyť rostu, řekl jsem mu. A vůbec, život jde dál...*)

Přes jistou kompoziční uvolněnost se jedná o dílo sevřené, povídka se soustřeďuje na nejdůležitější událost hrdinova života, je značně redukován počet postav.

Již z prvních dvou odstavců čtenář vytuší téma povídky, jsou zde také zmíněny všechny hlavní postavy (Filip, jeho otec, matka, Viktor), kresba prostředí je potlačena.

Sevřená kompozice spolu s vnitřně dialogickou dikcí a námětem povídky přispívá k její sugestivnosti.

Je třeba si povšimnout také hierarchie témat – v nejjednodušším případě se jedná o tzv. gradaci, kdy motivy jsou řazeny podle stoupající síly. V tomto případě jde o tzv. pointování, kdy autor záměrně zařadí nejzávažnější motiv na závěr díla. Závěr povídky je tak vystavěn na působivém kontrastu, na jedné straně je to radost ze shledání s otcem, návrat domů, na straně druhé smrt vlastního otce. Povídka má otevřený konec, tedy sugeruje čtenáři možnost dalšího rozvíjení děje.

11.3. JAZYKOVÉ UMĚLECKÉ PROSTŘEDKY

„Jazyková výstavba literárních děl je promyšleně budována tak, že charakter a platnost užití každého prostředku vyrůstá nejen z jeho výrazových vlastností a schopností, které jsou mu dány v jazykovém systému, ale také z povahy jeho vztahu k ostatním užitým jazykovým prostředkům a k ostatním složkám literárního díla.“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 57)

Pro povídku je typická věcnost, která zdůrazňuje emocionální působivost povídky. Domnívám se, že tvůrčím záměrem Rubinové bylo podat příběh přímo a bezprostředně. Toho v dané povídce autorka dosahuje uplatněním dvou moderních prozaických postupů:

- 1) vícehledové kompozice, která umožňuje ukázat událost z různých úhlů a nedochází tak ke zjednodušení ve skutečnosti složitých vztahů
- 2) monologizace, která je založena na stylizaci mluvního projevu, tedy na prezentaci postavy spontánní promluvou (liší se mluvní projev Filipa, jeho otce i matky)

Ad 1) Vícepohledová kompozice

S příběhem se seznamuje čtenář zprostředkovaně, přes vnitřní monolog Vozdviženského. V průběhu čtení si je prakticky jist, kdo je viníkem a kdo obětí, nepochybuje o vnitřních kvalitách Vozdviženského, naopak obdivuje hloubku jeho citů k synovi.

V závěrečné části příběhu však autorka přináší ještě jeden úhel pohledu na celou záležitost, tentokrát se jedná o ženský pohled. Vozdviženská udělá chybu, za kterou bude platit do konce života, mýlí se, dělá chyby jako každý člověk, proto je nakonec možná opravdovější než bezchybný a zásadový Vozdviženskij, „čistý jako chirurgická rouška“.

Rubinová se záměrně vyhýbá jakémukoliv hodnocení a ukazuje na to, jak zásadně se může jedna událost z pohledu dvou lidí lišit.

Ad 2) Mluvní projevy hrdinů

„Dobrý dramatik svou postavu charakterizuje zevnitř, její jazykový výraz je diktován charakterem, a ne naopak. Proto by také nebylo zdravé, aby se překladatel stal jakýmsi sběratelem jazykových zvláštností postav, také jeho stylizace by měla vyplývat z jeho představy o charakteru postavy a o jejím vývoji.“ (LEVÝ 1998, s. 188)

Promluvy třináctiletého chlapce se odvíjejí naprosto volně, spontánně. Monologická promluva otce je spíše povídáním než výkladem, proto je silně epizovaná a dialogizovaná (pouze v otcových vzpomínkách se občas objevuje přímá řeč). Čtenáři je sugerován dojem právě probíhajícího rozhovoru se sebou samým, promluva se jakoby rodí z momentálního impulsu.

Přitom je však spontánnost projevu detailně promyšlena, o čemž svědčí i jistá leitmotivická opakování, např. frazeologismus „*не кот начихал*“ v promluvách chlapce, který jsem téměř na všech místech přeložila pomocí českého „*je/není to brnkačka*“. Dalším příkladem je spojení „*řekl bych mu*“ v promluvách otce – čtenář si uvědomuje důraz kladený na podmiňovací způsob. Řekl by mu, ale kdy? Za jakých okolností? A proč to neřekne? Proti tomu je v kontrastu chlapcovo „*řek jsem mu*“, které v sobě obsahuje mládí, upřímnost, nepřítomnost zábran.

Základem jazyka literárních děl dříve býval národní spisovný jazyk, v současné české próze bývá někdy základem jazyk nespisovný, zejména obecná čeština, popř. slang. V překládané povídce se oba jazykové útvary, spisovné i nespisovné, kombinují. Spisovná čeština je základem řeči otce (a také matky), zatímco promluvy syna tvoří útvary nespisovné, především obecná čeština.

Tato asymetrie slouží především k funkci charakterizační, odlišuje oba hrdiny generačně i povahově, např. Filip je bezprostřední, temperamentní, a proto v jeho řeči můžeme najít více prvků expresivních (silácké výrazy, vulgarismy), u otce se nespisovné zabarvení objevuje pouze v okamžicích velkého citového pohnutí. Dále vytváří napětí mezi dvěma tábory jednajících postav.

Stylizace spontánního hovorového projevu má výrazné slohové zabarvení, přispívá k charakteristice postavy. Přitom stylizace hovorové mluvy v tomto případě nezdůrazňuje zvláštnost, ale obecnost, hrdinové mluví jako já, vy, vaše děti, známí, ... Přímá výpověď navozuje dojem vlastní zkušenosti.

Tématu odpovídají také četné zdobněliny, dětská slova, slova domácká atd.

11.3.1. Obrazná pojmenování

Někdy autorovy snahy o nové a nezvyklé pojetí skutečnosti mohou vést ke zvláštnímu zacházení s jazykem, k tvorbě tzv. **obrazných pojmenování**. Obrazná pojmenování tvoří v zásadě dva typy jazykových prostředků, a to tzv. tropy a figury.

„Rozdíl mezi tropy a figurami spočívá v tom, že tropy jsou založeny na přenášeni významu slov, kdežto figury jsou sousloví, založená na opakování slov, hromadění slov a popřípadě jejich zvláštním pořádku.“ (PETRŮ 2000, s. 110)

Zjednodušeně se dají tropy považovat za prostředky lexikální sémantiky a figury za jevy, které spadají spíše do oblasti syntaktické.

„Umělec sám nevytváří prvky zcela nové, resp. neužívá prvků ve spisovné mluvě neobvyklých, spíše nově kombinuje, vytváří neočekávaná spojení a souvislosti, přenáší přímá pojmenování určitých jevů na jevy jiné, čímž daná slova významově posouvá, získává významy nové a dává tak vznik pojmenováním nepřímým, obrazným. Podstatou obrazných pojmenování je využívání potenciální mnohoznačnosti slova, tj. využívání bohatého a mnohotvárného významového zabarvení, které je vlastní většině slov.“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 66)

➤ **metafora**

„Metafora je výrazový prostředek, který v jediném pojmenování spojuje dva významy:

1. přímý význam slova pro obraz jevu, 2. na základě vnější podobnosti přenesený význam slova pro označovaný jev sám.“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 72)

Objevení významu metafory vyžaduje od čtenáře značné úsilí, její výsledný účinek však působí silněji a naléhavěji, než pojmenování přímé.

- ... сидя на руинах собственной семьи (s. 146)
její rodina byla v troskách (s. 28)
- устал я от всего страшно, от черной пустоты (s. 147)
cítil jsem jen únavu a černou prázdnotu (s. 28)
- крошечный, орущий, ни в чем не виноватый червячок (s. 149)
droboučkový, křičící červíček, který se ničím neprovinil (s. 30)
- выражение маленького лица по-прежнему оставалось директорским (s. 151)
v obličejí jsi měl pořád ten ředitelský výraz (s. 32)

- ты не человек, а лезвие ножа (s. 167)
ty nejsi člověk, ale ostrý nůž (s. 46)
- я - камень, и нет мне оправдания (s. 169)
jsem kámen a není pro mě omluvy (s. 47)
- это было продолжением дурного сна (s. 145)
zlý sen pokračoval (s. 27)

➤ **personifikace**

„Personifikace je prostředek, jímž se pojmenování vlastností nebo činů živých bytostí přenáší na předměty neživé.“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 73)

Je založena na metafoře.

- И к полудню оно жадно слизало влагу с кустов и трав, ... (солнце) (s. 162)
A kolem poledne už žíznivě posbíralo rosu z keřů a trav, ... (s. 41)

➤ **metonymie**

„Druhý základní typ tropu tvoří metonymie. V metonymii se spojují opět dva významy v jednom pojmenování, a to přímý význam a význam přenesený na základě věcné souvislosti mezi oběma jevy.“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 74)

Přenesené pojmenování se tedy realizuje na základě souvislosti dvou jevů. Základní funkcí metonymie je zkracování, činí vyjádření lehčím.

- понимаю впечатлительную натуру, которая отдает предпочтение великолепным бицепсам Романюка... (s. 158)
...chápu tu citlivou povahu, která dala přednost skvělejším Romaňukovejším bicepsům (s. 38)
(metonymie pars pro toto)

➤ **oxymóron**

„Oxymóron je zdánlivě nelogické spojení dvou slov (nejčastěji přívlastku a jeho substantiva) protichůdného významu.“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 75)

Slouží obvykle k zesílení příslušného znaku.

- кричала шепотом (s. 165)
křičela šeptem (s. 44)

➤ ironie a sarkasmus

Na významovém posunu jsou založeny také ironie a sarkasmus, tj. zesílená ironie. „Její skutečný význam je opačný nežli ten, který by při doslovném chápání textu z formulace vyplýval.“ (PETRŮ 2000, s. 113)

- Мама? Ну, ты же знаешь - мама всегда больна, поэтому проживет дольше нас всех. (s. 142)
Máma? No však víš – máma je furt nemocná, proto nás všechny přežije. (s. 24)
- Дело в том, что, понимаешь, мать разыскала у себя новую болячку, этакую милягу остеохондроз. (s. 143)
Jde o to, že si máti našla novou bolístku, takovej miloučkej osteochondrosis. (s. 25)
- Ведь она была совсем одна в Москве, а рыскать по городу в поисках пресловутого Виктора с тем, чтобы он принимал свое хозяйство... (s. 146)
Vždyť byla v Moskvě úplně sama a shánět po městě toho úžasného Viktora, aby snědl, co si nadrobil... (s. 28)
- Послушаешь, так и она ему жизнь испортила, и он ей что-то там поломал, а вечером, глянь - она ему валидолчик тащит, а он ей пластырь куда-нибудь лепит. Идиллия!.. (s. 158)
Posloucháš, jak mu zničila život, a co všechno jí on proved, a večer hele – ona mu nese prášek od bolení hlavy, on jí někam lepší náplast. Idylka!... (s. 38)

➤ přirovnání

V souvislosti s metaforou bývá uváděno také přirovnání, o metafoře se dokonce někdy uvažuje jako o zkráceném přirovnání. „Přirovnání ve vlastním slova smyslu se odlišuje od metafory. Skládá se ze tří částí: z pojmenování přirovnávaného jevu, z gramatického vyjádření srovnání a z pojmenování jevu, k němuž se přirovnává.“ (PETRŮ 2000, s. 112)
Zatímco metafora je neurčitá a vyvolává u čtenáře řadu konotací, přirovnání je explicitnější a směřuje k zachycení jednoho jevu.

- медленно и сонно, как рыба в аквариуме (s. 144)
pomalů a ospale, jako ryba v akváriu (s. 26)
- она кричала - задушенно, словно птица (s. 148)
křičela přiškrceně, úplně jako ptáče (s. 29)
- они принадлежали друг другу, как косточка принадлежит сливе (s. 148)
patřili jeden k druhému, tak jako patří pecka ke švestce (s. 29)

- как больной зуб раскачивает (s. 159)
jako když vylášt bolavým zubem (s. 39)
- ... гладкую и короткую, как вой падающего снаряда, фразу... (s. 170)
ostrou a krátkou jako zvuk padajícího granátu (s. 49)

➤ **nadsázka, obrazné pojmenování**

Великое Братство Кормящих (s. 145)

Velké bratrstvo krmících (s. 26)

11.3.2. Syntaktické prostředky

„Estetické platnosti mohou nabýt všechny syntaktické prostředky, je-li jich příslušným způsobem použito, zejména jsou-li uspořádány tak, aby jejich základní vlastnosti vynikly.“
(TEORIE LITERATURY 1966, s. 76)

Uměleckým prostředkem může být i samotná délka vět – delší věty zvolňují dynamiku, působí klidně, kratší věty naopak vyjadřují napětí, působí vzrušeně a dynamiku zrychlují. Krátké věty zvýrazňují dojem nesoustředěnosti, neuspořádanosti.

Словом, в положенный день я сложил в пакет необходимые для младенца вещички, все честь по чести, и пошел в роддом. Между прочим, даже с цветами. Уж что-что, думал я, а цветы она заслужила, все-таки настрадалась, человека родила, моего - не моего, какая разница, боль одна. Сидел я в этом зале, куда по одной выводили рожениц с кружевными свертками нежных тонов, мусолил букет гвоздик и ждал, когда выведут ее. Сидел и равнодушно прислушивался к пisku новорожденных в комнате за дверью, где их одевали. Что было мне до этого писка, когда моего сына не существовало на свете! Устал я от всего страшно, от черной пустоты, которую, словно дупло в дереве, выжгла во мне горечь. (s. 147)

Prostě jsem ten den sbalil všechny ty věci pro kojence, tak jak to má být, a vydal se do porodnice. Mimochodem, dokonce s kytkou. No co, říkal jsem si, kytku si zasloužila, však se natrápila, porodila dítě, moje nebo cizí, jaký v tom byl rozdíl, bolest je jen jedna. Seděl jsem v té hale, kam po jedné přiváděli rodičky s krajkovými peřinkami, žmoulal jsem kytici karafiátů a čekal, až přivedou ji. Byl jsem ze všeho hrozně unavený. Cítil jsem jen únavu a černou prázdnotu, jako by mi bolest vzala kus sebe samého. (s. 28)

Из ванной ринулась в твою комнату, ни на секунду не умолкая: - Водичкой поите? Хорошо! Писает часто? У-ю-ю, какие мы сердитые! Ну-ка, покажись тете, ну-ка, развернемся! Вот так! Прекрасно. Пупок зеленой мажете? Хорошо. Ох, какой голосок звонкий! Ну, перевернемся на животик... (s. 152)

Z koupelny se vrhla k tobě do pokoje a pusa se jí ani na chvílku nezastavila: „Vodu mu dáváte? Dobře! Čurá často? Ale ale, my jsme dneska mrzutí! Táák...ukáž se tetě, no, teď tě rozbalíme! Tak! Výborně. Pupík mu mažete? Dobře. No ty máš silný hlásek! Tak, teď se otočíme na břicho...“ (s. 33)

Autorka pečlivě volí také větný typ, např. větu oznamovací, tázací, či rozkazovací, a také se rozhoduje mezi větou jednočlennou a dvojčlennou. Věty jednočlenné jmenné jsou typickým prostředkem mluveného jazyka, využívají se v dialogích. Jednočlenných vět se také užívá pro zvýšení napětí nebo k popisům.

- Да я и есть жена Виктора!

- Какого Виктора? - спросил я. Кажется, у меня был очень спокойный, замороженный до бесчувствия голос.

- Вы что - спите?! крикнула она.

Вы понимаете, что я вам сказала? Господи, вы понимаете, что в нашей жизни произошло?! Мы были у вас в прошлом году, вспомните, на дне рождения!

- Я ничего не помню, - сказал я.

- Мы пришли с Тарусевичами!

- Я ничего не помню, - тихо повторил я. (s. 146)

„Já jsem Viktorova žena!“

„Jakého Viktora?“ zeptal jsem se. Zdálo se, že mám klidný hlas, úplně bez emocí.

„Spíte nebo co?“ zakřičela.

„Chápete, co jsem vám řekla? Bože, chápete, co se stalo? Byli jsme u vás loni, vzpomínáte si, na oslavě narozenin!“

„Na nic si nevzpomínám,“ řekl jsem.

„Přišli jsme s Taruševičovými!“

„Na nic si nevzpomínám,“ zopakoval jsem tiše. (s. 27)

V moderní literatuře je tendence k uvolňování syntaktické stavby a hojnějšímu užití souřadných souvětí, která mají velmi blízko k hovorové parataxi mluveného jazyka.

„Složitá, někdy až přetížená souvětí, přeplněná vsuvkami, doplňky a odbočkami, slouží jako stylistický prostředek v moderní próze, která setřela ostré předěly mezi popisem a vyprávěním a na malých plochách spojuje a často střídá např. vyprávění děje, charakteristiku osoby, popis prostředí a znovu děj, zachycované přitom s velkým množstvím původních detailů, atd.“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 79)

А лично я, па, не потерплю предательства. Никогда и ни от кого. Это я решил твердо... Она знаешь как рыдала! А я показал себя настоящим мужиком. Я был холоден и вежлив, насмешливо вежлив. Она меня слезами орошала, а я сказал, что сожалею, очень сожалею, что доставил столько огорчений, и понимаю впечатлительную натуру, которая отдает предпочтение великолепным бицепсам Романюка. Тем более, сказал я язвительно, что самый могучий, самый чугунный бицепс у Романюка находится там, где у других людей помещается мозг... Неплохо, да, па? Клянусь, это была импровизация. Почти... (s. 158)

A já osobně, tati, nesnesu zrádcovství, nikdy a od nikoho. Rozhodl jsem se vyřešit to jednou provždy. Víš, jak brečela? Zachoval jsem se jako opravdovej chlap. Byl jsem chladnej a zdvořilej, jízlivě zdvořilej. Bulila a já na to, že je mi líto, hrozně líto, že jsem způsobil tolik bolesti, ale že chápu tu citlivou povahu, která dala přednost skvělejším Romaňukovejm bicepsům, tím spíš, řek jsem kousavě, že nejsilnější a nejtvrdší sval má Romaňuk tam, kde maj ostatní lidi mozek... Dobrý, ne? Přísahám, tati, že to byla improvizace. Teda skoro... (s. 38)

Velmi jemným prostředkem ke zdůraznění popisované skutečnosti je pořádek slov. Vedle objektivního (tj. běžného, neutrálního) pořádku slov může autor využít tzv. inverze, obráceného neboli subjektivního pořádku slov, který působí emocionálně:

- *Я б и фамилию Виктора себе присобачил, только боюсь, что... (s. 138)*
I Viktorovo příjmení bych si vzal, jen se bojím... (s. 21)
- *Я даже имени ее не знал. (s. 144)*
Ani jsem neznal její jméno. (s. 25)
- *Но вот один вопрос я бы ей задал. (s. 147)*
Jednu otázku bych jí přece jen položil. (s. 28)
- *Она ничего, забавная. Глупая только очень. (s. 157)*
Je v pohodě, srandovná. Akorát děsně hloupá. (s. 37)

Autor může využít četných odchylek od větné stavby, mezi něž patří např. elipsa, aposiopese, anakolut, figury (epizeuxis, anafora, epifora, epanastrofa).

➤ Aposiopese

Aposiopese je neukončená výpověď, nenadále odmlčení, nedopovězení započaté věty, graficky označovaná zpravidla třemi tečkami. V moderní literatuře je to prostředek náznamu, neukončenosti, „nedopovězenosti“.

- Мама всегда была больным человеком - почки, гипертония, то-се, а главное, органы, которые предназначены для этого дела, ну, ты взрослый парень, сам понимаешь... Восемь лет... (s. 141)

Matka byla vždycky nemocná – ledviny, vysoký tlak, jednou to a pak zas tamto, a hlavně ty orgány, které jsou potřebné k... no, však jsi už velký kluk, chápeš... Osm let... (s. 24)

- Да, это правда, что я не забыл и не простил ей никогда, но - не предательства, нет - все мы слабые люди, сынок, и всякое может случиться с человеком. (s. 142)

Jo, je to tak, nezapomněl jsem a nikdy jí neodpustil...ne zradu, to ne – všichni jsme jen lidi, chlapče, a může se stát cokoliv... (s. 24)

➤ Figury

„Figury jsou syntaktické konstrukce vznikající pravidelným opakováním na určitém, vždy stejném místě ve verši nebo ve větě.“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 82). Jednou z figur je opakování slova ve větě nebo v delším textu, ne však těsně za sebou:

- **anafora** je slovní figura, opakování shodného slova nebo skupiny slov na začátku za sebou jdoucích veršů nebo vět

- Твоя фамилия, твое отчество. (s. 164)

Тvé příjmení, tvé jméno po otci. (s. 43)

- Никто и никогда не вырвет из меня этих слов! Никто и никогда не заставит меня рассказать ему правду! (s. 169)

Nikdo nikdy ze mě nedostane tato slova! Nikdo nikdy mě nepřinutí... (s. 47)

- Послезавтра, подумал я, послезавтра... (s. 164)

Позítří, přemítal jsem, pozítří... (s. 43)

- **epifora** je opakem anafory. Jedná se o opakování slova nebo skupiny slov na konci za sebou jdoucích vět nebo veršů.
  - Она не знала, что ничего у нас не наладится, ничего... (s. 150)
Netušila, že u nás už se nesrovná nic, vůbec nic... (s. 31)

- **epizeuxis** je figura, která je založena na opakování stejného slova nebo slovních spojení za sebou.
  - Она говорила быстро, сбивчиво, плача и мерца в полутьме глянцево-потным лбом, а я думал только: послезавтра, послезавтра. (s. 166)
Mluvila rychle a nesouvisle, plakala, zpocené čelo se jí v polotmě lesklo a já si jen opakoval: pozítří, pozítří... (s. 45)

- **epanastrofa** je figura, která je založena na opakování stejného slova či slovních spojení na konci jednoho a na začátku následujícího verše, popř. věty.
  - Надо было догнать его, сказал я себе, догнать и вытрясти его жалкую душонку. (s. 163)
Měl jsem ho dohnat, řekl jsem si, dohnat a vytrást z něj tu jeho ubohou dušičku. (s. 42)
  - По тому, как тихо, словно приготавливая меня, она вошла, я все понял. Я все понял, мужик, и, ей-богу, не стоило даже начинать этот бесполезный разговор. (s. 164)
Podle toho, jak tiše vešla, jako kdyby mě chtěla na něco připravit, jsem všechno pochopil. Všechno jsem pochopil, chlape, a přísámbohu, že nemělo smysl ten zbytečný rozhovor vůbec začínat. (s. 43)

12. ODLÍŠNOSTI VÝCHOZÍHO (RUSKÉHO) A CÍLOVÉHO (ČESKÉHO) JAZYKA

„Překladaelé jsou lidé, a proto se dopouštějí chyb. Jejich chyby v překladu však nemusí být vždy chybami v pravém slova smyslu, tj. prohřešky proti kvalitativním rozdílům mezi východiskovým jazykem a češtinou, nýbrž také – a to mnohem častěji – chybami v širokém smyslu stylistickými, kam řadíme jednak případy neobratného zacházení s mateřštinou, jednak chyby podmíněné tím, že jednotlivé jazyky využívají stejných (resp. obdobných) systémových prostředků v konkrétním textu různou měrou, ev. v odlišných situacích.“

(PŘEKLÁDÁNÍ A ČEŠTINA 2003, s. 47)

Z hlediska svého původu jsou si ruština a čeština jako jazyky slovanské poměrně blízké. Mnoho slov, slovních spojení nebo syntaktických struktur se v ruštině a češtině formálně shodují nebo podobají, nicméně vedle nich existuje celá řada jevů odlišných (např. rozdíly ve slovesné, substantivní či adjektivní rekcii). Při překladu je nezbytné zachovat invariant sdělení, text se však musí přizpůsobit formální a stylistické struktuře cílového jazyka. Překladatel se vždy ocitá pod tlakem výrazové stránky jazyka originálu a tento tlak je tím větší, čím si jsou oba jazyky bližší.

Proto je při překládání z typologicky podobných jazyků, jako jsou čeština a ruština, nutné neustále si uvědomovat odlišnosti, které mezi těmito jazyky existují, abychom předešli zápornému přenosu, tzv. interferenci. Interferovat může lexikální jednotka, vazba, slovosled, jako příklad interference se často uvádí i frazeologismus přeložený po částech. Podle autorů knihy Překládání a čeština se při interferenci překladaatel nedopouští chyby v pravém slova smyslu, počíná si však stylisticky neobratně.

V této kapitole bych chtěla pojednat o způsobech, jak se vyvarovat některých interferenčních chyb, přičemž budu pracovat s materiálem z vlastního překladu povídky. Jednotlivými překladovými transformacemi se pak bude podrobněji zabývat kapitola č. 15.

V ruštině stejně jako v češtině existují transgresiva (přechodníky) jako neurčité slovesné tvary. Zatímco v ruštině se jedná o prostředky stylisticky bezpříznakové, běžné v umělecké i neumělecké literatuře, v češtině se přechodníky postupem času přestaly během užívat pro jejich silně archaizující příznakovost.

Proto jsem při překladu dala přednost jiným řešením, zejména užití vedlejších vět nebo předložkových konstrukcí. Další možností je překlad větou hlavní nebo infinitivem.

- ...Ну что ж, наивно думать, что мальчик проживет всю жизнь, так и **не узнав** правды. (s. 141)
*...No budiž, bylo by naivní myslet si, že chlapec prožije celý život, **aniž by se dozvěděl pravdu.*** (s. 23)
- - Туда! Туда! - крикнула она надрывно, толчками и, кажется, **плача.** (s. 145)
*„Ne, ne, nespletla!“ vykřikla hystericky. Zdálo se mi, že **plakala.*** (s. 27)
- И, почему-то **понижив** голос, добавила: ... (s. 153)
*Pak bůhví proč **ztišila hlas a dodala:** ...* (s. 34)
- Она кричала шепотом, **глядя** на меня сквозными от ненависти глазами, **давясь** слезами и иступленной яростью. (s. 165)
*Křičela šeptem a **dívala se na mě očima plnýma nenávisti, dusila se slzami a zuřivým vztekem.*** (s. 44)
- Да и странно было бы уехать, **не объяснившись.** (s. 147)
*...a taky by mi přišlo divné odjet **bez vysvětlení.*** (s. 28)

Také participia (přídavná jména slovesná) jsou v ruštině obvyklá a setkáváme se s nimi častěji než v češtině. „Podle většiny definic tvar tvořený od sloves mající některé vlastnosti společné se slovesy (zvl. dědí valenci, má vid, je citlivý vůči slovesnému rodu), jiné naopak s adjektivy (zvl. vyjadřuje jmenný rod a v jeho rámci i životnost jako výraz shody); neurčitý tvar slovesný.“ (ESČ 2002, s. 311)

Stejně jako přechodníkové konstrukce se i participia v ruském textu vždy oddělují čárkami. Český překlad s použitím participia bývá často nevhodný, proto se participia do češtiny obvykle překládají předložkovou konstrukcí, vedlejší větou přívlastkovou nebo samostatnou hlavní větou.

- Помнишь, на Голубых озерах цаплю, **похожую** на твоего Кирилл Саныча! Ох, умора! (s. 140)
*Vzpomínáš, jak jsme viděli na Tyrkysovejch jezerech volavku? **Byla úplně jak ten tvůj Kiril Sanyč! To byla sranda!*** (s. 23)
- Это нежность **подползающего** удава, заранее **жалеющего** свою жертву. (s. 142)
*Je to něžnost **blížícího se hroznýše, který už dopředu lituje svou obět.*** (s. 24)

Ruský jazyk také mnohem méně než čeština užívá přivlastňovací adjektiva, přivlastňovací vztah se v ruštině nejčastěji vyjadřuje pomocí genitivu substantiv:

- Да я и есть **жена Виктора!** (s. 146)
*„Já jsem **Viktorova žena!**“ (s. 27)*
- ...понимаю впечатлительную натуру, которая отдает предпочтение великолепным **бицепсам Романюка...** (s. 158)
*...chápu tu citlivou povahu, která dala přednost skvělejším **Romaňukovejm bicepsům...** (s. 38)*

V ruštině je běžné používání tzv. záporných adjektiv, která pak do češtiny překládáme opozitem nezáporného ruského slova (jde o tzv. antonymický překlad):

- **Неплохо**, да, па? (s. 158)
***Dobry**, ne? (s. 38)*
- Замачивайте пеленки в ведре, **немного** марганцовки и мыла, потом прополоскайте, и все! (s. 152)
*Plínky nechte odmočit v kýmblu, přidejte **trochu** hypermanganu a mýdla, pak je vymáchejte a hotovo! (s. 33)*
- Тебе следует помягче быть с мамой, говорю я, мама замечательный человек, просто она **нездорова** и много чего в жизни перенесла... (s. 170)
*Musíš být na mámu hodnější, říkám, máma je vynikající člověk, jen je **nemocná** a dost si toho v životě vytrpěla... (s. 48)*

Mezi ruštinou a češtinou existuje také celá řada rozdílů v oblasti užívání zvratných sloves. Existují slovesa, která jsou v češtině zvratná, v ruštině však zvratný tvar nemají, a naopak. Nejdříve uvádím příklady sloves, která jsou v češtině zvratná a v ruštině nezvratná:

- Свет в окне напротив погас, а я никак не мог заставить себя **лечь** и заснуть. (s. 151)
*Světlo v okně naproti zhaslo, ale já jsem se nedokázal donutit jít **si lehnout** a usnout. (s. 32)*
- Я **начинал говорить** с тобой уже на выходе из метро. (s. 155)
***Začínal jsem si s tebou povídat** už cestou z metra. (s. 36)*

Druhou skupinu tvoří opačný případ, tedy slovesa v ruštině zvratná, v češtině nezvratná:

- Наша с тобой жизнь должна была **кончиться** послезавтра. (s. 165)
Náš život měl skončit pozítří. (s. 44)
- - Значит, я могу **надеяться**... (s. 168)
„Znamená to, že mohu doufat...“ (s. 47)
- Обстоятельства **распорядились** так, что наше невыносимое мучительное сосуществование должно **прекратиться**. (s. 164)
Okolnosti to zařídily tak, že to naše bolestné soužití musí skončit. (s. 43)
- Он **останется** со мной, он должен **остаться** со мной, ведь, кроме него, у меня нет никого на свете... (s. 169)
Zůstane se mnou, musí zůstat se mnou, vždyť na světě nemám nikoho než jeho... (s. 48)

U sloves v obou jazycích se často setkáváme s rozdílnou rekcí, „tj. omezením výběru pádu *dominovaného členu*“ (ESČ 2002, s. 115), tedy ustálenou vazbou k jinému pádu:

- **похож на кого (akuz.)** x **подобный кому (dat.)**
Наверное, на Виктора похож? (s. 148)
Asi je podobný Viktorovi, ne? (s. 29)
- **отнимать у кого (gen.)** x **brát кому (dat.)**
И при мысли об этом меня дрожью прошибала ярость зверя, у которого отнимают детеныша. (s. 161)
I při pouhé myšlence jsem se vzteky roztřásl jako zvíře, kterému berou mládě. (s. 41)
- **кричать кому (dat.)** x **кřičet на кого (akuz.)**
Нонка прибегает в кухню - глазища вытаращены, челка прыгает, и кричит родителям... (s. 157)
Nonka běží do kuchyně – oči vykulený, ofina jí poskakuje, a křičí na rodiče... (s. 37)
- **влюбиться в кого (akuz.)** x **zamilovat se do кого (gen.)**
Да ни в кого я не влюблен, отстань, чего ты привязался! (s. 157)
Ale nejsem do nikoho zamilovanej, nech toho, co tě to zas chytlo! (s. 37)
- **наблюдать за кем (instr.)** x **pozorovat кого (akuz.)**
Вот я наблюдаю за своими... (s. 158)
Pozoruju takhle naše... (s. 38)

- **подумать про кого (akuz.) x pomyslet si o kom (lok.)**
А главное - все равно, что про меня подумают. (s. 159)
A hlavně – je mi úplně fuk, co si o mně lidi pomyslej. (s. 38)
- **обращать внимание на кого (akuz.) x věnovat pozornost komu (dat.)**
Ты был общительным, забавным мальчуганом и мгновенно заводил знакомства со всяким, кто обращал на тебя внимание. (s. 160)
Byl jsi společenský, zábavný klučina a hned ses skamarádil s každým, kdo ti věnoval trochu pozornosti. (s. 40)

Pro ruštinu je typická větší nominálnost, tedy jmenný charakter jazyka a častější užívání elips a infinitivních vazeb než v češtině. Překladatel by proto neměl lpět na gramatické struktuře originálu, slovesné vyjádření textu přidává na přirozenosti a věrohodnosti:

- **Замачивайте пеленки в ведре, немного марганцовки и мыла, потом прополоскать, и все! Иначе не настираетесь!** (s. 152)
Plínky nechte odmočit v kýblu, přidejte trochu hypermanganu a mýdla, pak je vymáchejte a hotovo! Jinak to nikdy nevuperete! (s. 33)
- **Всю ночь крутилась муторная карусель - тяжелое, давящее сердце, детство, а в полвосьмого меня разбудил звонок.** (s. 145)
Celá noc byla jako únavný kolotoč – těžké srdce se svíralo, hlavou mi vířily vzpomínky na dětství, a o půl osmé mě vzbudil telefon. (s. 27)

Ruština ve srovnání s češtinou častěji užívá verbonominálních spojení. Ta jsou tvořena obecným, abstraktním slovesem a substantivem, které je nositelem významu. V některých případech lze v češtině najít přesné ekvivalenty, jindy volíme plnovýznamové sloveso:

- ... которая **отдает предпочтение** великолепным бицепсам Романюка (s. 158)
...která dala přednost skvělejším Romaňukovejším bicepsům (s. 38)
- **бабка, подпавшая под твое обаяние** (s. 160)
babička, kterou jsi okouzlil (s. 40)

Hojnější je také využití pasivních konstrukcí, zatímco čeština dává přednost aktivním:

- **Спрашивается** - что люди делают вдвоем в чужом подъезде? Конечно, целуются... (s. 157)
- **Tak se ptám** – co asi můžou dva lidi spolu dělat v cizím domě? Jasně, že se líbali... (s. 37)

- Билеты уже **взяты**. (s. 164)

Už máme lístky. (s. 43)

Co se týče slovosledu, i zde můžeme najít jisté odlišnosti mezi ruštinou a češtinou. Konstrukcí, která je poměrně typická pro ruštinu, v češtině se však nevyskytuje, je tzv. interpoziční slovosled neboli obmykání. Při obmykání je mezi člen určující a určovaný vložena rozšiřující informace. Do češtiny se obmykání překládá často vedlejší větou přívlastkovou, můžeme využít také participia nebo větnou konstrukci zcela přehodnotit.

- - Какого Виктора? - спросил я. Кажется, у меня был очень спокойный, **замороженный до бесчувствия** голос. (s. 146)

„Jakého Viktora?“ zeptal jsem se. Zdálo se, že mám klidný hlas, úplně bez emocí.

(s. 27)

- Впрочем, что может расчитать **обезумевшая от горя** женщина... (s. 146)

Ale kdoví, co se děje v hlavě ženy šílené bolestí... (s. 28)

Výrazným stylistickým rozdílem mezi oběma jazyky je také existence tzv. obecné češtiny - „spontánní mluvený jazyk soukromé a poloveřejné komunikace, regionálně i sociálně málo příznakový, který se z pozice jedné z nestandardních forem češtiny dostává do postavení jejího substandardu, nižšího standardu.“ (ESČ 2002, s. 81). V ruštině obdobný obecný útvar neexistuje, uplatňuje se nespisovný hovorový jazyk (slang, dialekty) nebo „prostorečije“ jako nespisovné, stylisticky snížené lexikum. Při své práci jsem usilovala o to, aby překlad působil vyváženě, aby vyjádření citového projevu v řeči postav bylo adekvátní a přirozené. Hovorovosti a nespisovnosti se v ruštině dosahuje především pomocí částic, citoslovcí a emocionálně zabarvených slov, teda převážně lexikálními prostředky, zatímco charakteristické rysy obecné češtiny nacházíme zejména v rovině morfologické. V českém překladu jsem podobného efektu dosáhla užitím obecné češtiny, spolu s užitím slov citově zabarvených a expresivních.

- *Что на днях было, к примеру: сидели мы на кухне, завтракали. Я, не помню уже по какому поводу, говорю матери, мол, что за имя вы с отцом мне выбрали - Филипп! Дура классная уже раза два острила, что мой аттестат будет филькиной грамотой. Не могли назвать каким-нибудь нормальным Сашей или Димой?* (s. 143)

- *Tak třeba ted'ka: seděli jsme v kuchyni a snídali. Já, už ani nevím proč, říkám matce, prej, co jste mi to s tátou vybrali za jméno – Filip! Ta kráva třídní už dvakrát dělala vtipy, že u maturity budu hledět jak Filip na jelito. To jsem se nemoh jmenovat nějak normálně, Saša nebo Dima? (s. 25)*

- *Вот я наблюдаю за своими: знаешь, бывает, за день насобачатся, особенно если оба в плохом настроении. Послушаешь, так и она ему жизнь испортила, и он ей что-то там поломал, а вечером, глянь - она ему валидолчик тащит, а он ей пластырь куда-нибудь лепит. Идиллия!.. Так что смотри, па, если тянет на такую бодягу - валяй женись. А я, например, никогда не женюсь. Правда-правда, чего ты улыбаешься? (s. 158)*

- *Pozoruju takhle naše: víš, jak to chodí, přes den se pošťekaj, zvlášť když maj oba blbou náladu. Posloucháš, jak mi zničila život, a co všechno jí on proved, a večer hele – ona mi nese prášek od bolení hlavy, on jí někam lepí náplast. Idylka!... Takže jak chceš, tati, jestli tě to bere – dělej, ožeň se. Třeba já se nikdy neožením. Fakt, čemu se směješ? (s. 38)*

13. PŘEKLAD FRAZEOLGIZMŮ

Překlad frazeologických jednotek je již tradičně považován za velký problém při překladu umělecké literatury a je také důležitým kritériem, podle něhož lze kvalitu překladu hodnotit. Frazeologizmy jsou totiž v některých případech národně specifické, mohou vyvolávat konotace, spojené se životem daného národa. Proto je jim věnována velká pozornost jak v samotném procesu překládání, tak i v překladatelské teorii.

Obecně můžeme říci, že *„při překladu frazeologismu jde často o to, nikoliv překládat, nýbrž dosazovat, substituovat to, co se v dané situaci v daném jazyce říká“*. (PŘEKLÁDÁNÍ A ČEŠTINA 2003, s. 85). Na tom, že frazeologizmy nelze překládat podle komponentů, nýbrž globálně, se teoretikové překladu shodují. Na to, jaký by měl být konkrétní postup, však existují v odborné literatuře různé názory.

Na jedné straně se velký počet teoretiků domnívá, že nejvhodnějším překladem frazeologické jednotky je překlad pomocí jiné frazeologické jednotky, protože při jiném překladu dochází ke ztrátě expresivity, případně k jiným posunům v překladu.

Na druhé straně se objevují názory jiné, které vychází z toho, že překlad frazeologické jednotky jinou frazeologickou jednotkou není v každém případě vhodný. Překlad frazeologizmu pomocí jiné frazeologické jednotky by podle některých odborníků také způsobil posuny či ztráty v překladu.

T. Jadlovský se například domnívá, že většina frazeologických jednotek je ve svých konotacích spojena s daným národem a použití frazeologického ekvivalentu vede ke ztrátě takového zabarvení. Jadlovský proto v některých případech doporučuje raději využít kompenzace, která umožňuje zachovat všechny důležité překladatelské aspekty: *„...Tento postup může být v určitých kontextech dokonce i výhodnější než užití takového analogického frazému, jehož význam v podstatě odpovídá originálu, ale má nadbytečný významový odstín, stejně tak je tento postup lepší než užití ekvivalentů či analogií vnímaných jako stylisticky posunutých vůči originálu (například výrazy zastaralé, dialektní nebo slangové).“* (JADLOVSKÝ 2009, s. 11)

Je třeba poznamenat, že existují i jednotky, které v jazyce překladu ekvivalent nemají. Jedná se o tzv. bezekvivalentní frazeologizmy. Jejich podíl je v rusko-českém frazeologickém slovníku L. Stěpanové asi 10 %.

Existuje několik doporučených způsobů, jak je přeložit, např. kalkováním, opisem s kompenzací na jiném místě, nebo lexikální jednotkou. Ve všech případech ale dochází ke ztrátám.

Výše uvedené názory odrážejí také překladatelské klasifikace frazeologických jednotek. Klasifikace použitých ekvivalentů při překladu frazeologizmů byly vypracovány několika teoretiky, najdeme je například u M. Hrdličky či u bulharských teoretiků S. Vlachova a S. Florina. Práce S. Vlachova a S. Florina rozlišuje v podstatě tři možnosti překladu frazeologické jednotky, a to:

- 1) překlad rovnocenným frazeologizmem v jazyce překladu
- 2) překlad pomocí relativního frazeologického ekvivalentu (frazeologického analogu)
- 3) překlad pomocí individuálního frazeologizmu, který překladatelé používají v překladu v tom případě, že k frazeologizmu, použitému v díle, nenajdou vhodný frazeologický ekvivalent v jazyce překladu
(ВЛАХОВ, ФЛОРИН 1986, s. 233-238).

Bulharští teoretikové tedy vycházejí z názoru, že by se v překladu frazeologických jednotek měl používat – pokud existuje – ekvivalent frazeologický.

Z klasifikací frazeologizmů pro překlad je možné uvést ještě jednu, která pracuje přímo s rusko-českým materiálem; jejím autorem je český teoretik překladu M. Hrdlička. Ten přímo rozlišuje typy ekvivalentů, odvolává se na dva výše uvedené bulharské teoretiky a dělí ekvivalenty v překladu frazeologizmů na: frazeologické ekvivalenty, neúplné frazeologické ekvivalenty, relativní frazeologické ekvivalenty a frazeologické analogy (HRDLIČKA 2003, 149-152). Opět tedy lze konstatovat, že práce vychází z překladu frazeologizmu frazeologizmem jako nejlepšího možného.

Pokud obě teorie zobecníme, můžeme se zaměřit na dva základní způsoby překladu frazeologizmů: na překlad pomocí frazeologického ekvivalentu a na překlad pomocí ekvivalentu nefrazeologického.

V překládané povídce jsem využila oba postupy. V díle, kterému se má diplomová práce věnuje, se vyskytuje 32 běžně užívaných frazeologických jednotek. Z uvedených 32 frazeologických jednotek jsem zvolila ve většině případů (tj. u 25 jednotek) **ekvivalent frazeologický**:

- не кот начихал je/není to brnkačka
*Видишь ли, мне исполнилось в тот год сорок лет. Когда мужчине стукнет сорок, это, как ты говоришь, **не кот начихал**. Мне было сорок лет, и я кое-что умел в своем деле, и вот у меня родился сын. (s. 145)*
*Vidiš, a to mi tehdy bylo čtyřicet. Když má chlap na krku čtyřicítku, není to, jak ty říkáš, **brnkačka**. Bylo mi čtyřicet, už jsem ve svém oboru leccos dokázal a najednou se mi narodil syn. (s. 26)*
- не кот начихал nejši žádný běčko
*По химии тоже трояк, но более жизнеспособный... Знаешь, сказал я ему, сам удивляюсь, в кого я такой тупой? Все-таки мать - конструктор, баба толковая, ты у меня вообще: **не кот начихал**, изобретатель с медалями, три кило патентов. А я как увижу эти ряды формул, так мне тошно становится, вот здесь, под ложечкой. (s. 139)*
*Z chemie mám taky trojku, ale s tou by se snad dalo něco dělat. Víš, řek jsem mu, sám se divím, po kom jsem tak tupej? Máti je konstruktérka, chytrá baba, a **ty taky nejši žádný běčko**, vynálezce s vyznamenáníma, milion patentů. (s. 21)*
- плевать в потолок válet si šunky
*А никем не хочу... Нет, правда, никем не хочу быть. Ну, ты меня серьезно спрашиваешь, а я серьезно отвечаю. Нет, ты не так понял. Не в смысле - **плевать в потолок**. (s. 140)*
*Ničím. Ne, fakt, nechci bejt ničím. Ptáš se mě vážně, a já ti vážně odpovídám. Ale ne, tys mě nepochopil. Ne že si budu **válet šunky**.(s. 22)*
- ни к селу ни к городу bylo to úplně mimo mísu
 ➤ совсем не из своей оперы není to vůbec jeho parketa
*Только я пошутил про этот самый остеохондроз, Виктор вдруг ни с того ни с сего ка-ак шарахнет кулаком по столу и давай нести всякую ахинею: тра-та-та благодарность, тра-та-та уважение к матери, ну **ни к селу, ни к городу**, а главное, **совсем не из своей оперы**. Какой-то воспитательный момент из плохой телевизионной киношки. (s. 143)*
*A jak jsem si dělal z tý osteochondrózy srandu, Viktor najednou z ničeho nic bouchl pěstí do stolu a začal: bla-bla-bla vděčnost, bla-bla-bla úcta k matce, no **bylo to úplně mimo mísu a hlavně to není vůbec jeho parketa**. Výchovnej moment jako z nějaký pitomý televizní estrády. (s. 25)*
- меня как обухом (s. 140) jako by mě praštili po hlavě (s. 23)
 ➤ запахло жареным (s. 141) dostáváme se na tenký led (s. 23)
 ➤ когда тебя прошибает холодный пот (s. 141) když mu na zádech vyvstane ledový pot (s. 23)
 ➤ расставить по местам (s. 141) uvést na pravou míru (s. 23)
 ➤ катиться ко всем лешим (s. 144) jít ke všem čertům (s. 26)

➤ открыть новую страницу своей жизни (s. 146)	obrátit list a začít znova (s. 28)
➤ принимать свое хозяйство (s. 146)	sníst, co si nadrobil (s. 28)
➤ катиться к такой-то матери (s. 147)	táhnout k čertu (s. 28)
➤ краше в гроб кладут (s. 147)	jen ji položit do rakve (s. 28)
➤ валиться с ног (s. 148)	padat únavou (s. 29)
➤ молоть галиматью (s. 148)	plést páté přes deváté (s. 29)
➤ взять себя в руки (s. 153)	vzmužit se, dát se dohromady (s. 47,33)
➤ лица на вас нет (s. 153)	krve by se ve vás nedořezal (s. 33)
➤ валить отсюда на все четыре (s. 155)	vzít nohy na ramena (s. 35)
➤ Ни черта не читает, ни черта не знает, зато общественница. (s. 157)	Nečte, neví ani houby, zato je aktivní! (s. 37)
➤ Да черт их знает почему. (s. 159)	bůh ví proč (s. 39)
➤ незнакомую чету, случайно пришедшую на огонек (s. 161)	cizí pár, který se náhodou zastavil na kus řeči (s. 40)
➤ эти слова покоробили меня холодной уверенностью в том, что ... (s. 168)	v tu chvíli mi přeběhl mráz po zádech a já si byl jist, že ... (s. 47)
➤ у нас свои счета (š. 142)	mám s ní své účty (s. 24)
➤ тебе абсолютно до лампочки (s. 144)	je ti to fuk (s. 26)
➤ это тебе раз плюнуть (s. 158)	to zvládneš raz dva (s. 38)

V dalších sedmi případech jsem použila **jiný než frazeologický překlad**:

➤ беречь открытую рану (s. 139)	je to citlivý místo (s. 21)
➤ это его хлеб (s. 139)	dyť v tom dělá (s. 22)
➤ черт бы меня подрал (s. 141)	k sakru (s. 23)
➤ руки не доходят (s. 151)	není kdy (s. 31)
➤ все они осточертели мне до чертиков (s. 159)	všichni se mi děsně zprotivili (s. 39)
➤ любовь любовью, а грызня грызней (s. 159)	sice se máme rádi, ale občas se pěkně žerem (s. 39)
➤ он не лез в душу (s. 159)	nevtíral se (s. 39)

Jak jsem již uvedla, takovýto překlad by mohl podle některých názorů vést k určitým ztrátám, zejména ke ztrátě expresivity. Nefrazeologický překlad by tedy měl být nějak kompenzován, například použitím frazeologizmu na jiném místě v překladu. V překládané povídce jsem ale použila jiný způsob kompenzace expresivity. Tuto kompenzaci je možné zaznamenat u 3 frazeologizmů hned na tom místě, kde se v originálu vyskytoval frazeologismus – na těchto místech jsem použila (příp. přidala) expresivně zbarvené slovo, nebo někdy několik takto zbarvených slov:

➤ это его хлеб	dyť v tom dělá
➤ все они осточертели мне до чертиков	všichni se mi děsně zprotivili
➤ любовь любовью, а грызня грызней	sice se máme rádi, ale občas se pěkně žerem

Takovýto překlad lze zdůvodnit neobvyklostí těchto frazeologizmů a náročností jejich překladu: žádný z uvedených frazeologizmů jsem totiž nenašla ani v Rusko-českém frazeologickém slovníku L. Stěpanové, ani v jiných překladatelských pomůckách, mimo jiné také proto, že se nejedná vždy o použití frazeologické jednotky v její výchozí podobě.

Poněkud problematický byl překlad následujícího frazeologizmu:

- руки не доходят   není kdy
- Да... - она усмехнулась. - Занавески бы повесить, да **руки не доходят**. Мы скоро съедем, - добавила она.
- „Ach tak,“ usmála se. „Měla bych si pověsit záclony, ale to víte, **není kdy**. Brzy odjedeme,“ dodala.

V tomto případě byl překlad ztížen tím, že se jednalo o bezekvivalentní frazeologismus. Podle Rusko-českého frazeologického slovníku tento frazeologismus frazeologický ekvivalent nemá. Slovník proto navrhuje pouze opisný, tedy nefrazeologický překlad, případně překlad vzdálenějším frazeologickým ekvivalentem: „+ *nemůže se k čemu dostat, ještě neměl čas na co; co není v čích silách*“ (STĚPANOVA 2007, s. 655)

Já jsem zvolila synonymní, avšak úspornější, hovorovější variantu „není kdy“, která dle mého názoru více vystihuje únavu, beznaděj, určitou rezignaci ženy v popisované situaci.

Pro podrobnější rozdělení uvedených frazeologizmů jsem zvolila klasifikaci Florina a Vlachova, jelikož se domnívám, že se pro potřeby hodnocení vlastního překladu hodí lépe než jiné. V základním členění opět vycházím z rozdělení na překlad frazeologický (který dále rozlišuji na překlad rovnocenným frazeologizmem, relativním frazeologickým ekvivalentem, individuálním frazeologizmem) a překlad nefrazeologický.

13.1. překlad frazeologický

13.1.1. překlad rovnocenným frazeologizmem v cílovém jazyce

- когда тебя прошибает холодный пот   když mu na zádech vyvstane ledový pot
- катиться ко всем лешим   jít ke všem čertům

13.1.2. překlad pomocí relativního frazeologického ekvivalentu

- не кот начихал   je to brnkačka
- не кот начихал   nejsi žádný béčko
- плевать в потолок   válet si šunky
- меня как обухом   jako by mě praštili po hlavě
- запахло жареным   dostáváme se na tenký led
- расставить все по местам   uvést na pravou míru
- ни к селу ни к городу   bylo to úplně mimo mísu
- совсем не из своей оперы   není to vůbec jeho parketa
- открыть новую страницу своей жизни   obrátit list a začít znovu
- принимать свое хозяйство   sníst, co si nadrobil
- краше в гроб кладут   jen ji položit do rakve
- катиться к какой-то матери   táhnout k čertu
- молоть галиматью   plést páté přes deváté
- взять себя в руки   vzmužit se, dát se dohromady
- лица на вас нет   krve by se ve vás nedořezal
- валить отсюда на все четыре   utíkat odsud, co mi síly stačily
- Ни черта не читает, ни черта не знает, зато общественница.   Nečte, neví ani houby, zato je aktivní!
- Да черт их знает почему.   bůh ví proč

➤ незнакомую чету, случайно пришедшую на огонек	cizí pár, který se náhodou zastavil na kus řeči
➤ эти слова покорибили меня холодной уверенностью в том, что ...	v tu chvíli mi přeběhl mráz po zádech a já si byl jist, že ...
➤ у нас свои счета	mám s ní své účty
➤ тебе абсолютно до лампочки	je ti to fuk
➤ это тебе раз плюнуть	to zvládneš raz dva

13.1.3. **překlad pomocí individuálního frazeologizmu**, který překladatelé používají

v překladu v tom případě, že k frazeologizmu, použitému v díle, nenajdou vhodný frazeologický ekvivalent v jazyce překladu

➤ беречь открытую рану	je to citlivý místo
➤ это его хлеб	dyť v tom dělá
➤ руки не доходят	není kdy
➤ валиться с ног	padat únavou

13.2. **překlad nefrazeologický**

➤ он не лез в душу	nevtíral se
➤ черт бы меня подрал	ksakru
➤ все они осточертели мне до чертиков	všichni se mi děsně zprotivili
➤ любовь любовью, а грызня грызней	sice se máme rádi, ale občas se pěkně žerem

Z uvedených 32 frazeologických jednotek jsem zvolila ve většině případů (tj. u 28 jednotek) překlad frazeologický. Rovnocenný frazeologismus v jazyce překladu bylo možné použít pouze ve dvou případech, u ostatních frazeologických jednotek jsem při překladu využila relativního a individuálního ekvivalentu.

Jak uvádí V. Straková: „*Frazeologismy jsou „kořením jazyka“ a jako takové nejsou vždy jednoznačně či snadno transponovatelné do jazyka jiného. Proto musí překladatel buď vybírat – je-li z čeho – nebo použít opisu, kompenzace, dotvořit výraz, apod.*“ (PŘEKLÁDÁNÍ A ČEŠTINA 2003, s. 89)

Nefrazeologický překlad jsem zvolila ve čtyřech případech, nicméně kompenzovala jsem jej expresivními výrazy s prvky obecné češtiny.

„Frazeologismus jako výrazný prostředek živého, neotřelého vyjadřování je charakteristický pouze pro některé mluvčí v běžné komunikační praxi a jen pro některé autory a postavy v jejich díle.“ (PŘEKLÁDÁNÍ A ČEŠTINA 2003, s. 89)

Pro Dinu Rubinovou jsou frazeologizmy nezbytnou součástí autorského stylu, ožívují a ozvláštňují text, proto jsem jim při překladu povídky věnovala náležitou pozornost. Vždy jsem se snažila do popisované situace vžít, plně si ji představit a podle toho jsem volila překladový protějšek. Práce se slovníky pro mě tedy byla nezbytná, nepovažovala jsem však za nutné vždy se striktně držet uvedených slovníkových ekvivalentů. Své snahy jsem proto zaměřila na vystižení podstaty použité frazeologické jednotky tak, aby odpovídala co možná nejvíce originálu a autorčině záměru, a současně přispívala ke „čtivosti“ výsledného textu.

14. PŘEKLAD METAFOR

„Metafora je výrazový prostředek, který v jediném pojmenování spojuje dva významy:

1. přímý význam slova pro obraz jevu, 2. na základě vnější podobnosti přenesený význam slova pro označovaný jev sám.“ (TEORIE LITERATURY 1966, s. 72)

Přestože metafora není výrazový prostředek, omezující se zdaleka jen na slovesné umění, překladatelským problémem se stává zejména v umělecké literatuře a také poezii.

„Dříve, než překladatel začne hledat český ekvivalent, musí metaforu interpretovat ve všech jejích hodnotových prvcích.“ (PŘEKLÁDÁNÍ A ČEŠTINA 2003, s. 113)

V podstatě to znamená, že musíme pochopit nejen obsahovou podstatu její obraznosti, ale také míru uzuálnosti – zda se jedná o metaforu zavedenou a běžně užívanou či nezvyklou, originální, klišé. Dále by měl být překladatel schopen posoudit, zda se jedná o metaforu obecně srozumitelnou nebo vázanou na určité prostředí, kulturu, skupinu lidí, apod. Nesmí také zapomenout na formální funkci metafor v textu.

Ideální je pochopitelně situace, kdy je metafora přeložena opět metaforou. Může však dojít i k situaci, kdy metafora v textu zaniká, pak by však měl překladatel využít určité kompenzace, aby nebyl výsledný text nikterak ochuzen. Já jsem při své práci usilovala o překlad metafory metaforou, pouze v některých případech jsem byla nucena přistoupit ke gramatickým či sémantickým změnám a k překladu nemetaforickému.

„Z hlediska závislosti na zvláštностech kulturního systému východiskového jazyka je většina metafor neutrální, založená na pojmenování předmětů a jevů obecně známých, u nichž se při přenosu významu neuplatňuje specifická národní mentalita ani asociace na specifické jevy.“ (PŘEKLÁDÁNÍ A ČEŠTINA 2003, s. 116)

Dále uvádím již konkrétní metafory a zvolená překladatelská řešení:

- *я - камень, и нет мне оправдания, если все мы несчастны... (s. 169)*
jsm kámen a není pro mě omluvy (s. 47)
- *крошечный, орущий, ни в чем не виноватый червячок (s. 149)*
droboučkový, křičící červíček, který se ničím neprovinil (s. 30)

Tyto metafory nezpůsobily žádné překladatelské problémy, což je dáno mimo jiné příbuzností ruštiny a češtiny. Po posouzení veškerých aspektů jsem nakonec zvolila doslovný překlad bez jakýchkoliv změn, jelikož se domnívám, že obraznost zde hovoří sama za sebe a metafora v obou jazycích vyvolává tytéž asociace.

- *Ты спал, выражение маленького лица по-прежнему оставалось директорским, но не сердитым, а важно-умиротворенным. (s. 151)*

*Spal jsi. V obličejí **jsi měl** pořád ten ředitelský výraz, už ne nabručený, ale tak nějak důležitý, vyrovnaný. (s. 32)*

V tomto případě došlo pouze ke gramatické transformaci bez sémantické změny, tj. k záměně jmenného přísudku shodným přívlastkem. Domnívám se, že pokud bychom chtěli metaforu zachovat i po gramatické stránce, bylo by to na úkor čtivosti a v textu by vazba působila jako rusismus.

- *Чего она добивалась, на что рассчитывала эта женщина, когда, сидя на руинах собственной семьи, громила чужую? (s. 146)*

*O co jí šlo, co tím ta žena sledovala, když její **rodina byla v troskách** a ona se rozhodla zničit cizí? (s. 28)*

Také u této metafory došlo ke gramatické transformaci, k záměně příslovečného určení místa v ruštině podmětem a jmenným přísudkem v češtině. Zachování původní vazby vzhledem k českému úzu nebylo vhodné.

- *ты благородный, не человек, а лезвие ножа (s. 168)*

*ty nejsi člověk, ale **ostrý nůž** (s. 46)*

I u dalšího příkladu, který uvádím, došlo ke gramatické transformaci bez sémantické změny z důvodu přizpůsobení zvyklostem českého jazyka.

- *Когда-нибудь придется все рассказать, расставить по местам каждого из нас, разъяснить эту дикую ситуацию, **разобрать по камешкам крепость лжи**, возведенную для его спокойствия. (s. 141)*

*Někdy tu budeme muset říct všechno, uvést to na pravou míru, vyjasnit tuhle divokou situaci, **rozplést tu pavučinu lži**, kterou jsme vytvořili pro klid jeho duše. (s. 23)*

V tomto případě došlo k obsahové transformaci při dodržení gramatického typu. V překladu jsem zvolila jiný obraz, který je poněkud vzdálen od původní metafory, v textu povídky je však v této podobě plně funkční.

- *Устал я от всего страшно, от **черной пустоты**, которую, словно дупло в дереве, **выжгла во мне горечь**. (s. 147)*

*Byl jsem ze všeho hrozně unavený. Cítil jsem jen únavu a **černou prázdnotu**, jako **by mi bolest vzala kus sebe samého**. (s. 28)*

V tomto jediném případě jsem si dovolila výraznější posun od originálního textu, dochází k transformaci metafory v duchu její obraznosti. Došlo ke zúžení obrazu, nikoliv však ke snížení jeho estetické působivosti, proto se domnívám, že se jedná o zásah oprávněný.

Překlad metafor patří k jednomu ze základních překladatelských problémů a metafora jako prostředek umělecké obraznosti není zcela jednoznačná, což klade na překladatele při její interpretaci značné nároky. Při hledání vhodného ekvivalentu jsem se řídila především obrazností a uzuálností metafory a vždy ji posuzovala ve vztahu k celkovému textu. Přestože jsem při svém překladu využila jistých posunů, domnívám se, že jsou v zásadě funkčně ekvivalentní, opodstatněné a přijatelné.

15. PŘEKLADOVÉ TRANSFORMACE

„Každý přirozený jazyk je univerzální v tom smyslu, že veškeré obsahové jevy mohou být jazykově vyjádřeny, každý jazyk má prostředky, jimiž je schopen plnit komunikační funkci, a má prostředky i pro vyjádření odpovídající stylistické charakteristiky a vyvolání dynamicky adekvátní reakce u adresáta; i když tyto prostředky jsou v různých jazycích různé, problémy kulturní, zkušenostní a časové nepřenosnosti v zásadě lze překladatelsky řešit.“ (KNITTLOVÁ 2010, s. 10)

Překladatel by měl usilovat o vystižení a adekvátní ztvárnění předlohy a měl by zachovat pragmatiku překladu tím, že ji přizpůsobí pravidlům cílového jazyka. To znamená, že nevytváří nový text v cílovém jazyce gramaticko-sémantickou substitucí, ale pragmatickou rekonstrukcí, což předpokládá znalost jazykových prostředků v obou jazycích, jejich vrstvení, distribuce, systému. Přenesení předlohy do jiného komunikačního kontextu je však mnohdy nesnadné. Proto je zapotřebí orientovat se v mimojazykových skutečnostech, společenském a kulturním kontextu, dobových reáliích.

Mohou nastat překladatelské situace, které nedovolí vystihnout všechny hodnoty předlohy. Překladatel se pak musí rozhodnout, které kvality díla jsou nejdůležitější a které je nejspíše možno oželeť.

Obecně lze však říci, že je možné přeložit vše – s většími nebo menšími ztrátami.

„Překladovou transformací rozumíme operaci, při níž se překládaná jednotka výchozího jazyka změní v cílovém jazyce formálně v jinou, tzn. ve svůj transform, při zachování obecného invariantu obsahu.“ (HRDLIČKA 1998, s. 69)

Ve zjednodušené klasifikaci rozlišujeme tři základní skupiny překladových transformací:

- 1) lexikální
- 2) gramatické
- 3) lexikálně-gramatické

15.1. LEXIKÁLNÍ TRANSFORMACE

Při překladu textu z výchozího jazyka do cílového jazyka jsem realizovala především tyto lexikální transformace:

15.1.1. **Transkripce** představuje přepis na základě zvukové podoby slova, kdy převáděnou jednotku přizpůsobujeme výslovnosti cizího jazyka. Důraz na výslovnost odlišuje transkripci od **transliterace**, při níž je reprodukována formální podoba slova. V textu se objevila celá řada proprií, především antroponym (tj. vlastních jmen jednotlivých lidí) a toponym (tj. vlastních jmen zeměpisných).

V překládané povídce se jedná např. o následující toponyma, označující jak státy - *Франция, Голландия*, tak i města - *Киев, Минск, Москва*. Překlad nepůsobil žádné problémy, využila jsem transkripce a transliterace a převzala tato jména z originálu úplně, tak, aby to odpovídalo podobě zavedené v češtině. Překlad tedy zněl *Francie, Holandsko, Kyjev, Minsk, Moskva*.

Pouze u názvu *Голубые озера* jsem váhala, jelikož jednoznačný český ekvivalent nelze najít, cestovní kanceláře organizující zájezdy na Kamčatku uvádějí varianty *Golubyje ozera* nebo *Tyrkysová jezera*, já jsem nakonec místo transliterace zvolila doslovný překlad.

U vlastních jmen (názvů, označujících zeměpisné či jiné reálie), které mohou být pro čtenáře neznámé, je vhodné přidat obecný klasifikátor, který vysvětlí, co dané jméno vlastně označuje. Já jsem se však při překladu rozhodla pro jiný postup, a to upřesnění prostřednictvím dalšího zeměpisného názvu. V překládané povídce je zmíněno město Koktebel, které by českému čtenáři nemuselo být zcela známé, proto je blíže určeno jménem Krym, jenž je i ve světě široce znám jako populární rekreační oblast.

Сначала махнем в Карелию, на озера. Потом, как всегда, - в Коктебель. (s. 169)

Nejdřív si zajedeme do Karélie, k jezerům. Potom, jako vždycky, na Krym, do Koktebelu.

(s. 48)

Stejně tak všechna antroponyma jsem po přepisu do češtiny nechala v původní podobě:

Филипп Георгиевич – Filip Georgijevič, Виктор - Viktor, Нонка - Nonka, Кирилл Саныч - Kiril Sanyč, Маргарита Семеновна - Margarita Semjonovna, Романюк - Romaňuk, Нина Семеновна - Nina Semjonovna, Голенищев-Кутузов - Goleniščev-Kutuzov, Римский-Корсаков - Rimskij-Korsakov.

V povídce se vyskytují i jména, která byla již jednou do ruštiny transkribována, např. *Эрих Мария Ремарк, Федерико Гарсия Лорка, Габриэл Гарсиа Маркес*. Tato jména jsem převedla zpět do podoby odpovídající úzu jazyka původu - *Erich Maria Remarque, Federico Garcia Lorca, Gabriel Garcia Marquez*.

Ke jménu *Vozdviženského - Георгий* – sice existuje český ekvivalent *Jiří*, aby však byl zachován kolorit povídky, přistoupila jsem k exotizaci a jméno ponechala v transkribované podobě *Georgij*.

U překladu jména *Воздвиженский* jsem byla nucena přistoupit ke kompenzaci, jelikož dané jméno má v originále jednoznačně náboženské konotace:

„А в чем, собственно, дело, сказал я ему, чем тебя смущает моя двойная фамилия? В конце концов твою я взял, вот она, красуется в паспорте, вполне благозвучная, - Воздвиженский. Хоть поклоны бей. А? Я говорю - хорошая, звучная, церковнославянская...“ (s. 138)

„А о со vlastně jde, ptal jsem se ho, proč tě moje zdvojený příjmení tak vzrušuje? Конецконцů, твоје jsem si vzal, hele, jak se vyjímá v občance, a jak vznešeně zní – Благославенский. Аž by člověk poklek. No? Jak říkám – pěkný, zvучný, církvněslovanský...“ (s. 21)

Autorka zde nepřímou odkazuje na církevní svátek „Vozdviženíje Kresta Gospodnja“, jemuž u nás odpovídá svátek Povýšení svatého kříže, kdy si věřící připomínají Kristovo utrpení. V Rusku je tento svátek znám široké veřejnosti a na rozdíl od České republiky vyvolává i u nevěřících zcela jednoznačné asociace, z toho důvodu překlad *Vozdviženskij*, který se nabízel, nepovažuji za nejvhodnější.

Další církevní narážkou je slovní spojení «*бить поклоны*», což označuje činnost, kdy pravoslavný věřící při bohoslužbě klečí na kolenou a sklání se k zemi podle striktně stanovených církevních pravidel. Při katolických bohoslužbách v Čechách se podobný „hluboký úklon“ nepraktikuje, proto jsem zvolila obecnější překlad „*až by člověk poklek*“.

V kontextu výše uvedeného jsem pak u jména *Воздвиженский* zvolila převod *Blahoslavenskij*, přičemž jménu ponechávám ruskou koncovku, jednak aby zůstal zachován ruský kontext, a také proto, aby se nevyčleňovalo z řady dalších ruských příjmení.

Podobnou motivaci jsem měla u překladu jmen Filipových spolužáků: *Свинарь, Покойный*. Místo překladu do češtiny jsem zvolila příjmení sice znějící rusky, která ale díky našemu slovanskému povědomí neztrácí původní komický význam – *Svinskaja, Umrličik*.

V povídce narazíme i na tzv. abionyma, tedy vlastní jména neživých předmětů, např. u aut: *Запорожец, Жигули, Волга*. Překlad jsem přizpůsobila českému výslovnostnímu i pravopisnému úzu (odstranění uvozovek, malé písmeno na začátku jména) - *záporožec, žigulík, volha*.

15.1.2. **Konkretizace** - záměna jednotky s širším nebo obecnějším významem ve výchozím jazyce jednotkou s užším nebo konkrétnějším významem v cílovém jazyce. Ke konkretizaci došlo například v těchto případech:

➤ **аттестат** – vysvědčení, překl. **maturita**

Ну почему я должен ползти к этому дурацкому аттестату, почему?! (s. 139)

Tak proč musím lízt k tý pitomý maturitě, proč? (s. 21)

➤ **сорочка** - košile, překl. **noční košile**

В освещенном, без занавесок, прямоугольнике окна простоволосая женщина в сорочке двигалась по комнате медленно и сонно, как рыба в аквариуме. (s. 144)

V osvětleném obdélníku okna bez záclon se pomalu a ospale, jako ryba v akváriu, pohybovala prostovlasá žena v noční košili. (s.26)

➤ **минимум** - minimum, překl. **пár kaček**

А вот как, сказал я ему: я свободен, совсем, передвигаюсь куда хочу, когда хочу и как хочу, зарабатываю необходимый минимум на хлеб. (s. 140)

Tak hele, řek jsem ti: jsem svobodnej, jako úplně, jdu, kam chci, kdy chci a jak chci, vydělávám si пár kaček, abych měl na chleba,... (s. 22)

➤ **папа римский** – papež, překl. **Jan Pavel II.**

Представляешь, сказал я ему, недавно совершенно случайно вслушалась в программу "Время", а там как раз передавали насчет этого случая с папой римским. (s. 157)

Představ si, řek jsem ti, nedávno náhodou poslouchala pořad „Vremja“ a tam zrovna mluvili o té události s Janem Pavlem II. (s. 37)

15.1.3. Protikladnou operací je **generalizace**, tedy záměna jednotky s užším významem jednotkou s širším, obecnějším významem. Ke generalizaci došlo například v těchto případech:

➤ **бутерброд** - obložený chlebiček, překl. **chleba**

Я возмутился и демонстративно свой бутерброд надкушенный ему предоставил прямо под нос... (s. 143)

Naštvál jsem se a svůj nakousnutej chleba jsem ti demonstrativně strčil pod nos. (s. 25)

➤ прополка **овощей** – pletí zeleniny, překl. **pletí záhonů**

...где вагон разгружу, где на прополку овощей наймусь... (s. 140)

Někde vyložím vagón, někde se nechám najmout na pletí záhonů... (s. 22)

➤ **птенец** – ptáčátko, překl. **mlád'átko**

И еще она подалась всем своим тощим телом к кровати - закрыть, зацтитить от меня своего птенеца, будто я мог причинить ему какой-то вред. (s. 148)

A pak se vrhla před postýlku, aby ji zakryla svým vyzáblym tělem a uchránila přede mnou to své mlád'átko, jako kdybych ti snad mohl ublížit. (s. 29)

➤ **врачи, что за пятнадцати**, и **врачи, что за двадцать пять** – lékaři, kteří berou patnáct rublů a lékaři, kteří berou dvacet pět, překl. **lékaři levnější i dražší**

За эти дни, по рекомендации друзей и знакомых, я приглашал платных детских врачей - разных, и тех, что за пятнадцати, и тех, что за двадцать пять. (s. 154)

Na doporučení přátel a známých jsem během těch dní pozval několik soukromých dětských lékařů, různých, levnějších i dražších. (s. 34)

➤ **гурами** – gurama (druh ryby), překl. **ryba**

...я чувствовал себя серым гурами... (s. 161)

...stejně jsem se cítil jako ta ryba... (s. 40)

➤ **подъезд** – podjezd, krytý vchod, překl. **dům**

Они из подъезда выходили, между прочим, совершенно постороннего подъезда. (s. 157)

Учázeli z vedlejšího domu, timochodem, cizího. (s. 37)

➤ **сыновья** – synové, překl. **дэчка**

Чтобы не повадно было шляться крадучись по чужим дачам, высматривать чужих сыновей.

(s. 163)

Аby si přіště nechal zajít chuť plіžit se kolem cizích chat a šmіrovat cizí dэчка. (s. 42)

15.1.4. K lexikálním transformacím se řadí také **modulace**, což je záměna slova nebo slovního spojení výrazem, jehož význam lze logicky vyvodit z významu ve výchozím jazyce. Jedná se nejčastěji o vztah příčiny a následku. Modulace jsem využila v následujících případech:

➤ **тебя не было** – **byli jsme sami**

Видишь ли, мужик, сказал бы я ему, начинать-то надо не с тебя, а с того, что восемь лет тебя не было, и с каждым годом таяла надежда, что когда-нибудь ты появишься. (s. 141)

Vidíš to, chlape, řekl bych mi, neměli bychom začínat od tebe, ale od toho, že osm let jsme byli sami a s každým rokem jsme přestávali doufat, že se ještě kdy objevíš. (s. 24)

➤ **ваша жена родила не от вас** – **narozené дэчко není vaše**

Вы знаете, что ваша жена родила не от вас? (s. 145)

Víte, že to narozené dэчко není vaše? (s. 27)

➤ **я не оборачивался к ней** – **seděl jsem k ní zády**

Я по-прежнему не оборачивался к ней, я боялся обернуться, чтобы не убить ее. (s. 165)

Pořád jsem k ní seděl zády. Báл jsem se, že když se otočím, budu ji muset zabít. (s. 44)

➤ **квартира была коммуналкой** – **žili jsme vedle sebe**

Пять лет наша квартира была коммуналкой. (s. 167)

Pět let jsme žili vedle sebe. (s. 46)

15.2. GRAMATICKÉ TRANSFORMACE

15.2.1. S gramatickými transformacemi se při překladu setkáváme velmi často. Jedním z typů těchto transformací jsou například **záměny slovních tvarů**, tedy záměny gramatických kategorií čísla, času, slovesného vidu, pádu, atd.

Jednou ze záměn, kterých jsem využila při převodu textu z ruštiny do češtiny, je **změna kategorie čísla**. Místo plurálu v originálním textu jsem v překladu zvolila singulár např. v tomto případě:

- всем женщинам – žádné ženě

Я не прощал этого всем женщинам, которых встречал на своей дороге. (s. 142)

A později jsem to neodpustil žádné ženě, kterou jsem v životě potkal. (s. 24)

K opačné záměně – singuláru plurálem – došlo v tomto případě:

- всю премию - celé prémie

Я отправил на дорогу всю премию, хотя на билет хватило бы ее пятой части. (s. 141)

Poslal jsem ti na tu cestu celé prémie, i když by na lístek stačila pouhá pětina. (s. 23)

- бумагу с подписью - podepsané papíry

Развод, сказала она, оформлю там, ты только пришлешь бумагу с подписью. (s. 164)

Rozvod, řekla, vyřídím tam, ty jen pošleš podepsané papíry. (s. 43)

- книга о русской иконе - kniha o ruských ikonách

И Виктор прекрасный человек, говорю я, умница, трудяга, его последняя книга о русской иконе XIV века удивительна... (s. 170)

I Viktor je skvělý člověk, říkám, chytrý, pracovitý, jeho poslední kniha o ruských ikonách ze 14. století je pozoruhodná... (s. 48)

- бледнеет щека – blednou tváře

... и я вижу, как цепенеет его затылок и бледнеет щека. (s. 170)

... já vidím, jak tu tuhne šíje, a blednou tváře. (s. 49)

Kromě změny kategorie čísla došlo při překladu také ke **změně kategorie vidu**. Příkladem nahrazení dokonavého vidu nedokonavým je převod ruského:

- пошутил – dělal si srandu

Только я пошутил про этот самый остеохондроз... (s. 143)

A jak jsem si dělal z tý osteochondrózy srandu... (s. 25)

➤ видел - pozoroval

Вообще я ничего не знал о ней. Только видел. (s. 144)

Nevěděl jsem o ní vůbec nic. Jen jsem ji pozoroval. (s. 25)

Naopak, některé konstrukce s nedokonavým videm jsem převedla pomocí vidu dokonavého:

➤ воспитывала - vchovala

Да, мамина не такая звучная, но понимаешь, меня все-таки мать воспитывала. (s. 138)

Jo, mámino nezní tak dobře, ale chápej, přece jenom mě vychovala. (s. 21)

➤ не прощал - neodpustil

И в дальнейшем я не прощал этого всем женщинам, которых встречал на своей дороге. (s. 142)

A později jsem to neodpustil žádné ženě, kterou jsem v životě potkal. (s. 24)

➤ укладывала, гасила – положила, zhasla

Иногда, накормив ребенка, сразу укладывала его в коляску и гасила свет. (s. 144)

Někdy, když nakrmila dítě, je hned položila do kočárku a zhasla. (s. 26)

➤ загоралось - rozsvítilo

И когда загоралось окно в доме напротив, мне становилось теплее и бодрее... (s. 154)

A když se rozsvítilo okno v domě naproti, hned mi bylo líp... (s. 34)

Mezi gramatické transformace vycházející ze záměny slovních tvarů patří také **změna kategorie času**. Záměny se týkaly především času přítomného a minulého. Mezi případy, kdy byl čas přítomný v originále nahrazen časem minulým v překladu, patří:

➤ шарахнет – bouchнул

Виктор вдруг ни с того ни с сего ка-ак шарахнет кулаком по столу и давай нести всякую ахинею... (s. 143)

Viktor najednou z ničeho nic bouchl pěstí do stolu a začal... (s. 25)

➤ о чем вы думаете – kam jste dal rozum

Господи, о чем вы думаете?! (s. 145)

Воže, kam jste dal rozum! (s. 27)

➤ кажется - zdálo se

Кажется, у меня был очень спокойный, замороженный до бесчувствия голос. (s. 146)

Zdálo se, že mám klidný hlas, úplně bez emocí. (s. 27)

➤ целуются – líbali se

Спрашивается - что люди делают вдвоем в чужом подъезде? Конечно, целуются... (s. 157)

Tak se ptám – co asi můžou dva lidi spolu dělat v cizím domě? Jasně, že se líbali... (s. 37)

V překladu se setkáme i s opačným postupem, tedy nahrazením času minulého časem přítomným:

➤ что случилось – co se děje

Но она открыла. И спросила с готовностью: Что случилось? (s. 149)

Ale otevřela. A pohotově se zeptala: „Co se děje?“ (s. 30)

➤ измучил вас – trápím vás

- Ради бога, простите, я измучил вас, - виновато и торопливо произнес я. (s. 151)

„Proboha, promiňte, že vás tak trápím,“ pronesl jsem překotně a provinile. (s. 32)

➤ чихал – kašlu

Ха! Шучу. Чихал я на все блага вашей человеческой цивилизации. (s. 158)

Cha cha! Děláám si srandu. Kašlu vám na všechny statky tý vaší lidský civilizace. (s. 38)

S kategorií času do značné míry souvisí i **slovesný způsob** (modus), který popisuje vztah slovesa a skutečnosti či záměru, nejčastěji prostřednictvím flexe slovesa. V několika případech, kdy autorka použila indikativ v budoucím čase, jsem sloveso přeložila kondicionálem, např.:

➤ отнесусь – choval bych se

Если ты думаешь, что я отнесусь к этому как-то не так, что я уже вырос и все такое, то ты ошибаешься. (s. 158)

Jestli si myslíš, že bych se k ní choval nějak blbě, jako že už jsem vyrost a tak, to se pleteš. (s. 38)

➤ не буду – nebyl bych

Я даже не буду против, если ты вдруг соберешься жениться. (s. 158)

Ale nebyl bych proti, kdyby ses najednou chtěl oženit. (s. 38)

Dalším příkladem změny slovesného způsobu je záměna indikativu v přítomném čase imperativem:

➤ покупаешь – kup si

Вот покупаешь, значит, "Волгу", а "Запорожец", чтоб не жалко было выбрасывать, отдаешь мне. (s. 158)

Так si kup треба volhu, а aby ti nebylo líto zaporožce, dej ho mně. (s. 38)

15.2.2. Další skupinou gramatických překladových transformací jsou **záměny větných členů**. Při překládání z ruštiny do češtiny se tyto transformace nejčastěji týkají shodného a neshodného přívlastku. Často při tom může docházet k syntaktické přestavbě věty.

V ruštině je typické užití neshodného přívlastku, čeština naopak dává přednost přívlastku shodnému:

- *фамилия Виктора* (s. 138) – *Viktorovo příjmení* (s. 21)
- *кофе поккрепче* (s. 144) – *silné kafe* (s. 26)
- *плач ребенка* (s. 144) – *dětský pláč* (s. 26)
- *голос женщины* (145) – *ženský hlas* (s. 27)
- *ребенок на четыре кило* (s. 145) – *čtyřkilové dítě* (s. 27)
- *отпуск за свой счет* (s. 155) – *neplacená dovolená* (s. 35)

Případy, kdy došlo k záměně přívlastku shodného v originále přívlastkem neshodným v překladu, byly mnohem méně časté, např. *соседская бабка* (s. 154) – *babka ze sousedství* (s. 34).

O větněčlenskou záměnu se jednalo také v těchto případech:

- přívlastek shodný – příslovečné určení způsobu
И всю ночь мне снилась наша эвакуация в Ташкент, черные, паленные солнцем толкучки и мама, удивительно живая и сытая. (s. 145)
Celou noc se mi zdálo o našem přesunu do Taškentu, davy lidí spálených sluncem a matka...viděl jsem ji tak zvláště zřetelně, živě. (s. 27)
- přísudek jmenný se sponou (sponovým, resp. polosponovým slovesem) - příslovečné určení způsobu
И такая она оказалась измученная, желто-восковая, тощая, как говорится, краше в гроб кладут, что сердце мое вдруг сжалось. (s. 147)
Vypadala utrápeně, byla voskově bledá, pohublá, jak se říká – jen ji položit do rakve, až mi jí bylo líto. (s. 28)
- podmět - předmět
Ты спал, выражение маленького лица по-прежнему оставалось директорским, но не сердитым, а важно-умиротворенным. (s. 151)
В обликеji jsi měl pořád ten ředitelský výraz, už ne nabručený, ale tak nějak důležitý, выровнанный.(s.32)
- podmět – předmět
Ты, Георгий, главное, не волнуйся, - сказал он, - а то молоко пропадет. (s. 152)
Главнэ se, Georgiji, nerozčiluj, “ řekl, „nebo přijdeš o mlíko.” (s. 32)
- předmět – podmět
И в моем сердце, на доньшке, в глубине, ее слова отзывались тихой и сладкой болью... (s. 160)
A v koutku mé duše, někde úplně hluboko, se ozvala tichá a sladká bolest... (s. 40)

15.2.3. Další z gramatických transformací, kterou jsem využila při překladu, byla **záměna slovních druhů**. Nejčastěji jsem se setkávala s verbalizací, tedy se záměnou různých slovních druhů slovesem, resp. náhradou jmenného vyjádření běžného v ruštině vyjádřením slovesným, které je pro češtinu přirozenější:

- *Да нет, "нагулял", это, конечно, опечатка, сказал я ему. (s. 143)*
Ale ne, „uhnal“, to jsem se samozřejmě přeřek, řek jsem mu. (s. 25)
- *Безбровый и насуленный, словно рассерженный. (s. 147)*
Немел обоці, мрачил се а выпадал, jako by byl naštvaný. (s. 29)
- *А к вечеру выяснилось, что у нее высокая температура и боли в груди. (s. 148)*
Kvečeru bylo jasné, že má vysokou teplotu a bolelo ji na prsou. (s. 29)
- *А как вы догадались про меня, - вдруг спросила она, - что я кормящая? (s. 150)*
„Jak jste na to vlastně přišel?“ zeptala se najednou. „Že kojím?“ (s. 31)
- *И не стоит очень вдаваться в мои чувства, сказал бы я ему. Ей-богу, не стоит очень носиться с моими тогдашними переживаниями. (s. 146)*
Ale nemá smysl rozebírat, jak jsem se cítil, řekl bych tu. Na tou duši, nemá cenu dělat cavyku s tím, co jsem tenkrát prožíval. (s. 28)
- *А ты спал за стеною, ты спал в полной уверенности, что наша с тобою прекрасная жизнь не кончится никогда... (s. 165)*
Ты jsi spal за стѐною, spal jsi а вѣрил, že náš nádherný život nikdy neskončí... (s. 44)

K transformacím týkajícím se záměny slovních druhů, řadíme také tzv. nominalizaci, tj. záměna slovních druhů jmény:

- *А я тут и говорю ей: тогда надо было назвать меня Остеохондроз, я был бы один такой на весь земной шар. Нормально сдохмил? (s. 143)*
No...tak jí říkám: tak jste mě měli pojmenovat Osteochondrosis а byl bych jedinej на celým světě. Normální sranda. (s. 25)
- *И когда загоралось окно в доме напротив, мне становилось теплее и бодрее и не так было страшно жить. (s. 154)*
А když se rozsvítilo okno v domě naproti, hned mi bylo líp а život mi nepřipadal tak strašný. (s. 34)
- *Это в меня влюблена одна... Ну есть одна, сказал я ему, из параллельного класса. (s. 157)*
To ona je do mě zabouchnutá... Jedna holka z vedlejší třídy. (s. 37)
- *Второй раз она сшибла нас на даче. (s. 161)*
Podruhé osud udeřil на chatě. (s. 41)
- *Кто поставил ее с ног на голову и зачем, хотел бы я знать... (s. 163)*
Kdo а proč převrátil náš život vzhůru nohama, to bych rád věděl... (s. 42)

V překladu jsem využila i pronominalizace, což je postup, kdy dochází k substituci plnovýznamových výrazů výrazy zájmennými, které mají stejnou platnost v rámci textu:

- *Нет, ты не подумай, сказал я ему, мать я вообще-то жалею, но больше всех ее жалеет она сама. (s. 143)*
Ale nemysli si, řek jsem ti, že ti jí není líto, jenže nejvíc ze všech se lituje ona sama. (s. 25)
- *Словом, в положенный день я сложил в пакет необходимые для младенца вещички, все честь по чести, и пошел в роддом. (s. 147)*
Prostě jsem ten den sbalil všechny ty věci pro kojence, tak jak to má být, a vydal se do porodnice. (s. 28)

V několika případech v textu překladu došlo také k záměně adjektiv substantivy a opačně:

- *Жена рождает после курорта восьмимесячного ребенка на четыре кило, а муж как слепой, как дурной - ходит и радуется! (s. 145)*
Manželka po návratu z lázní porodí čtyřkilové osmiměsíční dítě a manžel se raduje jako slepý hlupák! (s. 27)
- *Нет, крикнула она, это ты, ты во всем виноват, ты все это сделал своими руками! (s. 165)*
Ne, vykřikla, to je tvoje vina! (s. 44)
- *Безоопасное лето перетекло в свинцовую тяжесть осени. (s. 163)*
Smutné léto rozvolna přešlo v těžký podzim. (s. 43)
- *Дело в том, что, понимаешь, мать разыскала у себя новую болячку, такую милягу остеохондроз. (s. 143)*
Jde o to, že si máti našla novou bolístku, takovej miloučkej osteochondrosis. (s. 25)
- *И Виктор прекрасный человек, говорю я, умница, трудяга... (s. 170)*
I Viktor je skvělý člověk, říkám, chytrý, pracovitý... (s. 48)

15.2.4. Mezi gramatické překladové transformace se řadí také **záměna multiverbizačních pojmenování univerbizačními**. O tento postup šlo například u překladu:

- причинить вред - ublížit
И еще она подалась всем своим тощим телом к кровати - закрыть, защитить от меня своего птенца, будто я мог причинить ему какой-то вред. (s. 148)
A pak se vrhla před postýlku, aby ji zakryla svým vyzáblym tělem a uchránila přede mnou to své mládětko, jako kdybych ti snad mohl ublížit. (s. 29)
- принять душ – osprchovat se
Я принял душ, побрился и в последний раз перестирал в тазу накопившиеся за ночь грязные пеленки. (s. 156)
Osprchoval jsem se, oholil a naposledy jsem v lavoru přebral špinavé plínky, které se nahromadily za noc. (s. 36)

- заводить знакомства – skamarádit se

Ты был общительным, забавным мальчуганом и мгновенно заводил знакомства со всяким, кто обращал на тебя внимание. (s. 160)

Byl jsi společenský, zábavný klučina a hned ses skamarádlil s každým, kdo ti věnoval trochu pozornosti. (s. 40)

Опаčný postup, resp. proces, kterým se z jednotlivého slova vytváří sousloví, se nazývá **multiverbizace**:

- гулять – chodit na procházku

- Знаешь, какое мое самое любимое счастье? - пробормотал ты, уже осоловев. - Спать, гулять и кушать... (s. 162)

„Víš, co je pro mě největší štěstí?“ zamumlal jsi ospale. „Spát, jíst a chodit na procházku...“ (s. 42)

15.2.5. Ke gramatickým transformacím se řadí také **změny slovosledu**. Nejvýrazněji v této souvislosti vystupuje interpoziční slovosled, tzv. obmykání. Jedná se o specifickou ruskou konstrukci, kdy je mezi určující a určovaný člen vložena rozšiřující informace:

- *обезумевшая от горя женщина (s. 146) – žena šílená bolestí (s. 28)*
- *необходимые для младенца вещи (s. 147) – všechny ty věci pro kojence (s. 28)*
- *накопившиеся за ночь грязные пеленки (s. 156) – špinavé plínky, které se nahromadily za noc (s. 36)*

15.2.6. Poslední skupinou gramatických transformací, které bych ráda zmínila, jsou transformace na úrovni vět. Jedná se především o **záměny gramatického statusu vět**, například často dochází ke změnám pasivních konstrukcí v aktivní:

- *Надеюсь, что я - одиночник. Все, что сделано в искусстве и науке, сделано одиночниками. (s. 140)*
Doufám, řek jsem ti, doufám, že jsem individualista. Všechno, co v umění a vědě za něco stojí, vytvořili individualisti... (s. 22)
- *Билеты уже взяты. (s. 164)*
Už máme lístky. (s. 43)
- *Наконец шапка была завязана... (s. 168)*
Nakonec jsem čepici zavázal. (s. 47)

Jednou z nejčastějších gramatických transformací bylo **syntaktické rozvolnění** při překládání přechodníkových nebo infinitivních konstrukcí, popř. předložkových vazeb:

- *Ну что ж, наивно думать, что мальчик проживет всю жизнь, так и не узнав правды. (s. 141)*
No budiž, bylo by naivní myslet si, že chlapec prožije celý život, aniž by se dozvěděl pravdu. (s. 23)
- *Это нежность подползающего удава, заранее жалеющего свою жертву. (s. 142)*
Je to něžnost blízcího se hroznýše, který už dopředu lituje svou obět'. (s. 24)
- *По тому, как тихо, словно приготовливая меня, она вошла, я все понял. (s. 164)*
Podle toho, jak tiše vešla, jako kdyby mě chtěla na něco připravit, jsem všechno pochopil. (s. 43)
- *Я говорил себе: ну что ж, ведь бывает так, что, вырастая, дети уезжают и живут в других городах. (s. 168)*
Říkal jsem si: no co, vždyť to tak bývá, že jak děti vyrůstají, odjíždějí a žijí v jiných městech. (s. 47)
- *Но как мать троих детей и бабка пятерых внуков, очень советую вам воспротивиться и оставить его при себе. (s. 153)*
Ale jako matka tří dětí a babička pěti vnuků vám radím, abyste to odmítli a nechal si ho u sebe. (s. 34)
- *Я не мог уехать в тот момент, я должен был помочь ей узнать тебя. (s. 155)*
Nemohl jsem hned odjet, musel jsem jí pomoci, aby se s tebou seznámila. (s. 35)
- *Я торопился на встречу с тобой. (s. 155)*
Pospíchal jsem, abych byl s tebou. (s. 36)
- *Интересная штука: у нас есть девочка по фамилии Свинар и парень по фамилии Покойный - и хоть бы что! (s. 159)*
Je to zajímavý: máme holku, která se jmenuje Svinskaja a kluka, kterej má příjmení Umrlčík - a kdyby aspoň něco! (s. 38)

Ve výjimečných případech jsem přistoupila ke změně jednotlivých komponentů souvětí, tj. rozčlenění dlouhého větného celku na několik kratších:

- *Мразь, думал я, дрянная шлюха, выбирающая, где лучше, все эти годы она спала с ним, а я воспитывал их сына, я любил его, я люблю его больше жизни, о господи, она выкрутила мне руки этой любовью, я бессилён, я тряпка... (s. 165)*
- *Ksindl, pomyslel jsem si, sprostá děvka, která si vybírá, co se jí zrovna hodí! Celé ty roky spala s ním a já vychovával jejich syna, miloval jsem ho, miluju ho více než svůj život! Bože můj, svázala mi ruce tou mou láskou, jsem bezmocný, jsem slaboch... (s. 44)*

V této souvislosti je zapotřebí zmínit také význam dodržování **aktuálního větného členění**, což je základní princip, který určuje pořadí větných členů v jazycích s flexibilním slovosledem. Nicméně ani v těchto jazycích není slovosled zcela libovolný, musí respektovat logické vazby mezi slovy. Rozlišuje se východiskové sdělení, tzv. téma, vyjadřující skutečnosti, které jsou známé, a jádro výpovědi, tzv. réma, které vyjadřuje nové skutečnosti. Aktuální větné členění je ovlivněno zejména záměrem (komunikačním cílem) a emočním stavem mluvčího.

15.3. LEXIKÁLNĚ-GRAMATICKÉ TRANSFORMACE

Poslední skupinou transformací, se kterými se můžeme při překladatelské práci setkat, jsou lexikálně-gramatické transformace. Při těchto transformacích musí překladatel brát v úvahu mezikulturní charakter překladu.

„Základní snahou překladatelovou je dílo domácímu čtenáři přetlumočit, tj. učinit mu je srozumitelným, podat mu je formou pro něho srozumitelnou. ...Překladatel má k textu poměr interpreta, proto text nejen překládá, ale také vykládá, tj. zlogičňuje, dokresluje, intelektualizuje.“ (LEVÝ 1998, s. 145)

Proto v některých případech musí překladatel přistoupit k zásahům do původního textu. Při překladu textu jsem využívala zejména těchto postupů:

15.3.1. **Antonymický překlad**, tzn. použití opačné formy při zachování smyslu sdělení. O antonymický překlad se jednalo například v těchto případech:

- - Мальчик... - сказал я с дурацкой дрожью в голосе, ежесекундно **помня**, что ты лежишь там один, крошечный, орущий, ни в чем не виноватый червячок. (s. 149)
*„Chlapec...“ řekl jsem přihloupě rozechvělým hlasem a ani na vteřinu jsem **nezapomněl**, že tam ležíš sám, droboučký, křičící červíček, který se ničím neprovinil. (s. 30)*
- Нет, сколько живу, я **буду помнить** твои глаза в этот миг и приоткрытые по-детски губы. (s. 166)
*Ne, co budu živa, nikdy **nezapomenu** na výraz tvých očí v té chvíli a na dětsky pootevřená ústa. (s. 45)*
- Ну что ж, подумал я, в таком случае **неплохо** было бы первым попасть туда мне... (s. 168)
*No co, pomyslel jsem si, v tom případě by bylo **lepší**, kdybych šel první já... (s. 47)*
- Тебе следует помягче быть с мамой, говорю я, мама замечательный человек, просто она **нездорова** и много чего в жизни перенесла... (s. 170)
*Musíš být na mámu hodnější, říkám, máma je vynikající člověk, jen je **netočná** a dost si toho v životě vytrpěla... (s. 48)*

15.3.2. Do skupiny lexikálně-gramatických transformací se řadí také **rozšíření informačního jádra**. Překladatel k němu přistupuje nejčastěji při překládání reálií, domnívá-li se, že daná reálie nemusí být čtenáři známá. Dříve se často využívalo poznámkového aparátu, který však v mnoha případech působil rušivě, proto se dnes projevuje spíše tendence k začlenění doplňkových informací do textu samotného:

- Сначала махнем в Карелию, на озера. Потом, как всегда, - в Коктебель. (s. 169)
Nejdřív si zajedeme do Karélie, k jezerům. Potom, jako vždycky, na Krym, do Koktebelu. (s. 48)

15.3.3. **Explikace**, tedy opisného překladu, jsem využila při překladu reálií, kdy pro ruský výraz v češtině buď neexistuje odpovídající lexikální jednotka, nebo se běžně neuzívá:

- Этот Михеич выходил у меня помесью лихого ковбоя с дедом Мазаем, а каждая очередная история напоминала походный суп, в который бросают все, что есть под рукою, - тушенку, рыбные консервы, колбасу, макароны. (s. 161)
Tenhle Michejič byl něco mezi odvážným kovbojem a pohádkovým dědečkem, a každá další historka připomínala trampskou polévku, do které člověk nahází všechno, co má zrovna po ruce - lanšmít, rybí konzervy, klobásu, těstoviny. (s. 41)
- Слезы, капли **Вотчала**, щупанье пульса - она специалист по части истерик. (s. 159)
Slzy, kapky na uklidnění, měření pulsů – přes hysterii je máti machr. (s. 39)
- Нет, правда, если таковая имеется, то как мне ее звать - по имени-отчеству или как прежде, ну там - тетя Валя, тетя Наташа, тетя Оля?.. (s. 158)
Ne fakt, já jen, jestli nějakou máš, abych věděl, jak jí mám říkat - vykat, nebo jako kdysi, teta Valja, teta Nataša, teta Olga? (s. 38)

15.3.4. Další lexikálně-gramatickou transformací je **kompenzace**. Spočívá v tom, že obsahové prvky ve výchozím jazyce se převádějí jinými prostředky, popř. v tom, že se obsahová či stylistická charakteristika určitého výrazu kompenzuje na jiném místě v textu:

- Устал я от всего страшно, от черной пустоты, которую, словно дупло в дереве, выжгла во мне горечь. (s. 147)
Byl jsem ze všeho hrozně unavený. Cítil jsem jen únavu a černou prázdnotu, jako by mi bolest vzala kus sebe samého. (s. 28)

15.3.5. Posledním postupem náležitým do této skupiny transformací, který bych chtěla v rámci své práce zmínit, je **celkové přehodnocení**. Celkové přehodnocení bylo nutné u překladu frazeologismů, tak, aby byl zachován význam a zároveň byl překlad pro čtenáře pochopitelný.

- А никем не хочу... Нет, правда, никем не хочу быть. Ну, ты меня серьезно спрашиваешь, а я серьезно отвечаю. Нет, ты не так понял. Не в смысле - **плевать в потолок**. (s. 140)

Ničím. Ne, fakt, nechci bejt ničím. Ptáš se mě vážně, a já ti vážně odpovídám. Ale ne, tys mě nepochopil. Ne že si budu válet šunky. (s. 22)

К celkovému přehodnocení muselo dojít i v následujících případech, které byly založeny na slovních hříčkách:

- Я, не помню уже по какому поводу, говорю матери, мол, что за имя вы с отцом мне выбрали - Филипп! Дура классная уже раза два острила, что мой аттестат будет **филькиной грамотой**. (s. 143)

Já, už ani nevím proč, říkám matce, prej, co jste mi to s tátou vybrali za jméno – Filip! Ta kráva třídní už dvakrát dělala vtipy, že u maturity budu hledět jak Filip na jelito. (s. 25)

- Представляешь, сказал я ему, недавно совершенно случайно вслушалась в программу "Время", а там как раз передавали насчет этого случая с папой **римским**. Нонка прибегает в кухню - глазища вытаращены, челка прыгает, и кричит родителям: "Вы здесь чай пьете?! А там убили папу **Римского-Корсакова!**" Хохма, да?.. (s. 157)

Představ si, řek jsem mu, nedávno náhodou poslouchala pořad „Vremja“ a tam zrovna mluvili o té události s Janem Pavlem II. Nonka běží do kuchyně – oči vykulený, ofina jí poskakuje, a křičí na rodiče: „Vy si tady klidně pijete čaj?! A v Římě se stala dvojnásobná vražda! Zabili Jana a pak i Pavla!“ To je sranda, co? (s. 37)

16. FILM „ZDVOJENÉ PŘÍJMENÍ“

16.1. O filmu

Na motivy povídek a románů Diny Rubinové vzniklo několik úspěšných filmů. Jedním z nich je také film režiséra Stanislava Mitina «*Двойная фамилия*», který byl natočen podle stejnojmenné povídky Rubinové a povídky «*Когда же пойдет снег...?*». Autorem scénáře je sám Stanislav Mitin.

Děj filmu prakticky přesně kopíruje děj povídky. Manželům Vozdviženským se celých osm let nedaří počít dítě. Když se nakonec narodí syn Filip, Vozdviženskij se dozvídá, že není jeho. Rozhodne se, že odejde z domu, ale lítost k bezradné ženě a bezbrannému dítěti mu to nakonec nedovolí. Mezi otcem a synem postupně vzniká velmi silné pouto a Vozdviženskij brzy zjišťuje, že bez chlapce nemůže žít. Přesto není schopen odpustit ženě nevěru a lež a zůstává s ní jen kvůli chlapci, kterého miluje jako vlastního. Tento stav, kdy dva lidé žijí vedle sebe, je však dlouhodobě neúnosný, a tak po pěti letech Vozdviženská tuto hru na rodinu ukončuje – oznamuje muži, že je těhotná a odchází k otci dítěte, zároveň mu slibuje, že Filip pro všechny nadále zůstane jeho synem a pravdu se dozví, až jeden z mužů zemře.

Hlavní roli otce Vozdviženského výborně zahrál Oleg Štefanko, ještě o něco přesvědčivější však byla v roli jeho ženy, Vozdviženské, Oksana Bazilevič. Filipa v dětství hrál Miša Kožurov, Filipa v „současnosti“ Slava Korobicyn. Do role Viktora byl obsazen Sergej Barkovskij. Ve filmu zní hudba Jurije A. Falika, W. A. Mozarta i J. S. Bacha.

Film vyrobila společnost Intra Communications, Inc. a televizní kanál KTK (Kazachstán).

Film „Dvojnaja familija“ se zúčastnil celé řady filmových festivalů nejen v Rusku, ale i v zahraničí – v Belgii, Německu, USA. Na festivalu ve švédském městě Umea získal film v roce 2006 první cenu, a v témže roce v Braunschweigu ještě diváckou cenu.

16.2. Film versus kniha

Pokud bych měla příležitost shlédnout film, aniž bych se předtím seznámila s povídkou, nejspíš bych jej hodnotila lépe. Film diváka neoslňuje ani složitými efekty, ani nákladnými kulisami a výpravou, zato citlivě řeší otázku složitých rodinných vztahů, především ukazuje ohromnou sílu otcovské lásky k nevlastnímu synovi. Samotné režii a výkonům herců není co vytknout.

Co mě ale na filmu skutečně zklamalo, bylo celkové pojetí režiséra a scénáristy a vyznění filmu, který podle mého názoru vůbec nerespektuje původní záměr autorky.

Půldruhé hodiny divák sleduje osudy Vozdviženského, který je prezentován jako jediná jednoznačně kladná postava s vysokými morálními kvalitami a zásadami, jako člověk, který se obětavě a nezištně stará o cizí dítě, spravedlivý, čestný, trpící. Oproti tomu jeho žena, která nese vinu za rozpad rodiny, je ve filmu podávána jako povrchní bytost, která se téměř netrápí, nepláče, dále si spokojeně žije svůj klidný život, i když se jí rodina rozpadá před očima. O chlapci, který to všechno způsobil, a o jeho pravém otci Viktorovi se divák dozvídá zejména z rozhovorů či vzpomínek Vozdviženského a jeho ženy.

Domnívám se, že původní záměr autorky byl poněkud jiný. Dina Rubinová své hrdiny nekritizuje, nehodnotí, k otázce viny a trestu nezaujímá jednoznačné stanovisko. Stanislav Mítin ve filmovém zpracování ale role rozdělil jednoznačně a ve filmu není pochyb o tom, kdo je viníkem a kdo obětí.

17. SOUTĚŽ JIŘÍHO LEVÉHO

S překladem povídky „*Zdvojené příjmení*“, resp. jejího úryvku v rozsahu 20 normostran, jsem se v loňském roce zúčastnila soutěže Jiřího Levého. Odborná porota, v níž ruskou sekci zastupovala PhDr. Olga Uličná, CSc., mi za tento překlad udělila Čestné uznání, jehož kopii zařazuji na konec práce mezi přílohy.

Soutěž Jiřího Levého každoročně vyhlašuje Obec překladatelů, která je jednou ze základních překladatelských organizací u nás. Sdružuje překladatele umělecké literatury, a také teoretiky, kritiky a historiky zabývající se překladem. Jejím posláním je „*hájit práva, prosazovat profesní zájmy členů a dbát o úroveň a prestiž překladu v české literatuře*“ (Obec překladatelů. Obecné informace [online]. Cit. 5.8.2011. Dostupné z: <http://www.obecprekladatelu.cz/cz/aktualni-a-obecne-informace/obecne-informace>)

Členem Obce překladatelů se může stát každý občan České republiky, který zveřejnil dva překlady, nebo soustavně publikuje v oblasti teorie, historie a kritiky překladu, a cizí státní občan, který překládá z češtiny nebo do češtiny. V současnosti má tato organizace 340 členů.

Obec překladatelů neustále sleduje situaci na české překladové literární scéně. Spolupracuje s Ministerstvem kultury ČR a Nadací Český literární fond a vyhlašuje několik tvůrčích překladatelských soutěží. Nejprestižnější je Cena Josefa Jungmanna za nejlepší překlad předešlého roku, naopak za nejhorší překlad roku uděluje Obec překladatelů Anticenu Skřípec. Pro mladé a začínající překladatele pořádá Obec překladatelů každoročně Překladatelskou soutěž Jiřího Levého.

Soutěž Jiřího Levého je určena pro začínající překladatele do 35 let a vyhlašuje se ve třech kategoriích: překlad umělecké prózy, překlad poezie a kritika a teorie překladu. Jazyk originálu není nijak omezen, soutěžní práce však nesmí být před závěrečným rozhodnutím poroty publikovány.

18. ZÁVĚR

Tématem mé diplomové práce byl komentovaný překlad povídky současné ruské autorky Diny Rubinové. V Rusku se tato prozaička těší poměrně velké oblibě, jednak díky aktuálním tématům, která volí jako náměty, a jednak díky jejich zpracování. Pro svou práci jsem si vybrala jednu z raných próz Rubinové - povídku „*Zdvojené příjmení*“, která zatím do češtiny nebyla přeložena.

Cílem diplomové práce byl nejen překlad této povídky, ale také komentář a analýza jednotlivých jazykových problémů a konkrétních překladatelských řešení. Ve srovnání se svou bakalářskou prací jsem zde věnovala značnou pozornost rozboru povídky z literárněvědného hlediska.

Jiří Levý uvádí, že překladatel musí vědět, proč knihu překládá, musí být přesvědčen o tom, že kniha zasluhuje přeložení. Povídka „*Zdvojené příjmení*“ mě oslovila již při prvním čtení, ale musím přiznat, že po narození syna a s tím spojeném osobním prožitku pro mě získala ještě další rozměr. Kouzlo této povídky dle mého názoru tkví v tom, že při každém čtení se v díle otevírají nové významy, aktualizují se v něm stránky, které dříve unikaly pozornosti nebo byly potlačeny. Domnívám se, že Rubinová rozhodně má svým čtenářům co říci.

Na základě analýzy povídky a jejího překladu jsem došla k těmto závěrům, týkajícím se jak charakteru samotné povídky, tak problematiky související s jejím překladem do češtiny: Vyprávění D. Rubinové je spíše tokem myšlenek, vzpomínek a obrazů, než celistvým, uspořádaným, jednoznačně vyznívajícím příběhem, což práci překladatele nikterak neusnadňuje. V povídce je konfrontován přístup dvou generací – otce a syna, který se projevuje jak v rovině obsahové, tak i jazykové. Mění se promluvová pásma, syn mluví s otcem, otec vede vnitřní monolog.

Pro zdůraznění subjektivního prožitku Rubinová volí neatřelé lexikální prostředky, obratně pracuje s nevlastní přímou řečí, která je v současné době moderní jako prvek ozvláštňující text. Při překladu proto bylo nezbytné důsledně dbát na oddělení promluvových pásem otce a syna. Nejobtížnější pro mě bylo stanovit míru hovorovosti a expresivity v řeči syna, tak, aby nedocházelo k přidávání významových odstínů či stylistickým posunům vůči originálu, ale současně aby byl na první pohled patrný generační rozdíl, což bylo – dle mého názoru – autorčíným záměrem.

Z translatologického hlediska bylo také zapotřebí věnovat značnou pozornost překladu frazeologizmů a metafor, které mají v povídce své nezastupitelné místo.

Překlad povídky „*Zdvojené příjmení*“ pro mě byl velmi přínosný, novou zkušenost pro mě představovala zejména práce s „dialogizovanou“ prózou a dalšími prostředky moderní literatury, jako je polopřímá řeč, vnitřní monolog, aj.

Na začátku své práce jsem si vytyčila dva cíle. Prvním bylo vytvoření adekvátního překladu, který bude čtivý a srozumitelný a přitom zachová atmosféru a náladu originálního textu. První verze překladu povídky „*Zdvojené příjmení*“ vznikla již v létě 2010 a v průběhu zhruba osmnácti měsíců byla upravována do výsledné podoby. Nad textem jsem strávila velké množství času, a soudě dle reakcí čtenářů a hodnocení poroty v Soutěži Jiřího Levého si troufnu tvrdit, že se mi stanovený cíl podařilo naplnit.

Druhým cílem, který jsem si určila, byla literárněvědná a translatologická analýza povídky. Postupovala jsem od obecného ke konkrétnímu, začala jsem zařazením povídky do kontextu současné literatury, následně jsem se zaměřila na literární vymezení překládaného textu a podrobně jsem rozebrala strukturu povídky. V rámci translatologické analýzy byla pozornost věnována především překladu frazeologizmů a metafor, poté jsem se věnovala jednotlivým překladovým transformacím. V této části práce jsem se nechtěla omezit jen na povrchní rozbor, ale proniknout více do hloubky. To se mi dle mého názoru snad také podařilo a domnívám se tedy, že i tento cíl byl splněn.

19. SEZNAM LITERATURY

Sborníky a monografie

- ATUP 2004: *Antologie teorie uměleckého překladu* (ed. Hrdlička, M.). Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 80-7042-667-5.
- BEČKA, J.V. 1992: *Česká stylistika*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0020-8.
- ČECHOVÁ, M., Chloupek, J., Krčmová, M., Minářová, E. 2003. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV nakladatelství. ISBN 80-86642-00-3.
- ČECHOVÁ M., Krčmová, M., Minářová, E. 2008. *Současná stylistika*. Praha: NLN. ISBN: 978-80-7106-961-4.
- ČECHOVÁ, M., Chloupek, J., Krčmová, M., Minářová, E. 1997. *Stylistika současné češtiny*. Praha: ISV nakladatelství. ISBN: 80-85866-21-8.
- ČESKÝ PŘEKLAD II (1945 – 2004), 2005: Praha: Univerzita Karlova. ISBN: 80-7308-101-6.
- Devětkrát o překladu* 1995: sestavil Andrej Rády. Praha: Jednota tlumočnicků a překladatelů. ISBN: 80-901698-2-1.
- FIŠER, Z. 2009. *Překlad jako kreativní proces. Teorie a praxe funkcionalistického překládání*. Brno: Host. ISBN 978-80-7294-343-2.
- HAMAN, A. 1999. *Úvod do studia literatury a interpretace díla*. Jinočany: H&H. ISBN 80-86022-57-9.
- HOFFMANNOVÁ, J. 1997. *Stylistika a...* Praha: TRIZONIA. ISBN: 80-85573-67-9.
- HRDLIČKA, M. 1995. *Překladatelské miniatury*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN: 80-7066-987-X. ISSN: 0567-8269.
- HRDLIČKA, M. 1998. *Translatologický slovník*. Praha: Jednota tlumočnicků a překladatelů. ISBN: 8090220894.
- HRDLIČKA, M. 2003. *Literární překlad a komunikace*. Praha: ISV NAKLADATELSTVÍ. ISBN: 80-86642-13-5.
- HRDLIČKA, M. 2003. *Frazeologie jako problém překladatelský*. Parémie národů slovanských: sborník příspěvků z mezinárodní konference. Ostrava: Ostravská univerzita. Filozofická fakulta. ISBN: 80-7042-622-5.
- HRDLIČKA, M. 2005. *Úskalí konotací při translaci frazeologizmů*. Parémie národů slovanských II. Ostrava: Ostravská univerzita. Filozofická fakulta. ISBN: 80-7368-100-5.

- JADLOVSKÝ, T. 2009: *K překladu frazémů bez slovníkových ekvivalentů (na příkladu češtiny a ruštiny)*. Opera Slavica 4 / 2009. ISSN: 12117676.
- Kniha o překládání. Příspěvky k otázkám překladu z ruštiny 1953*. Moravec, J. (ed.). Praha: Nakladatelství Československo-sovětského institutu. (ISBN neuvedeno)
- KNITTLOVÁ, D. a kol. 2010. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN: 978-80-244-2428-6.
- KRIJTOVÁ, O. 1996. *Pozvání k překladatelské praxi. Kapitoly o překládání beletrie*. Praha: UK, Karolinum Praha. ISBN: 80-7184-215-X.
- KUFNEROVÁ, Z. 2009. *Čtení o překládání*. Jinočany: H&H. ISBN 978-80-7319-088-0.
- LEVÝ, J. 1998. *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný. ISBN: 80-237-3539-X.
- MOUNIN, G. 1999. *Teoretické problémy překladu*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN: 80-7184-733-X.
- NEUMANN, B. a kol. 1981. *Literární druhy a žánry pro posluchače rusistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. 17-037-81.
- PETRŮ, E. 2000. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico. ISBN 80-85839-44-X.
- PMČ 2003: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, s. r. o. ISBN: 80-7106-134-4.
- Překládání a čeština 2003*: kol. autorů: Kufnerová, Z., Poláčková, M., Povejšil, J., Skoumalová, Z., Straková, V. Jinočany: H&H. ISBN 80-85787-14-8.
- SLÁDKOVÁ, M. (ed.) 2005. *Český překlad v letech 1945 - 2004*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-7308-101-6.
- Tajemná translologie? Cesta k souvislostem textu a kultury*. 2008. Kol. autorů. Praha: Univerzita Karlova. ISBN: 978-80-7308-247-5.
- Teorie literatury*. 1966. Kol. autorů: Štěpánek, V., Rejmánková, M., Čechová, E., Hrabáková, J. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 16-904-66.
- VALCEROVÁ, A. (ed.) 2005. *Překlad a tlmočení a jeho didaktická transformácia*. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN:80-8068-401-4.
- VALCEROVÁ, A. (ed.) 2007. *Vztáhy a súvislosti v umeleckom preklade*. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN 978-80-8068-582-9.
- ŽVÁČEK, D. 1998. *Úvod do teorie překladu (pro rusisty)*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého. ISBN 80-7067-814-3.
- 15x o překladu 1999*: sestavil Andrej Rády. Praha: Jednota tlumočnicků a překladatelů. ISBN: 80-86261-03-4.

- ВЛАХОВ, С., ФЛОРИН, С. 1986. *Непереводимое в переводе*. Москва: Высшая школа.
(ISBN не приводится)
- РОЗЕНТАЛЬ, Д. Э. 1974. *Практическая стилистика русского языка*. Москва:
Издательство «Высшая школа». (ISBN не приводится)
- СРЯ 1999: *СОВРЕМЕННЫЙ РУССКИЙ ЯЗЫК*: Учебник: Фонетика.
Лексикология. Словообразование. Морфология. Синтаксис.
Под ред. Л. А. Новикова, СПб: Изд-во «Лань». ISBN: 5-8114-0128-0.

Slovníky

- ESČ 2002: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, s.r.o.
ISBN 987-80-7106-484-8.
- SÁDLÍKOVÁ, M. a kol. 2005. *Velký česko-ruský slovník. Большой чешско-русский словарь*. Voznice: Leda ve spolupráci se Slovanským ústavem Akademie věd ČR, 2005. ISBN: 80-7335-048-3.
- Slovník české frazeologie a idiomatiky 1983*. Praha: Academia. 21-131-83.
- SSVČ 1994: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia.
ISBN: 80-200-0493-9.
- STĚPANOVA, L. 2007. *Rusko-český frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN: 9788024417509.
- VENCLOVSKÁ, M. a kol. 2002. *Rusko-český slovník. Русско-чешский словарь*. Voznice: Leda. ISBN: 80-85927-99-3.
- КВЕСЕЛЕВИЧ, Д. И. 2003. *Толковый словарь ненормативной лексики русского языка*. Москва: Астрель. ISBN: 5-271-06520-0.
- ШАНСКИЙ, Ш.М., ИВАНОВ, В.В., ШАНСКАЯ, Т.В. 1961. *Краткий этимологический словарь русского языка*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР.

Internetové zdroje

<http://bookmix.ru/authors/index.phtml?id=214>
http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C4%9Bra_Noskov%C3%A1
http://infoart.udm.ru/magazine/novyi_mi/n7-20/rubina.htm
<http://prirucka.ujc.cas.cz/>
<http://ru.wikipedia.org>
[http://ru.wikipedia.org/wiki/Двойная_фамилия_\(фильм\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Двойная_фамилия_(фильм))
<http://vz.ru/culture/2009/6/4/294135.html>
<http://vspu.ac.ru/files/povsednevnost/vishenkova.doc>
http://www.biografii.ru/biogr_dop/dovlatov_s_d/dovlatov_s_d_2.php
<http://www.databazeknih.cz/zivotopis/petra-soukupova-4433>
<http://www.dinarubina.com>
http://www.elkost.com/dina_rubina/critical_reports/post_11.html
http://www.elkost.com/dina_rubina/critical_reports/post_12.html
http://www.elkost.com/dina_rubina/critical_reports/post_15.html
<http://www.gramota.ru/>
http://www.informprostranstvo.ru/N5_2007/interpr_N5_2007.html
<http://www.knihovnicka.net/autor/922-prochazkova-iva/zivotopis-biografie/>
<http://lady.webnice.ru/literature/?act=authors&v=692>
<http://www.lechaim.ru/arhiv/181/kachalkina.htm>
<http://www.lechaim.ru/arhiv/215/edelshteyn.htm>
<http://www.likt590.ru/project/rubina/1.3.htm>
<http://www.likt590.ru/project/rubina/4.htm>
<http://www.liveinternet.ru/users/1304174/post46989982/>
<http://www.myjane.ru/articles/text/?id=8236>
<http://www.obecprekladatel.u.cz>
<http://www.peoples.ru/art/literature/prose/belletristika/rubina/interview1.html>
<http://www.referat.ru/referats/view/7420>
<http://www.revolution.allbest.ru/literature/00127556.html>
<http://www.rikmosgu.ru/resources/4292-original.jpeg>
<http://www.webreferuly.ru/21/326>
<http://www.wikipedia.cz>
<http://www.zpu-journal.ru/news/detail.php?ID=660>

20. РУССКОЕ РЕЗЮМЕ

В настоящей дипломной работе я продолжаю тему, которую я выбрала для своей бакалаврской работы – перевод рассказа современного русского автора. Таким образом, настоящая дипломная работа посвящена переводу рассказа современной русской писательницы Дины Рубиной с комментариями. Предметом и целью данной работы является не только перевод, но также анализ отдельных лингвистических проблем и выбранных переводческих решений. В отличие от моей бакалаврской работы, в данной дипломной работе я сосредоточиваю больше внимания на литературоведческом анализе рассказа.

Для перевода я выбрала рассказ известной российско-израильской писательницы Дины Рубиной *«Двойная фамилия»*, именно потому, что Рубина является популярным представителем т.н. дамской прозы, т.е. жанра, который в настоящее время в России активно развивается; и который мне очень близок. Чешские читатели имели возможность познакомиться с Рубиной посредством перевода ее романа *«Вот идет Мессия!»*, который был издан в Чешской Республике в 2003 году. Однако; из дискуссий в Интернете видно, что читатели оценивают ранние произведения Рубиной намного выше. Поэтому, познакомившись с творчеством этой писательницы, я выбрала для перевода один из ее ранних рассказов, который до сих пор не был переведен на чешский язык.

В чем заключается популярность Дины Рубиной? Бесспорно, Рубина является талантливым рассказчиком. Ее рассказы динамичны, с одной стороны, благодаря интересным диалогам, с другой стороны, благодаря лаконичным, сжатым характеристикам. Ее творчество буквально наполнено эмоциями. Рубина использует разговорный, естественный, понятный язык со множеством метафор, сравнений и фразеологизмов.

Рубина выбирает интересные темы и сюжеты, она пишет рассказы и романы для людей и про людей, о жизни, о разных людях, местах, впечатлениях. Она не избегает и таких тем, как ненависть, ревность, непонимание, смерть.

В ходе чтения читатель становится составной частью рассказа, и после прочтения он вряд ли может остаться равнодушным. При этом Рубина выступает только в качестве рассказчика, который не оценивает, не советует, не учит, что хорошо и что плохо, что есть добро и зло. Она только ставит вопросы, которые время от времени приходят в голову каждому из нас.

Героями Рубиной являются простые люди, которым читатель доверяет, и нетрудно представить себе, что они живут рядом, в соседней квартире, доме, на соседней улице. Жизненные ситуации, которые они переживают, и проблемы, которые они решают, кажутся реальными.

Авторский стиль Рубиной ясный, сжатый, строгий, прямой, в этом ее сила. Хотя ее рассказы не автобиографичны, они вызывают впечатление рассказа реально пережитого, глубоко прочувствованного. Наряду с естественным талантом, большую роль в формировании авторского стиля Рубиной сыграли два исключительных лица русской и всемирной литературы – Антон Павлович Чехов и Иван Алексеевич Бунин.

Настоящая работа состоит из двух частей – теоретической и практической. Самой главной целью теоретической части дипломной работы было изучение связанной проблематики из области транслатологии и литературоведения. Самым важным источником для меня была книга Иржи Левого *«Искусство перевода»*. Теоретическая часть состоит из 17 глав. После короткого введения я знакоблю читателей с биографией и творчеством писательницы, в главах 5 и 6 я описываю ход работы и стратегические решения, предшествующие самому переводу. В последующих главах я сосредоточиваю свое внимание на анализе рассказа с точки зрения литературоведения (главы 8 – 11). Главы 12 - 15 посвящены основным переводческим проблемам, избранным типам переводческих трансформаций и трудным местам, с которыми я столкнулась в ходе перевода. Большое внимание было также уделено переводу фразеологии, так как она занимает в творчестве Рубиной важное место (глава 13).

Практическая часть работы представлена самим переводом рассказа (глава 7). Моей целью было соблюдение принципов функционального и коммуникативного подхода к переводу.

«Надо учитывать тот факт, что перевод является не только перекодированием исходного текста в текст перевода, это не простое изменение языкового кода. Это, конечно, и переориентирование текста на другого читателя, это приспособление текста с тем, чтобы он стал приемлемым не только для иноязычных читателей, и для представителей другой культуры.» (PŘEKLÁDÁNÍ A ČEŠTINA 2003, s. 13, перевод М. Котаскова)

Можно сказать, что дело не в том, используются ли в переводе те же языковые средства, что в оригинале, или другие, а в том, что они должны выполнять те же функции как с точки зрения денотации, так и с точки зрения коннотаций и прагматики. В ходе перевода надо все время иметь в виду, что качественный перевод – это не просто механический перевод текста с одного языка на другой, что к тексту необходимо подходить комплексно. В художественном переводе; кроме семантических, важными становятся также эстетические, стилистические и прагматические составные части. Существует принцип, что обязательным является сохранение тех форм, которые имеют семантические, или эстетические функции, и наоборот, нельзя настаивать на сохранении форм языковых.

В конце работы я обратилась к фильму, который был снят по мотивам рассказа *«Двойная фамилия»*, также я упомянула о Конкурсе на премию Иржи Левого, в котором я участвовала в прошлом году с переводом данного рассказа. В заключении я подвела итоги своей работы. Настоящая работа содержит и приложения – оригинальный текст рассказа, полный список произведений Д. Рубиной, ее фотографии и копии Почетной грамоты за перевод рассказа *«Двойная фамилия»*, которой меня наградило жюри Премии Иржи Левого.

В рассказе *«Двойная фамилия»* описывается трагедия одной семьи, причиной которой могут быть неспособность общения, равнодушие или напрасная гордость – вневременные проблемы, актуальные в любое время.

Речь идет о психологической драме с вообще человеческим подтекстом, которая, однако, не лишена какого-то «вида сверху» и юмора. Рассказ отличается экзистенциальной глубиной и одновременно простотой, несложной, продуманной композицией и одновременно непосредственностью.

Сюжет рассказа прост – жена изменяет мужу, и в результате случайного знакомства у нее рождается сын. Главный герой Воздвиженский долгое время колеблется между желанием остаться и какой-то «нравственной» обязанностью уйти, но в конце побеждает любовь к сыну. Однако, он не способен простить своей жене, поэтому супруги живут не вместе, а рядом до того времени, когда Воздвиженская разрешает безвыходную ситуацию тем, что уходит вместе с сыном. В центре действия находится не историческое или общественное событие, а личная трагедия обычного человека. Когда Воздвиженский узнает правду о «своем» сыне, его мир рушится и он медленно привыкает к этой новой действительности, однако, жизнь вокруг него не остановилась, она продолжается.

Героями Рубиной являются не исключительные личности, а наоборот, реальные простые люди, желающие себе любви, счастья, спокойной семейной жизни. Хотя это может казаться простым и банальным, в ходе чтения мы начинаем понимать, что ничто из этого не принадлежит нам произвольно, человек ничего не получает даром. Однако; Рубиной удалось избежать излишнего пафоса, в рассказе вопреки серьезной теме можно найти и юмор.

Повествование отца и его воспоминания чередуются с высказываниями Филиппа, который не понимает (и даже не может понять) все, что происходит вокруг него. Мир взрослых противопоставлен миру шестнадцатилетнего юноши. Поймет? Простит? Данный вопрос остается без ответа. В конце рассказа появляется и женская точка зрения, высказывание, или скорее личная исповедь Воздвиженской.

Кроме увлекательного сюжета, рассказ интересен и стилем, и языком, своеобразию которого способствует чередование литературного языка с разговорным, использование разнообразных языковых средств, включая фразеологизмы и метафоры, употребление уменьшительных слов наряду с экспрессивными, чередование динамических коротких предложений с длинными сложными предложениями. Это все оживляет текст и придает ему особое волшебство.

В процессе работы над литературоведческим анализом рассказа; важным было включение рассказа *«Двойная фамилия»* в контекст современной литературы. Из русской литературной сцены я выбрала трех писателей, в творчестве которых можно найти параллели с творчеством Дины Рубиной – это Людмила Улицкая, Виктория Токарева и Сергей Довлатов.

Улицкая, так же как и Рубина, относится к представителям современной дамской прозы, и поэтому в их творчестве можно найти много схожего. В тематическом плане это, например, семейные отношения, отношения родителей и детей, развод, семейные конфликты. Кроме того, обе писательницы используют чередование рассказчиков (у Улицкой наиболее ярко это проявляется в романе *«Даниель Штайн, переводчик»*), используют разные пласты языка, включая разговорный. Улицкая, однако, хуже работает с речью героев, которая практически у всех героев одинакова.

Другим представителем дамской прозы является Виктория Токарева. Ее герои - так же, как и герои Рубиной – обычные люди, она пишет о банальных проблемах повседневной жизни, просто, ясно, понятно, не судит, не оценивает. Использует простой разговорный язык, юмор и иронию. Ее герои – это часто женщины.

Говоря о творчестве Дины Рубиной, мы не можем не вспомнить Сергея Довлатова. Хотя жизненные пути обоих писателей сильно отличаются, отличаются темы, которые они выбирают, поэтика творчества Довлатова и Рубиной близка. Не случайно критики называют Рубину «Довлатов в юбке».

Довлатов и Рубина – минималисты, мастера кратких форм, мастера рассказа. Для них типичен лаконизм, важная роль детали, разговорный и понятный язык. Характеры героев раскрываются в проработанных диалогах, которые преобладают над драматическими завязками. Их творчество отличается иронией и юмором, соединением трагизма и комизма, отсутствием оценки, определенным «видом сверху».

Основоположник чешской переводческой традиции Богумил Матезиус подчеркивал один важный принцип работы над переводом: *«При подготовке перевода надо читать подобные чешские произведения, чтобы стало видно, как подобная среда описывается на чешском языке, какие стилистические средства используют чешские писатели.»* (КНИГА О ПЕРЕВОДЕ 1953, s. 111)

Я сосредоточила свое внимание на творчестве трех чешских писательниц – Петры Соукуповой, Ивы Прохазковой и Веры Носковой, потому что в их поэтике можно найти сходства с творчеством Рубиной.

Это не только «женский» взгляд и сосредоточение на межчеловеческих, главным образом, семейных отношениях, а также некоторые композиционные приемы (ретроспективная композиция, чередования рассказчиков, стилизация детского героя).

Герои – обычные люди, действия которых авторы не оценивают. Заключение, как правило, открытое, это не хеппи-энд, здесь остается место для фантазии читателя.

Что касается рассказа «*Двойная фамилия*» в контексте мировой литературы, я обратила внимание на рассказ „*Fapa, you are crazy*“ Уильяма Сарояна. Здесь также выступает детский герой, темой является пребывание с отцом после распада семьи. Однако; данный рассказ отличается тем, что он оптимистичен, семейные отношения, вопреки разлуке родителей, счастливые.

Литературоведческий анализ рассказа в дальнейшем включает изучение структуры рассказа, выделение отдельных мотивов, темы (героев, времени, пространства). Особое внимание было уделено композиции, т.е. упорядоченности пространства, времени и действия. Для рассказа характерна свободная сюжетная структура, в которой все время переплетаются прошлое и настоящее, хронологическая и ретроспективная композиция. Хотя герои живут сейчас, в своих воспоминаниях они все время возвращаются в прошлое. Этот метод Рубина выбирает не случайно: во-первых, она заставляет читателя все время пребывать в напряжении, и, во-вторых, таким образом она подчеркивает силу переживания в прошлом, к которому герой возвращается даже через несколько лет. Рассказ представляет собой скорее поток мыслей, воспоминаний и картин, чем целостный, упорядоченный, однозначный рассказ.

Рассказ и переживания героев переданы прямо, непосредственно. Этого эффекта Рубина достигает использованием двух современных прозаических методов. Во-первых, это композиция, которая позволяет показать событие из разных точек зрения, и таким образом, не происходит упрощение сложных отношений, и во-вторых, монологизация, которая основана на стилизации речи, т.е. на презентации героя посредством спонтанного высказывания (речь Филиппа отличается от речи его отца и матери).

Далее в работе проводится анализ образных выражений (прежде всего метафор, метонимии, синекдохи, иронии, сравнения, и др.), синтаксических средств (длина предложений, типы предложений, порядок слов, стилистические фигуры – апосиопеза, анафора, эпифора, эллипсис, и др.)

Отдельная глава дипломной работы посвящена отличиям исходного (русского) языка и языка перевода (чешского). Дело в том, что русский и чешский языки славянские, т.е. они очень близки друг другу. Много слов, словосочетаний или синтаксических структур в обоих языках формально сходны или похожи, однако, имеется целый ряд явлений, которые отличаются в этих языках. Поэтому в ходе своей работы переводчик должен иметь в виду различия между русским и чешским языком, чтобы избежать интерференции. Данных различий имеется очень много, поэтому в качестве примера я выбрала деепричастия. В то время как в русском языке это средства стилистически нейтральные, используемые в художественной и нехудожественной литературе, в чешском языке деепричастия со временем перестали употребляться из-за их архаической окраски. Поэтому в процессе перевода я предпочла другие решения, как, например, использование придаточных предложений или предложных конструкций. Другая возможность – это перевод при помощи главного предложения или инфинитива: *...Ну что ж, наивно думать, что мальчик проживет всю жизнь, так и не узнав правды. (s. 141)...No budiž, bylo by naivní myslet si, že chlapec prožije celý život, aniž by se dozvěděl pravdu. (s. 23)*

С должным вниманием я отнеслась к переводу фразеологии. Фразеологизмы – устойчивые сочетания слов с полностью или частично переосмысленным значением (или устойчивые сочетания слов с осложненной семантикой). Их перевод заключается не просто в переводе слов, а в замене фразеологического выражения на одном языке фразеологизмом на другом языке (*плевать в потолок - válet si šunku*), а если такого нет, то переводчик должен прибегнуть к компенсации и объяснить значение фразеологизма как-то по-другому.

В главе 13 настоящей работы я провела классификацию фразеологизмов, использованных в рассказе «*Двойная фамилия*». Я исходила из двух основных классификаций – типологии Влахова и Флорина; и классификации Милана Грдлички.

Болгарские теоретики Влахов и Флорин различают в основном три возможности перевода фразеологической единицы: перевод равноценным фразеологизмом в языке перевода, перевод при помощи относительного фразеологического эквивалента и перевод при помощи индивидуального фразеологизма, который используется в том случае, если к фразеологизму в исходном языке не удастся найти подходящий фразеологизм в языке перевода.

Таким образом, Влахов и Флорин уверены, что переводчик при переводе фразеологических единиц должен предпочитать – если он есть – эквивалент фразеологический.

Другая классификация, которую я использовала, работает прямо с русско-чешским материалом. Ее автор – чешский теоретик перевода М. Грдличка. Он различает следующие типы эквивалентов: фразеологические эквиваленты, неполные фразеологические эквиваленты, относительные фразеологические эквиваленты и фразеологические аналоги. Опять же здесь можно констатировать, что перевод фразеологизма фразеологизмом является лучшим решением.

Обобщая обе эти теории, мы можем обратить внимание на две основные возможности перевода фразеологизма: при помощи эквивалента фразеологического и нефразеологического. В переведенном рассказе я использовала оба эти подхода. В рассказе находится 32 узуальных фразеологизмов – из них у 25 единиц использован эквивалент фразеологический, у 7 единиц нефразеологический.

Для более подробной классификации я выбрала типологию Влахова и Флорина, так как я считаю ее наиболее подходящей для оценки собственного перевода. Она основывается на выделении перевода фразеологического (который в дальнейшем разделен на перевод равноценным фразеологизмом, относительным фразеологическим эквивалентом, индивидуальным фразеологизмом) и перевода нефразеологического.

Чтобы осуществить хороший перевод, одновременно эквивалентный и адекватный, приходилось прибегать к разным переводческим трансформациям, описание которых дано в главе 15. Пользуясь теоретической литературой, я разделила данные трансформации на три группы:

- лексические трансформации
- грамматические трансформации
- лексико-грамматические трансформации

Далее я занималась анализом и комментариями отдельных переводческих проблем.

К лексическим трансформациям относятся следующие типы трансформаций: транскрипция и транслитерация, конкретизация, генерализация, модуляция.

Транскрипция - это воспроизведение звучания иностранного слова (примером может служить *Габриэль Гарсиа Маркес - Gabriel Garcia Marquez*), а **транслитерация** воспроизведение буквенного состава иностранного слова на языке перевода (*Голенищев-Кутузов - Goleniščev-Kutuzov*).

К **конкретизации** относятся такие трансформации, в ходе которых мы заменяем слово или словосочетание с общим значением словом или словосочетанием с более узким значением (*nana римский – papež, перевод Jan Pavel II.*). Противоположное явление, когда слово с конкретным значением заменяется словом с более широким значением, называется **генерализацией** (*nmeneц – ptáčátko, перевод mlád'átko*).

Модуляция - замена слова или словосочетания исходного языка единицей языка перевода, значение которой логически выводится из значения исходной единицы (*ваша жена родила не от вас – narozené děcko není vaše*).

Второй раздел пятнадцатой главы содержит анализ грамматических трансформаций. К ним относятся, прежде всего, **замены форм слов** (т.е. грамматических категорий числа, времени, вида, падежа) и **замены членов предложения**.

Замены грамматической категории числа можно продемонстрировать на переводе русского существительного в форме множественного числа *всем женщинам –* чешским существительным единственного числа *žádné ženě*. И наоборот, замена единственного числа множественным произошла в следующих случаях: *вся премия - celé prémie, бумага с подписью - podepsané papíru*.

В работе произошла также замена категории вида, например, совершенный вид заменен видом несовершенным (*пошутил – dělal si srandu*), и наоборот (*не прощал – neodpustil*).

В группу грамматических трансформаций входит также замена категории времени. Чаще всего я прибегала к заменам настоящего и прошлого времени (*о чем вы думаете – kam jste dal rozum, что случилось – co se děje*).

С категорией времени связано глагольное наклонение, которое описывает отношение глагола и действительности или намерения, чаще всего посредством флексии глагола. В нескольких случаях, когда в исходном тексте встречается индикатив в будущем времени, он переводится условным наклонением (*отнесусь – choval bych se*). Другим примером замены наклонения является замена индикатива в настоящем времени императивом (*покупаешь – kup si*).

Замены членов предложения касаются, прежде всего, замены несогласованного определения на русском языке согласованным определением на чешском (*фамилия Виктора – Viktorovo příjmení, кофе покрепче – silné kafe*). Случаи, когда согласованное определение в русском тексте заменялось несогласованным в чешском переводе, встречались намного реже (*соседская бабка – babka ze sousedství*).

Однако; в тексте можно встретиться и с заменой других членов предложения, например, подлежащее на русском заменяется дополнением на чешском: *Ты, Георгий, главное, не волнуйся, - сказал он, - а то молоко пропадет. Hlavně se, Georgiji, nerozčiluj,“ řekl, „nebo přijdeš o mlíko.*

Следующей трансформацией являются **замены частей речи**. В ходе перевода я чаще всего прибегала к вербализации, т.е. к замене разных частей речи глаголом, точнее к замене номинального выражения, типичного для русского языка, глагольным, которое для чешского языка более естественно: *Да нет, "нагулял", это, конечно, опечатка, сказал я ему. Ale ne, „uhnal“, to jsem se samozřejmě přeřek, řekl jsem ti. Безбровый и насупленный, словно рассерженный. Neměl obočí, mračil se a vypadal, jako by byl naštvaný.*

В данной работе имеет место также **замена мультивербизационных наименований универбизационными** (*причинить вред – ublížit*). Обратное явление – мультивербизация (*гулять – chodit na procházku*).

К грамматическим трансформациям относится и **замена порядка слов**. В русском языке часто встречается «обмыкание» - типично русская конструкция, для которой характерно вложение расширяющей информации между определяющим и определяемым членами предложения. Обмыкание нельзя переносить в чешский язык: *обезумевшая от горя женщина – žena šílená bolestí.*

Последней группой грамматических трансформаций, которыми я занималась в своей дипломной работе, являются трансформации на уровне предложения. К ним относятся, прежде всего, **замены грамматического статуса предложений**, например, замена страдательного залога на русском (*билеты уже взяты*) действительным залогом на чешском (*už máme listky*).

Часто используемой грамматической трансформацией является **синтаксическая деконденсация**, которая касается разных способов перевода русских деепричастных и причастных оборотов, а также инфинитивных оборотов на чешский язык: *Но как мать троих детей и бабушка пятерых внуков, очень советую вам воспротивиться и оставить его при себе. Ale jako matka tří dětí a babička pěti vnuků vám radím, abyste to odmítli a nechal si ho u sebe*

В редких случаях я решила изменить отдельные компоненты сложного предложения, т.е. длинное предложение я разделила на несколько более коротких предложений. Очень важным является также сохранение актуального членения предложения, которое различает тему (то, что уже известное) и рему (ядро высказывания).

Третий раздел пятнадцатой главы содержит анализ лексико-грамматических трансформаций. В ходе данных трансформаций переводчик должен учитывать межкультурный характер перевода.

В группу лексико-грамматических трансформаций входит **антонимический перевод**, т.е. перевод положительной конструкции оригинала при помощи отрицательной конструкции, и наоборот: *Нет, сколько живу, я буду помнить твои глаза в этот миг и приоткрытые по-детски губы. Ne, co budu živa, nikdy nezapomenu na výraz tvých očí v té chvíli a na dětsky pootevřená ústa.*

К этому типу трансформаций принадлежит **расширение информационной основы**, которое часто встречается при переводе реалий, когда переводчик считает, что данная реалия может быть неизвестна читателю: *Сначала махнем в Карелию, на озера. Потом, как всегда, - в Коктебель. Nejdřív si zajedeme do Karélie, k jezerům. Potom, jako vždycky, na Krym, do Koktebelu.*

При переводе реалий я использовала и другую трансформацию – **экспликацию**, т.е. описательный перевод. К этому приему переводчик прибегает в тех случаях, когда в языке перевода нет соответствующей лексической единицы (*ded Mazai – pohádkový dědeček, капли Вотчала – kapky na uklidnění*).

Также при переводе часто употребляется **компенсация**. Этот прием заключается не в буквальной передаче значения, а в передаче смысла содержания и часто встречается при переводе экспрессивности.

Устал я от всего страшно, от черной пустоты, которую, словно дупло в дереве, выжгла во мне горечь. Byl jsem ze všeho hrozně unavený. Cítil jsem jen únavu a černou prázdnotu, jako by mi bolest vzala kus sebe samého.

К лексико-грамматическим трансформациям я отнесла также **целостное переосмысление**, которое применяется при переводе фразеологизмов или каламбуров.

В восемнадцатой главе, в заключении, я подвела итоги своей работы. В начале работы я поставила две цели. Первой целью было создание адекватного перевода, который понятен; и который хорошо читается; и одновременно сохраняет настроение и атмосферу исходного текста. Первый вариант перевода возник уже летом 2010 года и перерабатывался в течение приблизительно восемнадцати месяцев. Я провела много времени в работе над текстом, и, судя по реакциям читателей и оценке жюри Премии Иржи Левого, я думаю, что поставленную цель мне удалось выполнить.

Второй целью было проведение транслатологического и литературоведческого анализа рассказа. По моему мнению, также эта цель была выполнена.

21. PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1 – ORIGINALNÍ TEXT POVÍDKY

Двойная фамилия

А в чем, собственно, дело, сказал я ему, чем тебя смущает моя двойная фамилия?

В конце концов твою я взял, вот она, красуется в паспорте, вполне благозвучная, - Воздвиженский. Хоть поклоны бей. А? Я говорю - хорошая, звучная, церковнославянская...

Ты смотри на дорогу, сказал я ему, а то мы в дерево врежемся....

Да, мамина не такая звучная, но понимаешь, меня все-таки мать воспитывала. Да если хочешь знать, сказал я ему, я б и фамилию Виктора себе присобачил, только боюсь, что на строчке не поместится. И потом, тройную уже вряд ли кто запомнит. Особенно в армии, представляешь, как меня из строя вызывать или на гауптвахту сажать? Так что не переживай, сказал я ему, вполне прилично: Крюков-Воздвиженский.

Не дуйся, что тебе - тесно? Неуютно?.. Почему - глупо? А Голенищев-Кутузов, сказал я ему сразу, а Лебедев-Кумач, а Борисов-Мусатов, а Римский-Корсаков? А Семенов-Тяньшанский, а Мусин-Пушкин? Ну?

Да, я начитался, сказал я ему. Есть такая слабость. Вот именно, не порок. И даже, как принято считать, - достоинство...

... Ну, конечно, изменился, сказал я ему, мы ж три года не виделись. Я ж расту, па, сказал я ему, я, в принципе, живу дальше...

И пусть тебя моя двойная фамилия не тревожит. На Западе, знаешь, почти у каждого человека двойное или даже тройное имя. Почему это тебе плевать на Запад, поинтересовался я, плевать никуда и ни в кого не следует, па, это некрасиво. А то плюнешь, сказал я ему, и попадешь ненароком в Эриха Марию Ремарка, или в Федерико Гарсия Лорку, или в Габриэля Гарсия Маркеса. Будет неловко... Запад люблю? Конечно, люблю, па, я все люблю: и Запад, и Восток, и Юг, и Север.

Я не дер-зю, сказал я ему, я поле-мизи-рую. И потом, у меня ж переходный возраст еще не кончился, так что не расстраивайся.

Да ты смотри на дорогу, сказал я ему, мы же о столб шмякнемся!

... Ой, не спрашивай, не бери открытую рану. Еле переполз. По алгебре трояк, по физике - переэкзаменовка. Мать надеется, что за лето ты со мной подзанимаешься. Думаю, это был решающий момент в пользу моей поездки к тебе. Ты же знаешь, сказал я ему, она всегда косо смотрела на эти поездки.

По химии тоже трояк, но более жизнеспособный... Знаешь, сказал я ему, сам удивляюсь, в кого я такой тупой? Все-таки мать - конструктор, баба толковая, ты у меня вообще: не кот начихал, изобретатель с медалями, три кило патентов. А я как увижу эти ряды формул, так мне тошно становится, вот здесь, под ложечкой. Упрусь взглядом в цифры и ничего не хочу понимать. Организм протестует. Ну почему я должен ползти к этому дурацкому аттестату, почему?!

По сути дела, сказал я ему, происходит многолетнее насилие над человеческой личностью... Как - над чьей? Над моей, конечно! Чего ты смеешься? Это очень серьезно. У меня надорванная психика.

Ну, по литературе, по истории пятерки, конечно, сказал я ему, а что толку? Недавно доклад сделал, историчка просила: "Отражение истории Российского государства в полотнах русских художников". Да, ничего вроде получилось. Бегло, конечно, очень общо, сказал я ему, разве можно такую тему за полтора часа охватить... Репродукции Виктор дал, это ж его хлеб, у нас тьма альбомов дома.

Устроили, конечно, из этого мероприятие, согнали три девятых класса, историчка сидела на задней парте и тихо млела - ей же это засчитывается за внеклассную работу. А вообще, па, все это чепуха, сказал я ему...

Ни за что! Делать из этого профессию? Быть, как Виктор, каким-нибудь искусствоведом или литературоведом? Да ты что, па, ты меня не уважаешь, сказал я ему. Всю жизнь насиловать искусство только потому, что у меня неплохо подвешен язык, и я прилично разбираюсь в живописи?.. Нет уж, спасибо. Существовать в искусстве достойно можно, только создавая что-то свое. А понимание - это всего лишь неплохие мозги, разве можно понимание искусства делать профессией? И потом, я как услышу это слово "искусствовед", мне смешно становится. Представляю себе такого типа, который искусством ведает, вроде завхоза со связкой ключей. Нет и нет!

А талантов, сказал я ему, никаких за мною не водится, увы...

А никем не хочу... Нет, правда, никем не хочу быть. Ну, ты меня серьезно спрашиваешь, а я серьезно отвечаю.

Нет, ты не так понял. Не в смысле - плевать в потолок. Не хочу всю жизнь быть к чему-то привязанным: к месту работы, к такой-то квартире по такому-то адресу, к такой-то женщине, записанной в моем паспорте. Это, по сути дела, крепостное право... Как представляю? А вот как, сказал я ему: я свободен, совсем, передвигаюсь куда хочу, когда хочу и как хочу, зарабатываю необходимый минимум на хлеб, картошку и книги как получится - где вагон разгрузу, где на прополку овощей наймусь... У нас такая личность называется "бич" и преследуется законом, а вот во Франции очень принято, например, наняться на сезон в Голландию - тюльпаны сажать.

Ну что ты заладил, па, сказал я ему, "смотришь на Запад!". Я кругом смотрю, не только на Запад. Я смотрю вокруг себя, сказал я ему, а не только в указанном направлении, хотя мне с детства направление пытались указывать все кому не лень. Родители - еще туда-сюда, куда их денешь, сказал я ему, но вот тебя хватают за шиворот, суют в общий вагон, и всех в одном направлении: сначала октябрятская звездочка, потом дружный коллектив класса, потом комсомольская ячейка института, и так до конца жизни... Ой-ей-ей, испугал: единоличник! Надеюсь, сказал я ему. Надеюсь, что я - единоличник. Все, что сделано в искусстве и науке, сделано единоличниками.

Ну ладно, сказал я ему, не пугайся. У тебя, па, вид такой обескураженный. Думаешь, наверное, что я попал в лапы наших врагов. Мало ли чего я болтаю, сказал я ему, возраст такой, переходный, и три года мы не виделись. Ты меня здесь за лето обстругаешь и отполируешь до зеркального блеска. Смотри на дорогу... Грузила новые купил? Молоток... Помнишь, на Голубых озерах цаплю, похожую на твоего Кирилл Саныча! Ох, умора! Па, а правда, у меня совсем уже бас установился? Почему это - баритон? Бас, бас, сказал я ему, натуральный бас. Нас с Виктором почему-то путают по телефону, говорят - голоса похожи. По-моему, совсем не похожи... При чем тут Виктор...

Дома как? Нормально дома... Мама? Ну ты же знаешь, сказал я ему, мама всегда больна...

"...В самом деле, и чего я привязался к нему с этой двойной фамилией? Просто в тот момент, когда он с гордостью продемонстрировал новенький, словно отутюженный паспорт с этой самой фамилией-поездом, меня вдруг как обухом: он все знает!

Боже мой, как я его ждал! Как я выцарапывал его оттуда в это лето телефонными звонками, письмами, телеграммами. Я отправил на дорогу всю премию, хотя на билет хватило бы ее пятой части. До вчерашнего дня я так и не был уверен, что они отпустят его. Ведь изобретали же они причины все эти три года.

Ничего, ничего, я просто перенервничал. Все в порядке, шеф, все в полном порядке. Досадный срыв - не спал две ночи, с утра гонял на рынок за фруктами, драил свою берлогу и все время думал: теперь он взрослый парень, взрослый. Мы же три года не виделись. Он с такой щенячьей гордостью показал мне паспорт со своей двойной фамилией, черт бы меня подрал. И я вдруг глупо прицепился к нему, дурак, жалкий старый дурак!

Да, я растерялся. Хотя при чем тут двойная фамилия? Вот при чем: запахло жареным. Столько лет я частенько в мыслях жалел Виктора, да, мне в голову не приходило жалеть себя. Я так и думал этими словами: "бедняга Виктор", думал я. А тут, когда в самую точку было бы пожалеть Виктора именно сейчас, я испугался. Я понял впервые, что чувствуешь, когда тебя прошибает холодный пот.

...Ну что ж, наивно думать, что мальчик проживет всю жизнь, так и не узнав правды. Это несправедливо по отношению к нему. Когда-нибудь придется все рассказать, расставить по местам каждого из нас, разъяснить эту дикую ситуацию, разобрать по камешкам крепость лжи, возведенную для его спокойствия. И что говорить при этом? Доводись мне - что бы я сказал ему?

Видишь ли, мужик, мы лгали во имя тебя, сказал бы я ему. Ради тебя трое взрослых людей поддерживают доброжелательные отношения по телефону, договариваются о разных бытовых мелочах, обсуждают твой характер и планы на будущее, - трое взрослых, которым давно хочется забыть друг о друге...

Видишь ли, мужик, сказал бы я ему, начинать-то надо не с тебя, а с того, что восемь лет тебя не было, и с каждым годом таяла надежда, что когда-нибудь ты появишься. Мама всегда была больным человеком - почки, гипертония, то-се, а главное, органы, которые предназначены для этого дела, ну, ты взрослый парень, сам понимаешь... Восемь лет...

Да, сказал бы я ему, это верно, мы неважно жили с твоей мамой. Не сразу, конечно, но наша тающая надежда теплилась, как чахоточная девочка в семье. Знаешь, это подтачивает отношения мужчины и женщины. Нет, конечно, есть семьи, прекрасно существующие без детей, но здесь другой случай.

Словом, когда надежда на твое появление совсем захла, тут ты и забрезжил. В один прекрасный для меня день. Врачи уверяли, что наш случай один на тысячи. И тогда я подумал: мой ребенок должен быть чертовски везучим, если ему удалось возникнуть и выжить тогда, когда это не удается тысяче другим. Мой ребенок будет счастливым, думал я, ведь ему уже повезло. И я стал ждать тебя. Я неистово ждал тебя, мужик, сказал бы я ему, для меня уже тогда ты был не смутным зреющим комочком, а конкретным человеком, личностью, уже совершившей поступок тем, что крохотной клеточкой уцепился за жизнь на краю небытия и выжил.

Знаешь, мужик, сказал бы я ему, вот тогда все изменилось у нас. Твоя мать стала вдруг очень нежна со мной. Ее обычная раздражительность растворилась в нашем общем ожидании тебя. Ну что ж, говорил я себе, значит, это правда, что женщина становится мягче и трепетнее в этот период. Ты уже взрослый парень, мужик, сказал бы я ему, бойся внезапной женской нежности. Это нежность подползающего удава, заранее жалеющего свою жертву.

У меня нет ненависти к твоей матери, мужик, сказал бы я ему. Просто у нас с ней свои счеты, и не твоего ума это дело.

Да, это правда, что я не забыл и не простил ей никогда, но - не предательства, нет - все мы слабые люди, сынок, и всякое может случиться с человеком; я не простил ей этой обдуманной нежности. И в дальнейшем я не прощал этого всем женщинам, которых встречал на своей дороге. Поэтому я один, мужик, сказал бы я ему..."

... - Мама? Ну, ты же знаешь - мама всегда больна, поэтому проживет дольше нас всех. Почему груб? Я не груб, сказал я ему, а критичен. Мать я люблю, она меня вырастила, просто объективно оцениваю действительность. Вот кто правда сдал в последнее время - это Виктор. Кажется, я писал тебе, что полгода назад его трахнул небольшой инфаркт? Словечко? Да брось ты, па, сказал я ему, это не хамство, я прост и суров. Ты просил рассказать, как дома, я рассказываю.

Так вот, Виктор... После этого инфаркта он постарел, как будто разом от всего устал. Он вполне приличный дядька, ты же знаешь, мы с ним всегда ладили, а в последнее время он стал угрюмый, вспыльчивый, пару раз даже стычки у нас были... Ну и что? Больной - не больной, это не повод орать.

Что на днях было, к примеру: сидели мы на кухне, завтракали. Я, не помню уже по какому поводу, говорю матери, мол, что за имя вы с отцом мне выбрали - Филипп! Дура классная уже раза два острила, что мой аттестат будет филькиной грамотой. Не могли назвать каким-нибудь нормальным Сашей или Димой?

А мать мне на это, довольно мирно, между прочим, говорит: зато, мол, этих Саш и Дим в каждом классе по пять штук, а ты такой один на всю школу... Ой, па, ей-богу, смотри ты на дорогу, сказал я ему, что ты каждую минуту на меня вытаращиваешься!

Так вот... А я тут и говорю ей: тогда надо было назвать меня Остеохондроз, я был бы один такой на весь земной шар. Нормально схохмил? Вот. Был бы, говорю, Остеохондроз Георгиевич Крюков-Воздвиженский... Дело в том, что, понимаешь, мать разыскала у себя новую болячку, этакую милягу остеохондроз. Целыми днями только и слышишь: остеохондроз там, остеохондроз здесь. Он прямо как член семьи у нас поселился. Ну ты же знаешь, когда мать увлекается какой-нибудь новой болезнью, она делает это вдохновенно и с большой душевной отдачей.

Нет, ты не подумай, сказал я ему, мать я вообще-то жалею, но больше всех ее жалеет она сама. Ой, ну ладно, дай дорасскажу, потом насчет сострадания выдашь.

Только я пошутил про этот самый остеохондроз, Виктор вдруг ни с того ни с сего как шарахнет кулаком по столу и давай нести всякую ахиною: тра-та-та благодарность, тра-та-та уважение к матери, ну ни к селу, ни к городу, а главное, совсем не из своей оперы. Какой-то воспитательный момент из плохой телевизионной киношки. Я даже оторопел. Так и такие словеса, между прочим, мелькали, про поим-кормим-одеваем. Ну разве не гадость, па? Тем более, что ты очень прилично на меня посылаешь. Я возмутился и демонстративно свой бутерброд надкушенный ему предоставил прямо под нос... Между прочим, так и уехал не помирившись. Виктор, надо сказать, переживал и в последний день даже подлизывался слегка, хотел наладить отношения. Но я фиг вам, я человек суровый.

Не морочь мне голову, па, почему я должен спускать несправедливость только потому, что человек себе инфаркт нагулял? Да нет, "нагулял", это, конечно, опечатка, сказал я ему. Куда Виктору гулять при его брюшке и лысине, кому он нужен! Вот ты у меня молоток, сказал я ему, подтянутый такой, сухопарый американец. Грива седая, суровые морщины лоб бороздят. Смотрю на тебя, и мне льстит мой портрет в ста... в зрелом возрасте, я хотел сказать...

Кстати, как у тебя в личном, па, без новостей?.. Ну, извини, извини, сказал я ему, главное - смотри на дорогу, мне еще жить да жить...

"...Поэтому я один, мужик...

Впрочем, одну женщину неизменно вспоминаю с почтительной нежностью незнакомца.

Я даже имени ее не знал. Вообще я ничего не знал о ней. Только видел. Ночью, когда она включала лампу, чтобы покормить своего ребенка.

Ты, конечно, не помнишь нашей старой квартиры. Тесная такая двухкомнатная квартирка, какие строили лет тридцать назад. И дома строили кучно, чуть ли не впритык один к другому. Наши окна и окно этой женщины просто гляделись друг в друга.

Это было время, когда я отсчитывал дни до твоего рождения. Ты же знаешь, я люблю работать по ночам. Кофе покрепче, пачка сигарет, чертежная доска и тетрадь с расчетами - да, бывают вечера, когда за работой я чувствую себя счастливым. А в те месяцы, мужик, мне удавалось все необычайно, минутами я верил, что в своем деле способен на нечто выдающееся...

Так вот, около двенадцати тихим светом озарилось окно в доме напротив. В освещенном, без занавесок, прямоугольнике окна простоволосая женщина в сорочке двигалась по комнате медленно и сонно, как рыба в аквариуме.

Иногда, накормив ребенка, сразу укладывала его в коляску и гасила свет. А бывало, подолгу укачивала его, лунатически слоняясь по комнате. Никого другого никогда в этом окне я не видел. Женщина всегда была одна. Она и ребенок.

Сначала мне казалось странным, как при такой скученности домов она не догадалась повесить занавески, ведь вся комната с унылой железной кроватью и детской коляской просматривалась от стены до стены. Потом я понял: ей было не до того. Когда каждую ночь тебя будит голодный плач ребенка, и ты с усилием отрываешь от подушки тяжелую голову, и собственное тело кажется ватным и свинцовым одновременно, и это изо дня в день, вернее, из ночи в ночь много месяцев, - тогда, конечно, тебе абсолютно до лампочки, что там видят из окон соседи, а если и видят, то пусть катятся ко всем лешим.

Я понял это пару месяцев спустя, когда родился ты, и наши окна стали зажигаться почти одновременно - на перекличку Великого Братства Кормящих. Только у меня не было такого преимущества, как благодатная грудь, полная молока. Поэтому, натываясь на косяки и поскуливая от усталости, я сначала тащился на кухню разогревать бутылочку.

Но все это было потом, сказал бы я ему, потом, после того звонка.

День, когда ты родился, когда я наконец дождался тебя... Ладно, не будем об этом, не стоит распускать слюни, мужик, а без слюней я здесь не обойдусь, сказал бы я ему. Видишь ли, мне исполнилось в тот год сорок лет. Когда мужчине стукнет сорок, это, как ты говоришь, не кот начихал. Мне было сорок лет, и я кое-что умел в своем деле, и вот у меня родился сын.

Я до сих пор помню голос женщины в справочной роддома, голос с певучим украинским растягиванием гласных: "Сы-ин у вас..."

Да, мужик, сказал бы я ему, незачем гневить судьбу - я пережил это мгновение. И целых два дня потом у меня был сын. У меня был сын, мужик, целых два дня. И я этому моему сыну успел закупить все, что требуется для счастливой жизни, - пеленки, распашонки, шапочки и замечательную коляску цвета морской волны.

А потом мне позвонили... Накануне вечером я поздно лег - до часу клеил обои в будущей твоей комнате. И всю ночь мне снилась наша эвакуация в Ташкент, черные, паленные солнцем толкучки и мама, удивительно живая и сытая. Всю ночь крутилась муторная карусель - тяжелое, давящее сердце, детство, а в полвосьмого меня разбудил звонок.

- Георгий? - спросил прерывистый, торопящийся голос женщины. - Вы знаете, что ваша жена родила не от вас?

Это было продолжением дурного сна.

- Вы не туда попали, - сказал я.

- Туда! Туда! - крикнула она надрывно, толчками и, кажется, плача. Господи, о чем вы думаете?! Вы что - считать не умеете? Жена рождает после курорта восьмимесячного ребенка на четыре кило, а муж как слепой, как дурной - ходит и радуется!

- Какой курорт? - спросил я, растирая ладонью занемевшее сердце. - Что вы мелете?

- Ну турпоездка, куда там они ездили - в Киев, в Минск? Какая разница? - она плакала.

- Кто вы такая? - спросил я. Хотя мне уже было все равно, кто она такая, потому что я вдруг разом и окончательно понял, мужик, что все это правда.

- Да я и есть жена Виктора!

- Какого Виктора? - спросил я. Кажется, у меня был очень спокойный, замороженный до бесчувствия голос.

- Вы что - спите?! крикнула она.

Вы понимаете, что я вам сказала? Господи, вы понимаете, что в нашей жизни произошло?! Мы были у вас в прошлом году, вспомните, на дне рождения!

- Я ничего не помню, - сказал я.

- Мы пришли с Тарусевичами!

- Я ничего не помню, - тихо повторил я. Видишь ли, мужик, кто там куда пришел с Тарусевичами, зачем и когда - вся эта галиматья меня уже не интересовала. Главное заключалось в том, что у меня отняли сына.

- Что вы молчите?! - кричала она. - Алло! Вам что - плохо? Вы слышите меня? Я жена Виктора. Он позавчера бросил меня, ушел, сказал, что любит вашу жену. Мы должны это пресечь, слышите?! Сделайте что-нибудь, вы же мужчина! Она всхлипнула и добавила тише: - Только не бейте ее, а то молоко пропадет.

Проклятая бабья солидарность, подумал я тогда, даже в такой ситуации.

Чего она добивалась, на что рассчитывала эта женщина, когда, сидя на руинах собственной семьи, громила чужую? Впрочем, что может рассчитать обезумевшая от горя женщина...

Я опустил трубку, но весь день чудилось, что подними я ее - и забьется, заколотится внутри надрывный плач. Я собрал чемоданчик. При моей профессии, мужик, и с моей башкой я мог устроиться где угодно и мог ехать куда угодно, лучше - подальше. И мог с чистой совестью открывать, как говорится, новую страницу своей жизни. Я и собирался это сделать.

Мне было сорок лет, и я кое-что умел в своем деле и был одинок и свободен, одинок и свободен. А ведь это немало, правда? И не стоит очень вдаваться в мои чувства, сказал бы я ему. Ей-богу, не стоит очень носиться с моими тогдашними переживаниями. Подумаешь - кто-то кого-то предал, вернее, предавал, расчетливо и долго. В жизни ведь и не такое случается, верно, мужик, жизнь - штука страшная.

Оставалось только забрать из роддома ее и этого ребенка. Ведь она была совсем одна в Москве, а рыскать по городу в поисках пресловутого Виктора с тем, чтобы он принимал свое хозяйство... Нет уж, увольте... Мне не было дела до этого Виктора.

Все-таки к тому времени мы прожили с твоей матерью почти девять лет, а это - как ты говоришь? - вот-вот: не кот начихал... Отделаться запиской на столе? С детства привык выяснять отношения лицом к лицу. Да и странно было бы уехать, не объяснившись. Впрочем, особенно-то разбираться в этой истории я не собирался; где там они встречались, сколько и когда - а катились бы они к такой-то матери.

Но вот один вопрос я бы ей задал. Наверное, трудно, спросил бы я, носить под сердцем ребенка от одного мужика, а обнимать другого. Наверное, трудно, спросил бы я, говорить при этом нежно: "Наш маленький!" Наверное, трудно, очень трудно улыбаться, когда мужчина, бережно притрагивается к большому, драгоценному для него животу, чтобы почувствовать толчки чужого ребенка?.. А, ладно!..

Словом, в положенный день я сложил в пакет необходимые для младенца вещички, все честь по чести, и пошел в роддом. Между прочим, даже с цветами. Уж что-что, думал я, а цветы она заслужила, все-таки настрадалась, человека родила, моего - не моего, какая разница, боль одна. Сидел я в этом зальце, куда по одной выводили рожениц с кружевными свертками нежных тонов, мусолил букет гвоздик и ждал, когда выведут ее.

Устал я от всего страшно, от черной пустоты, которую, словно дупло в дереве, выжгла во мне горечь.

Сидел и равнодушно прислушивался к писку новорожденных в комнате за дверью, где их одевали. Что было мне до этого писка, когда моего сына не существовало на свете!

Наконец вывели ее. И такая она оказалась измученная, желто-восковая, тощая, как говорится, краше в гроб кладут, что сердце мое вдруг сжалось. Бог ее знает - о чем она передумала там, в палате, глядя на своего ребенка. Тоже ведь, поди, нелегко - одно дело носить его, неизвестного, а другое дело - в лицо заглянуть: вот он, лежит в пеленках, дышит, сосет. Человек. Рано или поздно о чем-нибудь да спросит.

Такая у меня, должно быть, физиономия была, что всю дорогу в такси твоя мать спрашивала тревожно: "Что с тобой? Что-то случилось?"

А как увидела в прихожей мой чемоданчик, все поняла: сжалась, голову в плечи втянула, маленькая и сутулая.

Я положил сверток в кроватку, ребенок завозился и чихнул два раза очень забавно, как взрослый... Безбровый и насупленный, словно рассерженный. А носа и вовсе нет - две дырочки.

- Важный, - сказал я, рассматривая его. - Директор. Наверное, на Виктора похож?

- Клянусь тебе!! - выкрикнула она жалко и пронзительно. - Клянусь тебе, это сплетни! Это ложь! Он твой, клянусь тебе!

И по тому, мужик, как она извивалась, как она кричала - задушенно, словно птица, которой мальчишки сворачивают голову, - я убедился окончательно, что все - правда. И еще она подалась всем своим тощим телом к кроватке - закрыть, защитить от меня своего птенца, будто я мог причинить ему какой-то вред.

И так мне жалко их стало - и ее, и этого чужого малыша. Ведь они были одни, вдвоем, на всем свете. Беспомощные, они принадлежали друг другу, как косточка принадлежит сливе, и в этом заключалась мощная правда жизни, а все остальное, и мои паршивые переживания в том числе, было ерундой.

И объясняться мне тогда расхотелось, и вопросы свои задавать. Такой у нее вид был замученный и худоба страшная - кого казнить, с кем счета сводить? Что там творилось в ее душе, в ее совести, что она сожрала себя всего за неделю? Бог знает...

А потом ребенок заплакал и долго истошно верещал, потом надо было кормить его, потом он обмочил и испачкал подряд невероятное количество пеленок, и их надо было сразу застирать и одновременно выгладить с двух сторон те, которые уже высохли, и - пошла крутиться карусель, какая бывает в доме с недельным младенцем, непрерывно орущим к тому же.

Я понял, что должен остаться дня на два, помочь ей освоиться, - она совсем растерялась, через час уже валилась с ног и даже раз пять принималась беспомощно рыдать, когда ребенок заходился в истошном крике.

А к вечеру выяснилось, что у нее высокая температура и боли в груди. К ночи она стала молотить галиматью и тоненько плакать.

Я вызвал "скорую". Толстая сердобольная докторша осмотрела ее и велела собираться в больницу. Твоя мать металась, хватала докторшу за полы халата, умоляла оставить ее, а та уговаривала:

- Ну что вы, милая, не убивайтесь так, ведь на отца оставляете, не на чужого дядю.

И когда твою мать под руки выводили к машине, она обернулась и посмотрела на меня таким затравленным взглядом, что я, мужик, задвинул свой чемоданчик ногой под стул, и она это видела.

Да, мужик, сказал бы я ему, вот так мы остались с тобою один на один, когда тебе исполнилась неделя.

Уже через час ты отчаянно орал, требуя материнскую грудь. Я распеленал тебя. Ты поджимал к животу красные скрюченные ножки, беспорядочно вздрагивал кулачками и верещал от голода. Что я мог сделать в двенадцатом часу ночи?! Магазины со спасительными молочными смесями для младенцев открывались в восемь, с голоду к этому времени ты бы, конечно, не умер, но душу из меня своим отчаянным криком к утру вытряс бы.

Я ходил по комнате, равномерно потряхивал тебя и едва не выл от сознания своей бесполезности.

И вот тут засветилось окно в доме напротив. Теперь я уже знал, что женщина зажигает свет не когда придется, а для двенадцатичасового кормления. Для меня же в ту кромешную ночь этот притушенный свет настольной лампы показался грянувшим с небес солнечным сиянием.

Я решился. Положил тебя, орущего, в кроватку, сбежал вниз, пересек темный двор и, взлетев на третий этаж, нажал на кнопку звонка.

- Кто там? - спросил за дверью заспанный женский голос.

- Откройте, умоляю, немного молока! - бестолково выкрикнул я, пытаюсь унять шумное дыхание.

Она сразу открыла. До сих пор не могу понять - как не побоялась одинокая женщина открыть ночью дверь на маловразумительные вопли чужого мужика. Но она открыла. И спросила с готовностью:

- Что случилось?

Она так и стояла, какой я привык видеть ее в окне, - в ночной сорочке, растрепанная, не слишком уже молодая, с хронической усталостью на лице...

- Что у вас стряслось?

- Мальчик... - сказал я с дурацкой дрожью в голосе, ежесекундно помня, что ты лежишь там один, крошечный, орущий, ни в чем не виноватый червячок. Мальчик... всего неделя... мать в больнице... безвыходное... умоляю вас...

- Тащите его сюда, - спокойно проговорила она, - у меня молока немного, но вашей пигалице хватит.

Я вернулся, схватил тебя, багрового от крика, завернул в одеяло, пересек темный двор и взбежал на третий этаж.

Женщина уже стояла в дверях, в той же сорочке, даже халата не набросила. Взяла тебя и сказала:

- Ишь ты, колокольчик. Погремушка. Весь подъезд перебудил, - она села на кровать и, нисколько не смущаясь присутствием незнакомого мужчины, достала из глубокого выреза рубашки грудь, перевитую голубыми венами.

Ты жадно схватил сосок, захлебнулся, закашлялся, напрягая тонкую цыплячью шейку.

- Ну! - прикрикнула она и шлепнула пальцем по твоей щеке. - С голодного края!

Ты опять схватил грудь и засосал, шумно цокая и глотая. И я, наконец, сглотнул слюну и погладил колени потными ладонями.

- Вы спасли нас, - сказал я.

- Ничего, - хмыкнула она, разглядывая тебя, - недели через две будете гораздо спокойнее переносить его плач. А что с матерью?

- Мастит. "Скорая" забрала часа три назад.

- А! - сонно пробормотала она, прикрывая веки. - Ничего, все наладится... Все у вас наладится...

Она кормила тебя с закрытыми глазами, чуть раскачиваясь и придавливая большим пальцем грудь над твоим носом. Ее ребенок тихо спал в коляске у стены. Она не знала, что ничего у нас не наладится, ничего...

Желтоватый свет настольной лампы мягко высвечивал и округлял ее плечо, грудь и локоть, на сгибе которого уютно примостилась твоя голова. И это было красиво, трепетно и свято, как на полотнах старика Рембрандта. Завороженный, я следил за скольжением пугливых теней по ее растрепанной, покачивающейся голове, по усталому лицу, по тонким нервным рукам, и в горле у меня... да, ну ты мал еще, сказал бы я ему, ничего не поймешь... Мал ты и глуп, как и положено в твоём переходном возрасте.

...Наконец ты выпустил сосок, смешно выпятив при этом крошечную нижнюю губу. Из уголка рта стекла по щеке белая бусина молока, лоб блестел от пота. Ты спал.

- Ну вот, - сказала она. - И всего-то для счастья надо.

- Да, - согласился я, - лет через шестнадцать обеспечить ему счастье будет гораздо сложнее.

И мы с ней переглянулись.

- А как вы догадались про меня, - вдруг спросила она, - что я кормящая?

- Я вас в окне вижу каждый вечер, - сказал я. - У меня письменный стол перед окном.

- Да... - она усмехнулась. - Занавески бы повесить, да руки не доходят. Мы скоро съедем, - добавила она, - это подруга пустила пожить на три месяца, пока в отъезде. А вообще мы с нею, - женщина кивнула в сторону коляски, комнаты снимаем...

- Знаете что, - предложила она, - оставьте-ка своего парня у меня до утра, ведь часов в шесть он опять жрать потребует. А я его здесь, с собой уложу.

Действительно, лучше тебе было остаться до утра под теплым боком женщины, близ кормежки.

- Пожалуй, - согласился я. - Спасибо вам за все. Не знаю, как и благодарить.

- Да никак, - усмехнулась она. - Вот посмотрела на хорошего отца, и самой легче стало. Выходит, все-таки попадаютя...

...Я вернулся домой, сел за письменный стол и собрался ждать утра. Свет в окне напротив погас, а я никак не мог заставить себя лечь и заснуть. Я ходил по комнате, мимо твоей пустой кровати, и не мог очухаться от всего, что на меня вдруг свалилось. Эта пустая кровать торчала перед глазами. Выходит, я сбыл тебя с рук. Обрадовался. Отделался. Хоть до утра, но отделался. Сильный, здоровый мужик топтался вокруг пустой кровати часа полтора и наконец не выдержал.

Я спустился, пересек темный двор, взбежал на третий этаж и снова позвонил в ее дверь.

На этот раз она долго не открывала, и я клял себя последними словами, но продолжал нажимать на кнопку звонка.

Наконец, она открыла.

- Ради бога, простите, я измучил вас, - виновато и торопливо произнес я. - Но знаете, лучше все же я заберу мальчика. Что-то места себе не нахожу... Кровать эта пустая. Лучше принесу его вам в шесть утра.

- Я понимаю вас, - сказала она, несколько не раздражаясь - Посидите, я нацежу молока в бутылочку, покормите дома, из соски...

Чужой ребенок, я водворил тебя на твое законное место в моем доме и вздохнул с облегчением. Ты спал, выражение маленького лица по-прежнему оставалось директорским, но не сердитым, а важно-умиротворенным. Я наклонился и долго разглядывал выпуклый лоб, закрытые веки. Потом легонько притронулся указательным пальцем к носу - кукольному, блестящему.

И вдруг уголок твоего рта дернулся и съехал вбок в насмешливой улыбке. Какие ангелы снились тебе в эту первую беспокойную ночь в нашем доме.

И вот тогда я сильно пожалел, что ты не мой сын, потому что ты мне нравился. Впрочем, мало ли чужих симпатяг-детей с пухлыми щечками и кнопками-носами встречается нам в жизни? Нет, ты был чужим сыном, и мне надлежало только смотреть за этим чужим сыном, пока не вернется из больницы его мать, моя бывшая жена...

Утром я сбегал в ближайший магазин, накупил коробки молочных смесей, колбасы и картошки - для себя, чтобы подольше не выходить из дому, и, вернувшись, позвонил на работу, попросил у Кирилл Саныча отпуск за свой счет, на две недели. Тот всегда ко мне хорошо относился, наверное, предчувствовал, что впереди у нас немало статей в соавторстве.

- Ты, Георгий, главное, не волнуйся, - сказал он, - а то молоко пропадет.

И засмеялся своей глупой шутке.

Я наварил тебе, мужик, жратвы на целый день и накормил до отвала, чтобы ты крепко спал и не морочил мне голову, пока я стираю пеленки и вожусь по хозяйству. И так мы довольно мирно жили до обеда, пока не нагрязнула детская патронажная сестра, суматошная и шумная.

- Так, - начала она с порога, энергично отирая ноги о сухую тряпку под дверью - Здравствуйте, папа, поздравляю вас, с кем - мальчик, девочка?

- Мальчик, - пробормотал я, растерявшись от ее напора.

- Славненько! - она вихрем промчалась в ванную, открыла оба крана до отказа и, моя руки, выкрикивала оттуда скороговоркой: - Замачивайте пеленки в ведре, немного марганцовки и мыла, потом прополоскать, и все! Иначе не настираетесь!

Из ванной ринулась в твою комнату, ни на секунду не умолкая:

- Водичкой поите? Хорошо! Писает часто? У-ю-ю, какие мы сердитые! Ну-ка, покажись тете, ну-ка, развернемся! Вот так! Прекрасно. Пупок зеленкой мажете? Хорошо. Ох, какой голосок звонкий! Ну, перевернемся на животик...

Вдруг она умолкла и ниже склонилась над тобой. Потом нашарила в кармане халата очки и, надев их, молча продолжала рассматривать какой-то неожиданный гнойничок на сморщенной красной спинке.

- Что-нибудь не так? - насторожился я.

- Еще как не так! - пробормотала она. - Ага, вот еще один. Под мышкой... И за ушком... Все это, папа, очень похоже на стафилококковую инфекцию. А где мать?

- В больнице, - упавшим голосом сказал я. - Скажите: насколько это опасно?

- Опасно! - энергично ответила она. - Но вы, папа, не психуйте. Ребеночка мы госпитализируем, там его антибиотиками поколют.

Что и говорить, мужик, большое это было для меня облегчение - сбить тебя с рук на больничный харч и государственный уход. Но что-то не испытал я большого облегчения.

- Как - в больницу? Одного?

- Одного, одного, - бодро подтвердила медсестра. - Не с вами же... Вы только в руки себя возьмите, мужчина, что-то лица на вас нет. Сейчас малыша еще доктор наш посмотрит и быстренько выпишет направление.

Она вынеслась из квартиры, а я запеленал тебя, сел возле кроватки и стал на тебя смотреть. И стал, мужик, представлять тебя, пятидесятитрехсантиметрового, на большой-то больничной койке, и огромный шприц со здоровенной иглой, которую всаживают в твою крошечную попку, и как ты бессмысленно орешь при этом, не понимая, откуда взялась боль и за что она.

Участковая наша врачиха, к счастью, оказалась не такой энергичной особой. Она осмотрела тебя, помолчала, спросила про мать и наконец сказала:

- Как участковый врач, я должна настаивать на госпитализации. Но как мать троих детей и бабка пятерых внуков, очень советую вам воспротивиться и оставить его при себе. Выпишу антибиотики, наша медсестра будет приходить к вам на уколы четыре раза в день. Не смотрите, что она торпедная, уколы делает великолепно. Только заплатите ей, конечно, она не обязана. А подработает с охотой, она троих гавриков одна поднимает... Будем надеяться на хороший исход. - И, почему-то понизив голос, добавила: - У нас, разумеется, лучшее здравоохранение в мире, но родной отец есть родной отец. Вы меня поняли?

Все они, как сговорившись, пытались внушить мне, что я имею к тебе самое непосредственное отношение. Но больше всех это втолковывал мне ты сам: орущим голодным ртом, ладошкой, шлепающей по моей руке, когда я кормил тебя из соски, огромным количеством мокрых пеленок, которые я должен был перестирать и переглядеть за день...

Потом наступили совсем плохие дни, мужик, когда твое маленькое тельце превратилось в сплошную воспаленную рану. И я держал тебя распеленутым, чтобы прикосновения воздуха хоть немного облегчали твои страдания. И ты не кричал уже, а стонал, как взрослый, и я думал, что сойду с ума от этих стонов.

Ночами я носил тебя на руках и пел нечто вроде колыбельной. Я не знал ни одной приличной колыбельной и только бубнил гнусаво: "Баю-бай, ай-яй-яй, тру-лю-лю, бу-бу-бу..." И так всю ночь, от одного угла комнаты до другого и обратно. И когда загоралось окно в доме напротив, мне становилось теплее и бодрее и не так было страшно жить. Впрочем, недели через две свет перестал зажигаться, и я понял, что женщина и ребенок уехали.

Я носил тебя по комнате до утра, до прихода энергичной медсестры, до укола, который я ждал и в который верил. За эти дни, по рекомендации друзей и знакомых, я приглашал платных детских врачей - разных, и тех, что за пятнадцать, и тех, что за двадцать пять. И ничего нового они не говорили. Антибиотики. Домашний уход. Организм должен перебороть.

Одна соседская бабка посоветовала купать тебя в отваре череды, другая велела заваривать ромашку. И я заваривал череду и заваривал ромашку. Заварил бы и черта лысого, лишь бы тебе полегчало. А когда самое страшное миновало и я заметил, что в воде ты успокаиваешься, стал купать тебя три раза на дню, подолгу, подливая в ванночку теплую воду.

Организм должен был перебороть. И он переборол. А иначе и быть не могло, ведь однажды ты уже выжил там, где погибала тысяча других. У тебя уже был опыт выживания, и кроме того, ты родился личностью.

Да, я выходил тебя, мужик. И позже врачи говорили, что я закалил тебя тем, что не пеленал. С тех пор ты лежал в кроватке голый, розовый, пухлый и совсем не мерз. (А через год я спустил тебя на пол и ты неуверенно зашлепал босыми ножками по паркету. Ведь ты и сейчас круглый год дома ходишь босиком, к ужасу всех подружек твоей матери...)

...Из больницы она вернулась через полтора месяца - тихая, слабая и словно пришибленная. К тому времени ты уже выправился и окреп и из апоплексического старика гнома стал превращаться в ребенка - рыженького, голубоглазого и сладкого. Она вернулась днем, когда ты спал, откинув одну ручонку, а вторую потешно прижимая к груди.

Она остановилась на пороге твоей комнаты и долго стояла так, глядя на тебя как безумная, не решаясь подойти ближе. Стояла и тихо плакала, вздрагивая худой спиной. Потом отерла ладонью слезы и сказала не оборачиваясь:

- Я в долгу перед тобой на всю жизнь.

- Сочтемся, - сухо ответил я. - Свои люди... Вот тут-то, мужик, мне и надо было опять достать свой чемоданчик, ведь я выполнил долг порядочного человека, я не дал тебе умереть. Тебе - чужому ребенку. Да... Только вот то, что ты - чужой ребенок, я понимал теперь умом, так сказать, умозрительно. Но, ей-богу, в тот день, когда твоя мать вернулась из больницы, я еще был настроен достать чемоданчик и валить отсюда на все четыре.

Да, говорил я себе, конечно, имеется налицо некоторая привязанность к малышу. Но ничего удивительного в этом нет. Когда в санатории месяц живешь в одной комнате с хорошим человеком, тоже грустно расставаться. Ничего, доказывал я себе, уедется - забудется. Мало ли чужих детей на свете...

Но уехать я не мог. Видишь ли, мужик, сказал бы я ему, выяснилось, что твоя мать тебя боится. Она попросту не знала, с какой стороны к тебе подойти, и с почтительной опаской наблюдала, как я привычно ловко переворачиваю тебя, кормлю. Когда она пыталась взять тебя на руки, ты орал и требовал меня.

Вообще, мужик, она была слаба, испугана, подавлена тем, что совсем незнакома с тобой. Я не мог уехать в тот момент, я должен был помочь ей узнать тебя. И кроме того, не по-мужски мне казалось свалить на нее сразу всю эту огромную ношу со стиркой пеленок, готовкой и прочей веселой музыкой, какая сопутствует выращиванию младенцев.

Я позвонил Кирилл Санычу и вымолил еще неделю отпуска за свой счет, а когда прошла и эта неделя, и вы с матерью стали потихоньку привыкать друг к другу, я вышел на работу. Но в первый день слонялся от одного кульмана к другому, смолит сигареты и представлял, что ты в эту минуту поделываешь спишь, гукаешь гортанным своим голоском или сосешь из бутылочки, тараша вокруг темно-голубые зеркальные глаза.

Вечером я торопился домой, уверяя себя, что спешу помочь твоей матери со стиркой пеленок. Я лгал себе. Я торопился на встречу с тобой. Я начинал говорить с тобой уже на выходе из метро.

- Иду, иду, мой маленький, - бормотал я, - бегу... Вот уже по лестнице поднимаюсь... Уже ключи достаю...

...Когда тебе исполнилось два месяца, я сказал себе: хватит. Баста. Ты сделал все, что от тебя требовалось. Не будь тряпкой. Все равно ты не в силах простить ей ту проклятую нежность, ту извивающуюся ложь. Все равно твои руки никогда не коснутся ее плеч, ее груди с привычной лаской. А посему - доставай чемоданчик и ощути наконец себя свободным человеком.

Так, мужик, я подбадривал себя все утро. Я принял душ, побрился и в последний раз перестирал в тазу накопившиеся за ночь грязные пеленки. Что ж, подумал я, теперь ей предстоит все это делать самой, как делают тысячи других женщин.

Я складывал в чемодан белье и рубашки, ты спал, а твоя мать сидела в кресле спиной ко мне, напряженно подняв плечи, словно ожидая удара сзади.

Она молчала. Она упорно и беззащитно молчала. А я не собирался затевать объяснение в день моего ухода. К чему объясняться, мужик, все было ясно, и я давно переболел. Сейчас меня ничего не привязывало к этому дому. Ничего, кроме твоей кровати.

Но и на нее мог в любой момент предъявить права другой человек. Так что все было ясно и просто, мужик, ясно и просто.

Когда я собрал чемодан, ты проснулся. И я зашел в комнату - попрощаться с тобой и как-то перебороть тоскливый страх в груди.

Ты лежал в кроватке, еще сонный, теплый, и важно на меня таращился, словно собирался отчитать за что-то. Я подложил под тебя сухую пеленку, поймал и подержал в ладони брыкливую атласную пяточку, наклонился к тебе и прищелкнул языком. И тут случилось невероятное: ты вдруг улыбнулся мне широкой, беззубой, потрясающей улыбкой. Ты впервые сознательно улыбнулся мне, именно мне, показал, что отныне из обслуживающего агрегата я превратился для тебя в существо живое, важное и весьма тебе симпатичное. Несмышлениш, ты словно почувствовал, что я собираюсь бросить тебя, и предъявил свой единственный могучий козырь.

Я рванул дверь и вышел в кухню. И там, чтобы не завывать смертным воем, я шарахнул об пол три тарелки подряд - одну, и другую, и третью. Будь я проклят, сказал я себе, будь оно все проклято, почему я должен уезжать от своего ребенка?! И пусть мне кто-то посмеет сказать, что это не мой ребенок! А чей же, чей?! Я переломаю кости тому, кто сунется сюда за моим сыном, сказал я себе, я прошибу тому башку! И что-то не видать на горизонте того, кому бы, кроме меня, нужен был этот ребенок!

Потом я вернулся в комнату, раскрыл чемодан и стал вешать в шкаф свои рубашки. А твоя мать все так же молча сидела в кресле спиной ко мне, и спина эта о многом говорила...

А насчет того, кого я не видел на горизонте... Так вот, мужик, оказывается, все это время он был, понимаешь, был рядом с нами, бегал в больницу к твоей матери, мучился и страдал, но узнал я об этом позже, гораздо позже..."

... - Нонке-то? В сентябре будет одиннадцать. Она ничего, забавная. Глупая только очень. Любимое занятие - листать журналы мод под магнитофонные записи. Ни черта не читает, ни черта не знает, зато общественница. Староста класса. Но страшная балда! Представляешь, сказал я ему, недавно совершенно случайно вслушалась в программу "Время", а там как раз передавали насчет этого случая с папой римским. Нонка прибегает в кухню - глазища вытаращены, челка прыгает, и кричит родителям: "Вы здесь чай пьете?! А там убили папу Римского-Корсакова!" Хохма, да?..

Похожа? На Виктора похожа, сказал я ему. Мамина подруга, эта восторженная бегемотиха Маргарита Семеновна, уверяет, что мы с Нонкой "уж-жжасно похожи". Глупая баба, как мы можем быть похожи, когда Нонка - в своего отца, а я - в своего. Правда, па?

По-моему, все женщины, даже самые умные, ужасные дуры, ты не находишь? Почему негативизм? Просто я наблюдательный. Нет, они ничего не сделали мне плохого, но, думаю, все еще впереди. Ты встречал хоть раз мужика, сказал я ему, которому женщины не сделали бы в жизни ничего плохого?

...Да ни в кого я не влюблен, отстань, чего ты привязался! Это в меня влюблена одна... Ну есть одна, сказал я ему, из параллельного класса. Только мы поссорились перед отъездом, так что я считаю себя морально свободным...

А чего ты улыбаешься? Нет, я видел, ты улыбнулся! Да нет, правда, я совсем не переживаю, сказал я ему, только ведь все равно неприятно, когда тебя продают... А, неохота рассказывать... Ладно, я расскажу, только, пожалуйста... ну, ты сам понимаешь...

Понимаешь, сказал я ему, застукал ее с Романюком. Есть такой любимец женщин из 10-го "Б". Спортсмен-бодрячок... Они из подъезда выходили, между прочим, совершенно постороннего подъезда. Вдвоем. Спрашивается - что люди делают вдвоем в чужом подъезде? Конечно, целуются...

А лично я, па, не потерплю предательства. Никогда и ни от кого. Это я решил твердо... Она знаешь как рыдала! А я показал себя настоящим мужиком. Я был холоден и вежлив, насмешливо вежлив. Она меня слезами орошала, а я сказал, что сожалею, очень сожалею, что доставил столько огорчений, и понимаю впечатлительную натуру, которая отдает предпочтение великолепным бицепсам Романюка. Тем более, сказал я язвительно, что самый могучий, самый чугунный бицепс у Романюка находится там, где у других людей помещается мозг... Неплохо, да, па? Клянусь, это была импровизация. Почти...

Кстати, деликатный вопрос: какая дама будет освящать наш быт в это лето? Нет, правда, если таковая имеется, то как мне ее звать - по имени-отчеству или как прежде, ну там - тетя Валя, тетя Наташа, тетя Оля?..

Почему не будет? Если ты думаешь, что я отнесусь к этому как-то не так, что я уже вырос и все такое, то ты ошибаешься. Нет, правда, я человек широкий, па, сказал я ему. При мне чувствуй себя свободно... В конце концов, это твое личное дело. Я даже не буду против, если ты вдруг соберешься жениться. Правда, правда, я отнесусь к этому вполне лояльно, сказал я ему... Не можешь ведь ты всю жизнь быть один.

Семейная жизнь, конечно, на мой взгляд, штука паршивая, но, как говорит наша соседка, надо иметь с кем под старость выпить стакан чаю...

Вот я наблюдаю за своими: знаешь, бывает, за день насобачатся, особенно если оба в плохом настроении. Послушаешь, так и она ему жизнь испортила, и он ей что-то там поломал, а вечером, глянь - она ему валидолчик тащит, а он ей пластырь куда-нибудь лепит. Идиллия!.. Так что смотри, па, если тянет на такую бодягу - валяй женись. А я, например, никогда не женюсь. Правда-правда, чего ты улыбаешься?

Ты поглядывай все же на дорогу, а... Что-то раньше ты так не лихачил.

Кстати, не кажется ли тебе, что пора этот убогий "Запорожец" поменять на более пристойную тележку? Ну, на "Жигули", например, или даже на "Волгу". Как - где взять? Ой, не прибедняйся. Изобрети какой-нибудь перпетуум-мобиле, тебе это раз плюнуть, получишь премию в десять тыщ, и... Не иронизируй, при чем здесь "мерседес"? Ошибаешься, я патриот отечественного автомобилизма...

Вот покупаешь, значит, "Волгу", а "Запорожец", чтоб не жалко было выбрасывать, отдаешь мне. Я, так уж и быть, приму эту рухлядь. Ха! Шучу. Чихал я на все блага вашей человеческой цивилизации. Что? Да... Да, сказал я ему, абсолютно все равно.

Что есть, что носить, где жить и на чем ездить. А главное - все равно, что про меня подумают.

Вот взять хотя бы эту двойную фамилию. Знаешь, как наши дубари в классе ржали?.. Интересная штука: у нас есть девочка по фамилии Свиляр и парень по фамилии Покойный - и хоть бы что! Никакого эффекта. А моя - через черточку привела их в дикий восторг и вызвала взрыв их убогой мозговой деятельности...

Да нет, я не всех презираю, сказал я ему, просто учусь с ними с первого класса, знаю всех как облупленных, и все они осточертели мне до чертиков. Это как в нормальной семье, - любовь любовью, а грызня грызней. Потому что люди надоедают друг другу очень быстро, ты не находишь?..

Кстати, о семье: история с моей двойной фамилией потрясла основы нашей милой семейки... А? Да черт их знает почему. Во всяком случае, изрядная нервозность наблюдалась, сказал я ему.

Ты же знаешь, мать вообще особа нервная, а тут, месяца за два до моего шестнадцатилетия, стала прощупывать почву насчет этого... ну, чью, мол, фамилию я возьму. Нет-нет да осторожно так потрогает эту опасную тему. Как больной зуб раскачивает...

Почему опасную? Знаешь, сказал я ему, не хотел тебе говорить, но ведь мать давно остороженько мне намекала, что, мол, Виктор меня воспитывает, да, мол, прекрасно ко мне относится, что некоторые люди, мол, берут двойную фамилию, ну и... прочая бодяга...

Да нет, ты не подумай, сказал я ему, не свинья же я, и Виктору вполне благодарен за то, что все эти годы он не лез в душу, не качал права и вообще оказался очень приличным мужиком. Могло ведь и хуже быть. Но... при чем тут мой паспорт и моя фамилия? Нет, правда, мне не жалко, но не могу же я приписать себе фамилии всех хороших знакомых, верно, па? У меня есть собственный отец и собственная фамилия, и, ей-богу, и тот и другая меня вполне устраивают...

Я матери так и сказал, когда она допекла меня этими намеками. И надо было видеть, что тут началось! Слезы, капли Вотчала, щупанье пульса - она специалист по части истерик.

Ладно, думаю, я вам устрою двойную фамилию! Пошел и устроил. Приношу домой паспорт, показываю, и тут начинается второй акт трагикомедии, на сей раз в главной роли - кто бы ты думал? Виктор! Вот уж не подозревал, что ему есть дело до того, чью фамилию я буду носить - твою или его.

Он заперся в ванной и сидел там полдня. Надо было видеть эту картинку: мать прыгала у дверей ванной, как квохчущая курица: "Витя! Витя!" - а оттуда шалопинское такое рычание: "Я брре-эюсь!"

Умора... Что ты на меня так глядишь?.. Да нет, просто лицо у тебя какое-то странное, сказал я ему... И смотри ты на дорогу, бога ради, охота живым до дома добраться...

"...Так вот, мужик, насчет того, кого я не видел на горизонте. Первый раз он появился в день, когда тебе исполнилось три года. К этому времени я напрочь забыл, что ты не моя кровинка. То есть не то чтобы забыл... Очень редко эта бесстрастная, обесцвеченная временем мысль всплывала, как совершенно посторонняя информация. Как, скажем, сообщение о встрече глав двух европейских государств или о строительстве атомной станции где-то в Швеции - нечто безусловно существующее, но не имеющее к нам с тобой ни малейшего отношения. Я любил всюду таскать тебя с собой - по магазинам, на работу, в поликлинику. Ты был общительным, забавным мальчуганом и мгновенно заводил знакомства со всяким, кто обращал на тебя внимание.

И обязательно в очереди находилась детолюбивая бабка, подпавшая под твоё обаяние.

- Сразу видать - папин сын, - благосклонно замечала она, когда ты с размаху влетал в мои колени.

- А что - похож? - спрашивал я, с горделивой небрежностью вороша твои пушистые волосы.

- Вылитый, - убежденно отвечала она. И в моем сердце, на доньшке, в глубине, ее слова отзывались тихой и сладкой болью...

В день, когда тебе исполнилось три года, мы до изнеможения кутили в детском парке, и все аттракционы работали на нас. А на обратном пути заехали на птичий рынок и купили Главный Подарок в литровой банке: двух жемчужно-серых гурами, двух кардиналов и парочку радужнохвостых гуппи.

Тебе давно пора уже было спать, ты устал от длинного, утомительно-веселого дня рождения и плелся за мною, похныкивая от усталости и перевозбуждения. Когда мы завернули в наш двор, я остановился, чтобы взять тебя на руки, и в этот момент на лавочке возле песочницы увидел человека, чем-то мне знакомого.

Я скользнул по нему взглядом и отвел глаза, но в следующую секунду память вдруг огрела меня жгучей оплеухой, и я вспомнил все: давний день рождения, и Тарусевичей, и незнакомую чету, случайно пришедшую на огонек.

Словом, это был твой отец. И он смотрел на тебя не отрывая глаз.

Уж не знаю как, должно быть, ладони вспотели, - банка выскользнула у меня из рук и грохнулась об асфальт.

Они бились в лужице - жемчужно-серые гурами, красавцы кардиналы и парочка радужнохвостых гуппи, ты потрясенно смотрел на их предсмертные прыжки и вдруг заревел - густым протяжным басом. Вот тогда, мужик, у тебя был бас. Тогда, а не сейчас. Сейчас все-таки баритон...

Я подхватил тебя на руки и пошел, плечами заслоняя от взгляда человека на лавочке. И хоть для этого, мужик, у меня были достаточно широкие плечи, все равно я чувствовал себя серым гурами, бьющимся об асфальт в предсмертном ужасе.

Когда мы пришли домой и ты наконец был успокоен, накормлен и уложен, я вошел в комнату твоей матери и бесцветным, ровным голосом сказал, чтоб предупредили кого следует: если еще раз увижу в нашем дворе... и не в нашем тоже... если увижу вообще, даже случайно, на другом конце города, - словом, все, что обычно говорят люди в бесправном и беспомощном положении вроде моего...

С того дня я постоянно чувствовал себя зверем, обложенным охотником. И при мысли об этом меня дрожью прошибала ярость зверя, у которого отнимают детеныша. Тогда я не знал еще, что отец твой вовсе не охотник, а тот же зверь, обложенный, как и я, азартной судьбою.

Второй раз она сшибла нас на даче.

В то сырое сумрачное лето тебе исполнилось пять, ты скучал без дворовых приятелей и с самого утра, едва становилось очевидным, что и сегодня погода не задалась, сидел на веранде, вяло выкладывал из кубиков бастионы и ждал моего приезда из города.

Унылое лето я расцветчивал для тебя бесконечными историями про лесника Михеича и его верных зверушек.

Этот Михеич выходил у меня помесью лихого ковбоя с дедом Мазаем, а каждая очередная история напоминала походный суп, в который бросают все, что есть под рукою, - тушенку, рыбные консервы, колбасу, макароны. Но ты поглощал это варево с неизменным восторгом.

Очень скоро Михеич мне осточертел, но вечером, едва я переступал порог террасы, ты бросался ко мне с радостным воплем, предвкушая очередную порцию походов. После ужина я укладывал тебя на квадратную, с цветастыми занавесками кровать, заваливался рядом, измочаленный после рабочего дня, магазинов, очередей, электричек, ненавидя Михеича и его зверюшек и вяло соображая, куда бы еще послать героя и зачем.

В этом придуманном мною лесу кроме добродетельного ковбоя Михеича и его смекалистой внучки Мани действовала еще разная коммунальная сволочь - лешие, ведьмы, водяные, домовые, а также представители животного мира всех широт, от белого медведя до крокодила.

Сейчас уже не помню, какие именно перипетии выпадали на долю героев, но недели через две я выдохся и каждый день кланчил у сослуживцев какой-нибудь свежий сюжетик на вечер для Михеича.

В то воскресенье, когда ты немилосердно рано разбудил меня, хлопая ладошкой по носу, по губам, по закрытым векам и повторяя: "Папа, я встал, папа, я проснулся, открой глаза, скорей, на окнах капнушки просохли", - в то воскресенье впервые за много дней показалось солнце. И к полудню оно жадно слизало влагу с кустов и трав, просушило ступеньки крыльца и выкатилось на ребристые крыши дач.

Мы пошли гулять и на радостях долго бродили с тобою, забрели на соседнюю станцию, вышли к рынку и купили у опрятной бабки два больших соленых огурца. Домой вернулись голодные, намаившиеся и очень довольные жизнью.

Твоя мать накормила нас обедом и ушла на станцию за продуктами, а мы с тобой завалились спать, предварительно, конечно, обсудив небольшое ограбление лесной избушки коварной, но довольно симпатичной бабой-ягою.

- Знаешь, какое мое самое любимое счастье? - пробормотал ты, уже осоловев. - Спать, гулять и кушать...

Наконец ты уснул, а я лежал рядом, привалясь щекою к твоему русому пушистому затылку, смотрел в окно и думал - сейчас не помню, конечно, о чем.

Сквозь дрему я слышал, как скрипнула калитка, прошелестели по траве чьи-то шаги. Не знаю, каким чутьем, каким звериным чутьем я почуял неладное, но вдруг открыл глаза и резко повернул голову к окну. Там, приблизив к стеклу лицо и соорудив из ладоней козырек, с жадной тоской вглядывался в комнату твой отец. Две-три секунды, оцепенев, мы глядели друг на друга. Кровь бухнула в мои виски, подбросила меня, швырнула к двери, я шибанул ее кулаком и вылетел во двор.

Твой отец убегал по тропинке к калитке. Я бросился за ним - догнать... Избить? Убить? Не знаю, не догнал, слава богу. Он удивительно быстро бежал для своей довольно внушительной комплекции. Впереди мелькали мокрые пятна на рубашке, багровая от напряжения блестящая лысина.

Выбежав на главную улицу дачного поселка, я столкнулся с нашей соседкой, и обалделое выражение ее лица меня остановило. Я вдруг увидел со стороны, что в трусах и майке мчусь по улице за лысым дядькой.

Я остановился, свернул в переулок и там, под забором чьей-то зеленой веселенькой дачки, долго сидел в траве, опоминаясь.

Тоска и страх стояли по обе руки от меня, тоска и страх... Надо было догнать его, сказал я себе, догнать и вытрясти его жалкую душонку. Чтобы неповадно было шляться крадучись по чужим дачам, высматривать чужих сыновей.

Тоска и страх с обеих сторон вкрадчиво взяли меня под руки и повели по переулочку к нашей даче. Но было еще одно чувство, которое сверлило мою душу, о которое я спотыкался, как о сухую корягу. И я вдруг понял, что это жалость. К покрасневшей от напряжения лысине, к мешковатой, нелепой в беге фигуре.

Дерьмо, сказал я себе, это ты здесь чужой, а он пришел взглянуть хоть одним глазком на свою женщину и своего ребенка. Это ты здесь - дутый хозяин положения, на самом-то деле ничего тебе здесь не принадлежит. Все у тебя понарошку, как у липового ковбоя Михеича. Липовая жена, липовый сын...

Господи, что происходит с нашей жизнью? Кто поставил ее с ног на голову и зачем, хотел бы я знать...

На террасе тихо возилась с посудой твоя мать. Боясь взглянуть на нее, я прошел в комнату и прилег рядом с тобою. Сердце мое так колотилось, что я отодвинулся, боясь тебя разбудить. Вот тогда явилась и тяжело придавила грудь мысль, которую все эти годы я трусливо гнал от себя. Это конец, подумал я. Еще день, неделя, месяц - когда-нибудь нам придется с тобою расстаться. Так оно и случилось.

Безотрадное лето перетекло в свинцовую тяжесть осени. Мы перебрались в город, и вскоре, в один из таких дождливых, неуловимо прощальных вечеров, произошло наконец наше единственное объяснение с твоей матерью...

Ты давно уже спал, а я сидел за работой в соседней комнате и смолил одну сигарету за другой, потому что ничего у меня в тот вечер не клеилось, как и вообще в ту осень. Настроение было тяжелым, я словно ждал какого-то несчастья.

Поэтому, когда твоя мать постучала и вошла в комнату, мое сердце стукнуло дробно и тяжело, как дробил подоконники осенний дождь.

Я сидел, не оборачиваясь, как сидела она в тот день, когда я собирался покинуть этот дом. По тому, как тихо, словно приготавливая меня, она вошла, я все понял. Я все понял, мужик, и, ей-богу, не стоило даже начинать этот бесполезный разговор. Но твоя мать начала его.

Наконец-то, сказала она, обстоятельства расставили все по местам. Обстоятельства распорядились так, что наше невыносимое мучительное сосуществование должно прекратиться.

Она говорила тусклым голосом, тихо и устало. Звук этого голоса мягко толкался в мою спину и соскальзывал на пол.

Я жду второго ребенка, сказала она, Виктора приглашают в новосибирское издательство, дают квартиру, пока двухкомнатную, и послезавтра мы едем. Билеты уже взяты.

Послезавтра, подумал я, послезавтра...

Развод, сказала она, оформлю там, ты только пришлешь бумагу с подписью. Разведут нас быстро, ведь я жду ребенка. Ты не беспокойся ни о чем, тебя это не затронет.

Меня это не затронет, подумал я.

И вот еще что, сказала она таким же серым, уставшим голосом, не бойся, Филипп для всех останется твоим сыном. Твоя фамилия, твое отчество. Я могу даже отправлять его к тебе на лето. Не нужно травмировать ребенка, он любит тебя, считает отцом, пусть будет так, я решила... Виктор согласен, он на все согласен, только чтобы мы скорее уехали, и весь этот кошмар остался позади...

Ах, он согласен, сказал я не оборачиваясь и яростно сгибая пальцами транспортёр, подвернувшийся мне на столе, ну что ж, он очень добр ко мне. А где был этот добряк пять лет назад, когда его двухнедельный сын умирал на моих руках, поинтересовался я. И чтобы говорить спокойно, я, мужик, прилагал дьявольские усилия, потому что это "послезавтра" долбило меня в висок и заколачивало гвозди в мое горло.

Ты несправедлив, потому что ничего не знаешь, возразила она. Виктор очень страдал, он хотел забрать ребенка в тот же день, когда меня увезли в больницу, но я не позволила: он жил в плохих условиях, снимал где-то комнату... Я запретила ему появляться в нашей жизни...

Ах, вот как, понимаю, я был более подходящей кандидатурой на роль отца в связи с лучшими квартирными условиями, вежливо заметил я, ну а дальше, а потом, когда ты вышла из больницы?

А когда я вышла из больницы, сказала она тихо, я увидела, как ты привязался к мальчику, и боялась тебя ранить.

Я засмеялся, мужик, я зло рассмеялся, потому что залюбовался этим чисто женским завитком: убивая человека, она боялась его ранить.

Я по-прежнему не оборачивался к ней, я боялся обернуться, чтобы не убить ее. Чтобы не схватить, не сжать обеими руками эту жалкую худую шею; как я был близок, мужик, к тому, чтобы убить твою мать!

Мразь, думал я, дрянная шлюха, выбирающая, где лучше, все эти годы она спала с ним, а я воспитывал их сына, я любил его, я люблю его больше жизни, о господи, она выкрутила мне руки этой любовью, я бессилён, я тряпка... И все это время в висок меня долбило пронзительное "послезавтра".

А ты спал за стеною, ты спал в полной уверенности, что наша с тобою прекрасная жизнь не кончится никогда, как никогда не кончаются небо, воздух, деревья... Наша с тобой жизнь должна была кончиться послезавтра.

Я вспомнил красную от напряжения лысину твоего отца, его мешковатую фигуру...

"Я запретила ему появляться", "Виктор согласен, он на все согласен..." И впервые подумал о нем: бедняга... Наконец я обернулся к ней. Глупая, жестокая баба, сказал я негромко, что же ты натворила со мной и с ним, что ты наделала с двумя мужиками!

И тогда она вскочила и затряслась. Она закричала. Она кричала шепотом, глядя на меня сквозными от ненависти глазами, давась слезами и иступленной яростью.

Нет, крикнула она, это ты, ты во всем виноват, ты все это сделал своими руками! Ты оттолкнул меня, отпихнул брезгливо ногой, как провинившуюся собаку! О, ты-то чистый, возвышенный, принципиальный, ты стерильный, как хирургическая салфетка! Будь ты проклят со своими благородными принципами, ты растоптал меня! Все эти пять лет каждую минуту ты давал мне понять, что я - низкая, подлая тварь и недостойна быть ни твоей женой, ни матерью Филиппа.

Я не забуду, я никогда не забуду, как все эти пять лет ты оттирал меня от моего мальчика - взглядом, вежливо-соседским, голосом, вежливо-презрительным. Подразумевалось, что ты для него важнее в сто раз, чем я, что без тебя он жить не может. Ты настойчиво, упорно отнимал у меня сына! Он обожает тебя, копирует твои жесты, твою походку. Ты делал все, чтобы мне страшно было уйти, чтобы я боялась оторвать его от тебя!..

...Да, я оступилась, сказала она надрывно, это было, да, единственный раз я изменила тебе - глупо, нелепо, как это бывает в поездке. И сразу возненавидела его, этого случайного знакомого, а главное - возненавидела себя, потому что любила тебя, только тебя всю жизнь.

А он прилип ко мне как тянучка, ни на шаг не отходил и, когда вернулись в Москву, каждый день являлся ко мне на работу. Отцепиться от него было невозможно! Она говорила быстро, сбивчиво, плача и мерцая в полутьме глянцево-потным лбом, а я думал только: послезавтра, послезавтра...

Что ты знаешь, сказала она, какой смертельный ужас я испытала, когда поняла, что беременна. Я заметалась по врачам, у меня и в мыслях не было рожать от этой дорожной связи, потому что все эти годы я любила тебя и мечтала о ребенке, твоём ребенке...

Но все врачи в один голос говорили, что мне неслыханно повезло, что случай один из тысячи, и если я упущу этот шанс, то на другой уже могу не надеяться...

Она плакала, но продолжала говорить - торопливо, жалко, словно боялась, что я прерву, не дам досказать, доплакать, довить ее боли...

Я ненавидела свой живот, сказала она, и того, кто там завелся. Я даже не представляла его своим ребенком, мне казалось, я ношу в себе коварного хитрого зверька, пожирающего мою душу и нервы.

Я никогда не лгала тебе и тут собиралась все рассказать, рассказать беспощадно все, по порядку, зная, что потеряю тебя навсегда.

Но едва я начала этот разговор, едва проговорила, что жду ребенка... Нет, сколько живу, я буду помнить твои глаза в этот миг и приоткрытые по-детски губы. Ты был оглушен счастьем, и у меня не повернулся язык, понимаешь, просто не повернулся язык... И тогда меня словно озарило. Я поняла, что должна забыть все, вырвать из памяти ту поездку, должна внушить себе, что это твой, твой ребенок! И мне это удалось. Почти...

Я прогнала Виктора, запретила ему появляться. Но каждый день он приходил к проходной института и на расстоянии шел за мною до дома. Больше всего на свете я боялась, что ты узнаешь обо всем.

Разве ты сможешь понять, сказала она, как рвалась моя душа надвое в те месяцы, какие кошмары снились мне по ночам, как часто я желала смерти этому ребенку. Но он не умер, он рос, он рос во мне, он хотел родиться и жить.

Что ты знаешь, сказала она, когда мне принесли его в первый раз и я увидела, что мальчик - вылитый Виктор и всю жизнь будет маячить передо мною этим чужим, случайным, не твоим лицом, я захотела умереть сама, господи, как я захотела подохнуть! Разве ты поймешь когда-нибудь, какую тоску, какой ужас испытывала я, молча воя по ночам в казенную подушку, там, в палате, среди чужих женщин! А потом, когда я увидела твое лицо и поняла, что ты все знаешь, - вот тогда начался настоящий ужас в моей жизни.

Да, ты не ушел, сказала она, но ты и не остался, и это было страшнее всего - ты казнил меня все эти пять лет каждый день. Каждый божий день я ждала, что ты уйдешь. Сначала я на что-то надеялась. Мне казалось, что если ты так любишь мальчика, то когда-нибудь поймешь и простишь меня, его мать, поймешь и простишь.

Каждую ночь я лежала вытянувшись, с обмирающим сердцем прислушивалась к твоим шагам в коридоре и ждала, что вот сегодня ты наконец войдешь и я брошусь к тебе, вцеплюсь в твои колени и буду выть, выть и ползать, пока ты не простишь меня, и тогда все у нас опять будет хорошо.

Нет! Твои шаги неизменно проходили мимо двери, а днем ты стучал, прежде чем войти. Ты вежливо стучал. О, ты воспитанный человек, дорогой мой, продолжала она. Пять лет наша квартира была коммуналкой. А я все равно ждала. И гнала Виктора прочь. Я гнала его, постылого, четыре года, пока еще на что-то надеялась. Потом я сдалась.

Да, крикнула она, да, я слабая, я не могу быть одна! Ты сильный, ты гордый, ты благородный, не человек, а лезвие ножа. Пять лет ты убивал меня ежедневно, а я хотела жить! Понимаешь, я хотела жить потому, что люблю жизнь!

Мне тяжело уезжать, сказала она, я не люблю его, но рядом с ним я чувствую себя женщиной, а не паршивой собакой. Поэтому я уеду и увезу Филиппа. Камень, пусть тебе будет больно! Может, когда-нибудь ты поймешь, чего мне стоили эти пять лет...

Я не сказал ей ни слова на это, и она умолкла. Мы сидели в полумраке комнаты, в разных углах, каждый со своей бедой, и каждый, должно быть, чувствовал, что, проговори он еще неделю, другой его не поймет все равно, не захочет понять. Я говорил себе: ну что ж, ведь бывает так, что, вырастая, дети уезжают и живут в других городах. Будем считать, что ты слишком быстро вырос, слишком быстро уехал от меня. Будем так считать...

Когда она поднялась, чтобы выйти, я спросил, не поворачивая головы:

- Значит, я могу надеяться...

- Даю тебе слово, - сказала она твердо, - мальчик ничего не узнает. Я расскажу ему потом, когда из вас двоих кто-то умрет.

В ту минуту, мужик, эти слова покоробили меня холодной уверенностью в том, что кого-то из нас она похоронит. Ну что ж, подумал я, в таком случае неплохо было бы первым попасть туда мне...

...Через день ты уехал. Даже проводить тебя мне не разрешили: нашу с Виктором встречу в аэропорту твоя мать считала излишней.

Я в последний раз одевал тебя в прихожей - пальтишко, меховую шапку, ботинки, а ты пузырил щеки и громко изображал губами, как они лопаются. Ты не знал, что уезжаешь навсегда, для тебя наспех слепили какую-то версию с поездкой на неделю к маминой тете.

Я никак не мог завязать тесемки твоей шапки, не потому, что отвратительно подрагивали руки, а потому, что ты, как всегда, ни секунды не стоял на месте.

- Постой спокойно, сынок, - срывающимся шепотом велел я.

Тогда мне казалось странным и даже обидным, что ты ничего не чувствуешь. Смешно - ведь тебе исполнилось всего пять лет...

Наконец шапка была завязана, ты поднял голову и снизу вверх посмотрел на меня, внимательно и лукаво.

- Папа, а ты умеешь из кишков загонять в щеки воздух? - спросил ты серьезно.

Я схватил тебя в охапку, зарылся лицом в бурую ласковую овчину шапки и воротника, и прошло несколько мгновений, прежде чем я взял себя в руки.

Твоя мать стояла с чемоданом в дверях, бледная, с истерзанным лицом. И когда во дворе я усаживал вас в такси, она вдруг расплакалась и подалась ко мне - наверное, обнять, попрощаться по-человечески...

Я не шагнул навстречу и потом, глядя вслед выезжающей со двора машине, подумал, что, вероятно, она права: я - камень, и нет мне оправдания, если все мы несчастны...

...Ну вот, мужик, сказал бы я ему, такие финики... Так что извини, дружище, ни седой гривы, ни американской моей подтянутости ты не унаследуешь. Готовься к брюшку и лысине своего отца, сказал бы я ему, и слова "своего отца", наверное, обожгли бы мое небо...

Нет. Нет! Нет! Никто и никогда не вырвет из меня этих слов! Никто и никогда не заставит меня рассказать ему правду! Я зубами буду держаться за мою многолетнюю ложь.

Что?! Какой Виктор?! - скажу я ему. Что за чушь пришла тебе в голову! Посмотри в зеркало, сынок, скажу я ему, ты же похож на меня до смешного нос, глаза, брови, дурацкая привычка сдувать со лба волосы... Да о чем говорить?! Что за глупые шутки, скажу я ему, ты же толковый мужик и понимаешь, зачем они состряпали эту версию!

Да-да, именно так! И кто осудит меня за это? Им не удастся отнять его во второй раз. Я буду стоять на своем до конца, и моя праведная ложь перешибет их гнилую правду!

...Я держу руль напряженными ладонями и поминутно взглядываю на его профиль. Перед отъездом мальчик подстригся, и мне забавно видеть, как, по привычке вытягивая губы, он продолжает сдувать со лба несуществующий чуб.

Я счастлив... Он со мной, со мной, я вытащил его, мы будем вместе целое лето. Сначала махнем в Карелию, на озера. Потом, как всегда, - в Коктебель. Потом... видно будет, сообразим что-нибудь...

А через год я вытяну его в Москву, поступать в столичный вуз. Что бы он там ни вякал, мой щенок, поступать он будет и поступит, куда наметим. Я пушу в ход все свои связи. Слава богу, друзей у меня достаточно. Он останется со мной, он должен остаться со мной, ведь, кроме него, у меня нет никого на свете...

Я счастлив... Ладно, говорю я себе, бог с нею, двойной фамилией. В конце концов, мать дала ему жизнь и обожает его, отчего бы ее фамилии не стоять в его паспорте...

Ты совсем спятил, старый осел, говорю я себе, решил узурпировать мальчика, а он взрослый уже, имеет право выбирать собственный образ мыслей и, ей-богу, вполне имеет право быть сейчас глупым щенком... Ладно, говорю я себе, пусть так...

И Мусин-Пушкин, и Голенищев-Кутузов, и кто там еще из прошлых столетий...
Ладно. Не в этом дело.

Я смотрю на дорогу и слышу свой голос - размеренный, нудный. Тебе следует помягче быть с мамой, говорю я, мама замечательный человек, просто она нездорова и много чего в жизни перенесла... И Виктор прекрасный человек, говорю я, умница, трудяга, его последняя книга о русской иконе XIV века удивительна...

И всю дорогу на радостях я несу воспитательную чушь, а он огрызается, и по его щенячьему твяканью я чувствую, что он тоже счастлив. Мы же три года не виделись!

...Я заворачиваю в наш двор, подкатываю к подъезду и глушу мотор.

- Наконец-то! - говорит мальчик, возбужденно оглядывая знакомый двор, грибок с песочницей, турник, скамейки у подъездов. - Доволокла таратайка...

Мы вытаскиваем из багажника чемодан, запираем дверцы машины и поднимаемся по лестнице. Он идет чуть впереди, что-то мне рассказывая, при этом взмахивая пятерней, совсем как я.

На наши голоса выглядывает соседка по лестничной клетке, милейшая бабуся Нина Семеновна.

- Филиппок приехал! - восклицает она, лучась сухим старческим личиком. - Дождались... Вымахал, Филипп Георгиевич, вымахал... А тебе тут телеграмма. Только что почтальон был, я расписалась.

Мальчик с недоумением берет протянутый бланк, распечатывает, и я вижу, как цепенеет его затылок и бледнеет щека. Он пытается что-то сказать, но только мычит, как глухонемой, тыча мне телеграмму. Я выхватываю из сведенных пальцев серый бланк и, прежде чем понимаю смысл напечатанного, несколько секунд тупо смотрю на гладкую и короткую, как вой падающего снаряда, фразу:

"Возвращайся немедленно папа умер".

ПŘÍLOHA Č. 2 – KOMPLETNÍ BIBLIOGRAFIE D. RUBINOVÉ²

- "Когда же пойдет снег...?", повесть и рассказы. — Ташкент: изд. "Ёш гвардия", 1980
- "Дом за зеленой калиткой", повести и рассказы. — Ташкент: изд им. Гафура гуляма", 1982
- "Отворите окно!", повести и рассказы. — Ташкент: изд.им. Гафура Гуляма, 1987
- "Двойная фамилия", повести и рассказы. — Москва: "Советский писатель", 1990
- "Один интеллигент уселся на дороге", повести и рассказы. — Иерусалим: "VERBA Publishers", 1994
- "Вот идет Машиах!" Роман. — Тель-Авив, 1996
- translated by Daniel M. Jaffe as "Here Comes The Messiah!" (Бостон, Zephyr Press, 2000)
- "Вот идет Мессия!" Роман и повесть. — Москва: изд. "Остожье", 1996
- "Уроки музыки". Повести и рассказы. — Иерусалим, 1996
- "Ангел конвойный". Повести и рассказы. — Москва, изд. "Меджибож" 1997
- "Уроки музыки", повести и рассказы. — Москва, изд. "Гудьял-пресс" 1997
- "Последний кабан из лесов Понтеведра". Роман, повесть. — Иерусалим: "Pilies Studio Publishers", 1998
- "Вот идет Мессия!". Роман. Издательский дом "Подкова", 1998
- "Высокая вода венецианцев" Повести и рассказы. — Иерусалим: "Лири", 1999
- "Под знаком карнавала", сборник эссе. — Иерусалим: "Лири", 1999
- "Двойная фамилия", сборник рассказов — Москва: "Олимп", 1999
- "Астральный полет души на уроке физики", сборник рассказов — Москва: "Олимп", 1999
- "Под знаком карнавала". Роман, эссе и интервью. — Екатеринбург: "У-Фактория", 2000
- "Когда выпадет снег". Повести и рассказы. — Екатеринбург: "У-Фактория", 2000
- "Вот идет Мессия!" Роман. — СПб.: "Ретро", 2000
- "Последний кабан из лесов Понтеведра". Роман, повесть. — СПб.: "Симпозиум", 2000
- "Один интеллигент уселся на дороге". Повести и рассказы. — СПб.: "Симпозиум", 2000
- Высокая вода венецианцев". Повести и рассказы. — Москва: Вагриус, 2001
- "Чем бы заняться?" — сборник эссе. — СПб.: "Ретро", 2001
- "На Верхней Масловке". Роман. Повести. Рассказы. — Екатеринбург: "У-Фактория", 2001
- "Под знаком карнавала". Роман. Эссе. Интервью. — Екатеринбург: "У-Фактория", 2001
- "Когда выпадет снег". Повести и рассказы. — Екатеринбург: "У-Фактория", 2001
- "Дом за зеленой калиткой". Повести и рассказы. — Москва: "Вагриус", 2002
- "Глаза героя крупным планом". Повести. — Москва: "Вагриус", 2002
- "Воскресная месса в Толедо". Повести и эссе. — Москва: "Вагриус", 2002
- "Дом за зеленой калиткой". Рассказы. — Екатеринбург: "У-Фактория", 2002

---

² Jedná se o ruskojazyčná vydání

"Глаза героя крупным планом". Повести. — Екатеринбург: "У-Фактория", 2002
"Вот идет Мессия!". Роман. — Екатеринбург: "У-Фактория", 2002
"Во вратах твоих". Повести и роман. — Екатеринбург: "У-Фактория", 2002
"Несколько торопливых слов любви". Рассказы, повести. — СПб.: "Петро", 2003

Od roku 2003 Dina Rubinová spolupracuje s největším ruským vydavatelstvím „EKSMO“, které znovu vydává některé její prózy. V průběhu spolupráce s tímto vydavatelstvím celkový náklad knih Rubinové překročil dva a půl milionu výtisků. Není možné do tohoto seznamu zařadit veškerá opakovaná vydání, proto dále uvádím jen nové knihy – romány a sbírky povídek, novel a esejí:

"Синдикат". Роман-комикс. — Москва: "ЭКSMO", 2004
"Холодная весна в Провансе". Сборник новелл. — Москва "ЭКSMO" - 2005
"На солнечной стороне улицы". Роман. — Москва: "ЭКSMO", 2006
"Цыганка". Сборник рассказов и новелл. — Москва: "ЭКSMO", 2007
"Больно только когда смеюсь". Сборник интервью и эссе. — Москва: "ЭКSMO", 2008
"Почерк Леонардо". Роман. — Москва: "ЭКSMO", 2008
"Белая голубка Кордовы". Роман. — Москва: "ЭКSMO", 2009
"Синдром Петрушки". Роман. — Москва: "ЭКSMO", 2010
"Окна". Книга новелл. — Москва: "ЭКSMO", 2012

Zdroj: <http://www.dinarubina.com/bibliography.html>. Poslední aktualizace: 10. 3. 2012.

PŘÍLOHA Č. 3 – FOTOGRAFIE DINY RUBINOVÉ

Zdroje:

<http://www.dinarubina.com/biography.html>

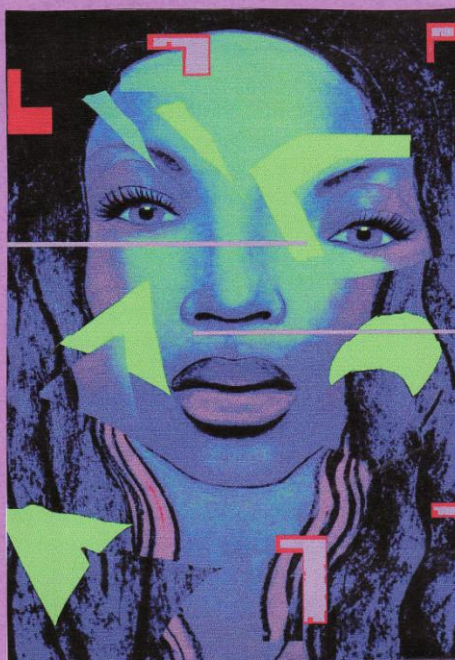
http://www.peoples.ru/art/literature/prose/belletristika/rubina/news_dina_rubina_prezentuet_novuju_knigu_sindrom_petrus.shtml

http://www.chaskor.ru/article/dina_rubina_nu_kakaya_zhe_ya_znamenitost_10534

**PŘÍLOHA Č. 4 – KOPIE ČESTNÉHO UZNÁNÍ POROTY SOUTĚŽE JIŘÍHO
LEVÉHO 2010 - 2011**

Obec překladatelů

uděluje

Bc. Martině Kotáskové

čestné uznání
v kategorii próza
v překladatelské soutěži Jiřího Levého 2010-11

V Praze 14. června 2011

Čestmír Šestýl
Za pořadatele soutěže – předseda poroty

ANOTACE

Příjmení a jméno autora: Bc. Martina Kotásková

Název katedry a fakulty: katedra slavistiky, FF UPOL

Název diplomové práce: Komentovaný překlad povídky Diny Rubinové „Zdvojené příjmení“

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc.

Počet znaků (bez mezer): 208 255

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 44

Klíčová slova: překladatelství, umělecký překlad, současná ruská literatura, próza, ženská próza, Dina Rubinová, systémové rozdíly mezi ruštinou a češtinou, překladové transformace, obrazná pojmenování, tropy, figury, překlad frazeologizmů, překlad metafor

Charakteristika diplomové práce:

Tématem diplomové práce je komentovaný překlad povídky současné ruské autorky Diny Rubinové. Jedná se o povídku „Zdvojené příjmení“, která patří k rané tvorbě této spisovatelky a do češtiny zatím nebyla přeložena. Součástí práce je také literárněvědný rozbor povídky, komentář a analýza jednotlivých jazykových problémů a konkrétních překladatelských řešení. Práce mj. přibližuje osobnost Diny Rubinové. Součástí diplomové práce jsou čtyři přílohy: originální text povídky, kompletní seznam tvorby Rubinové, autorčiny fotografie a kopie Čestného uznání poroty Soutěže Jiřího Levého 2010-2011.